Politikai
röpiratok.

88.

Megvilágitása

a mélyen tisztelt pesti képviselőházhoz intézett

azon

EMLÉKIRATNAK,

mellyel a királyföldhöz állitólag tartozó

Szelistye és Talmács

főkszékekbeli községek

közjogi viszonyaik rendezését

kérelmezik.

Irta

Bruckner Vilmos,

nagy-szebeni ügyvéd.

3.

Nagy-Szeben,

Filtsch S. (Krafft V.) nyomdájából.

1865.

Megvilágitása

a mélyen tisztelt pesti képviselőházhoz intézett

azon

EMLÉKIRATNAK,

mellyel a királyföldhöz állitólag tartozó

Szelistye és Talmács

fiókszékekbeli községek

közjogi viszonyaik rendezését

kérelmezik.

Irta

Bruckner Vilmos,

nagy-szebeni ügyvéd.

Nagy-Szeben,

Filtsch S. (Krafft V.) nyomdájából.

1869.

bibT52 005 67115

A M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL

MÁSODLAT A M. N. MUZEUMI STÉCH. BÉSZ. KÖNYVTÁRBÓL

DR. BALLAGI GÉZA

Bevezetés.

Puscariu János lovag, országos képviselő ur még a mult 1868-ik év julius havában a mélyen tisztelt pesti képviselőházhoz emlékiratot adott be, melyben a királyföldhöz állitólag tartozó Szelistye és Talmács fiókszékekbeli községek közjogi viszonyaik rendezését kérelmezik.*)

Ez emlékirat tartalma körülbelől következö:

„Szent István király 1003-ban foglalta el Erdélyt. Akkor a Gyula-Fejérvártól a Kárpátokig terjedő határvidék, mely még nem volt biztos birtoka Magyarországnak, csak Fejérmegye kiegészitő részének tekintetett.

„István király utódai ezen országrészt is elfoglalván, azt sajátjuknak tekintették és ugynevezett királyföldnek nyilvánitották.

„Fehérmegyének a királyföldet képező ezen részét 1142-dik évig csakis blakusok és köztök petsenegek is (bissenek) lakták.

„A délkeleti népek által nagyon fenyegetett ezen határvidékek oltalmára a királyok végvárakat épitettek, melyeknek biztosabb megvédésére a blachus és bissenus lakósságot, bizonyos szabadalmak megadása mellett, a várak körül letelepitették. En-

*) A mélyen tisztelt képviselőházhoz intézett emlékirat, mellyel a királyföldhöz tartozó Szelistye és Talmács fiókszékekbeli községek közjogi viszonyaiknak rendezését kérelmezik. Beadja Puscariu János, országgyülési képviselő. Budán, a m. kir. tud. egyetemi nyomdából 1861.

nek következtében a királyföld némely pontjai pusztákká lettek, melyeknek benépesitésére Geyza király 1142-ben német telepitvényeseket hivott az országba. — Ezen bevándorlottak, mindég előjogok szerzésére és hatalomra törekedvén, jóllehet hogy szabadalmaik már az 1222-ben kelt arany bulla által biztositva valának, mégis kitudták eszközölni az 1224-ben kelt Endre féle adomány levelet, melyben a király, mint a királyföld legfőbb ura, a szászok jogai mellett a blakusok és bissenusokéit fenntartván, a határszéli havasokat, erdőket és vizeket ez utóbbiak tulajdonának nyilvánitotta és a szászoknak csak azok közös használhatását itélte oda.

„Ez időkorban tehát kétféle királyföld volt, t. i.:

1. a térségeken levő föld, mely a szászoknak volt adományozva, és
2. azon határszéli területek, melyek a királyi várakhoz tartoztak és a melyeknek földjét a blakusok és bissenusok birták; Szebenszékben Szelistye és Talmács területén kivül még több ily terület létezett.

Salygó várát, mely későbbi lerontatása után „Selistye“-nek neveztetett el, és a hozzátartozandóságokat a „Kenézek“ kormányozták, Talmács pedig inkább a nagyszebeniek alatt állott. Az Árpádházból származott királyok kihaltával keletkezett zavarok után talmácsi Miklós magister a birtokában levő emlitett Salygó várát kilencz hozzátartozásával együtt visszaadta Károly Robert királynak. Lajos király alatt a szebeniek kénytelenek voltak Latorvára épitésében résztvenni, a miért a király őket a királyi várakban való szolgálattételtől fölmentette, miből kifolyólag a határszélek őrzése egész terhe a határszéli blakusokra nehezedett.

„Később, midőn a királyok belátták, hogy a határszél védelmét legjobban a királyföld valamennyi része egyesitése által

lehet biztositani, mindezen részeket, tehát a provincia *Cibiniensis* várait is bekebelezték ugyanazon egy törvények, föltételek és hatóságok alá.

„Igy kapcsolta össze Zsigmond király 1428-ban Törcsvárát Brassóval, László király pedig 1453-ban Talmácsot Nagy-Szebennel. Igy kebelezte be Mátyás király 1475-ben Radnát Beszterce vidékéhez és 1486-ban a régi Salygó várát Szebenszékhez. Ez időponttól kezdve a királyföld diplomatiai értelemben is kétféle elnevezés alatt fordul elő:

1. *partes fundi regii antiqui*, t. i. az Andreanum által egyesitett szász székek, és
2. *partes fundi regii incorporatae*, azaz a végvárak fentemlitett területei, a melyek közé pedig elvitázhatlanul Szelistye és Talmács székek is tartoztak.

„Ámbátor az utóbbi királyföld lakói egyenlő, sőt nagyobb szabadalmakkal birtak, mint a milyenekkel a régi királyföld lakói föl voltak ruházva, a szászok mégis oda tudták vinni a dolgot, hogy ez ugynevezett két fiókszéket nem csak autonomicus önkormányzatától megfosszák, hanem minden időben oda is törekedtek legyen, hogy őket jobbágyi viszonyra vessék és tőlük egyebek között a havasok, sőt a revindicalt havasok tulajdonjogát is elvitassák.

„Ez történt különösen a Leopoldinum után kötött *Accorda*, a Seebergféle szabályozás idejében és legujabb időben a hétbiráknak utalványozott földtehermentesités alkalmával, a dézmakárpótláskor, elvégre a két fiókszéknek 1863-ban Szebenszékből lett kikebeleztetésével és az ismeretes közvetlen bizottság (Immediatcommission) által hozott végzéssel, mely szerint a revindicalt 13 havas a hétbiráknak lett odaitélve, az ismételve emlitett két fiókszék törvényellenes megkárositásával.“

Különféle idézetekkel és okoskodásokkal támogatott ezen

előadás után, melybe nehány jajkiáltás az önkényü korszak fölött és — fájdalom — olcsó, de alaptalan és be nem bizonyitott gyanusitások okmányok hamisitása és elsikkasztása miatt vannak szöve, az emlékirat következő követelésekkel végződik:

1. „Az urbéri viszonyokat érintő tárgyak elintézésénél tekintet legyen arra, hogy ők (a románok) urbéries állapotban és viszonyban nem voltak soha.
2. A királyföld szervezésénél a két fiókszék, Sinna, Orlát, Vestem és Rakovicza volt határőrvidéki községek Szebenszékhez kapcsolva, mint ennek fiókszékei egyenlő politikai jogokat gyakoroljanak a szék többi szász és román lakósaival; hogy mindnyáján birjanak a megyebeli szervezethez hasonló, választott közigazgatási és igazságszolgáltatási központi hatósággal; hogy Talmács és Szelistye fiókszékek részére, mint Szebenszék egyes kerületei részére egy kiküldött egyesbiró és inspector (szolgabiró) szerveztessék és választassék az illető fiókszék központi községében leendő székhellyel.
3. A revindicált havasok kérdése uj tárgyalás alá vétessék és az itélet ez iránt reassummáltassék, a havasok pedig azoknak adassanak vissza, kiket azok jog- és törvényszerüleg illetnek.
4. A regale- jogokat érintő kérdések tárgyalása alkalmával tekintetbe vétessenek bebizonyitott allodialis jogaik és vizsgálat tárgyává tétessék, ha valjon a szász universitas jogosan vagy jogtalanul vett-é kárpótlást Talmács és Szelistye székekért az állampénztarból.
5. Elvégül rendeltessék meg, hogy az emlitett székeket érdeklő minden okmány, irat és levél a szebeni levéltárból nekik adassék ki.“

Imé ez rövidbefoglalt tartalma a hosszu emlékiratnak,

melynek iránya messze tulterjed a czimlapon jelzett kérelmen, miután egyátalában nem szoritkozik ama községek államjogi viszonyainak a magyar korona országai uj állami szervezetében leendő szabályozására, hanem már különböző régibb időkben gyakrabban megkisérlett módon az akkor fennállott tényleges és jogosult birtokosok rovására magán jogokat támad meg és igyekszik ezeket szokatlan eljárás segitségével azoknak megszerezni, a kiknek természetes szenvedélyei ez által aggodalmat keltő czélokra volnának kizsákmányolandók.

Mert mialatt az emlékirat egyik követelése a benne felhalmozott — a mint ki lesz mutatva — alaptalan sérelmeket és vádakat ugyszólva meghazudtolja az által t. i., hogy a szászföldhöz állitólag tartozó Szelistye és Talmács fiókszékeknek — helyesebben szász hétbirák uradalmainak — a szászföldnek látszólag annyira perhorresceált közigazgatása alatt meghagyását tárgyazza, azalatt a többi négy követelés egyenesen oda törekszik, hogy ezen 1848. januar 1-ig urbéres volt községeknek földesuraságuk irányában addig létezett és elismert viszonyát felforgassa és ne csak a volt földbirtokosnak az érintett viszonyokból származó regale jogait és jövedékeit kétségbe vonhassa, hanem egyszerüen a még maiglan is ténylegesen létező és törvényesen elismert majorsági földbirtokot is jogosulatlan gyanánt feltüntesse és e birtokot kurtán furcsán a volt urbéresek számára vindicáltassa. Ez irányzat az emlékirat folyamában szélesre vert okoskodásokkal, jogtörténelmi következtetésekkel és okmányok idézésével van támogatva; ámde mindezeket lehetetlen a valótlanság, történelmi ismerethiány és sophisticus elcsavarás szemrehányása ellen megvédeni, mihez kepest azok helyreigazitása a dolog természete szerint bajos de mégis méltánylásra igényt tartható munka.

Hogy az emlékirat átnyujtása óta huzamosabb idő tölt el,

mielőtt a jelen felvilágositást a nyilvánosságnak át lehetett adni, a természetes idővesztességen kivül, melyet a tárgyra vonatkozó és az emlékirat idézeteit helyreigazitó és kiegészitő valamennyi okmány beszerzése igénybe vett, legelőbb is azon körülménynek tulajdonitandó, miszerint meglehetett várni, hogy a többféle panaszt és kivánságot magában foglaló irat azokkal, a kiknek eljárása és jogai ellen intéztetett, igazolás és ellennyilatkozat végett közöltessék, mely alkalommal lehetséges lett volna megitélni, ha vajjon az emlékirat megnevezett aláirói valójában a kérdéses uradalmi községek jogosult képviselői, ha vajjon a felhozott kivánalmak az uradalmi lakósok kezdeményezése folytán és törvényes uton formuláztattak-e s. t. eff., a mi csakugyan bővebb fejtegetésre érdemesnek látszott volna.

Minthogy azonban egy ilyen közlemény mindeddigelé meg nem történt és különböző körülményekből itélhetőleg ezentulra sincs kilátásba helyezve, ám nyilvánosságnak bocsátjuk a következő lapokat a végre, hogy az előitélettől ment olvasó, főleg pedig mindenki, a ki az erdélyi jog és államtörténetet ismeri, vagy a kit ez ország jogviszonyai érdekelnek, azok alapján összehasonlitást tehessen és magának helyes itéletet szerezhessen.

Nem mintha oly aggodalom forogna fenn, hogy a mélyen tisztelt magyar országgyülés minden jog és minden szokás szerint kizárólag a *birói* elhatározás alá tartozó valamely kivánalmát az emlékiratnak, az egyik félnek még szabályszerü okmányokkal sem támogatott egyoldalu törekedésére, a birtoklásban találtató másik félnek minden előzetes kihallgatása nélkül teljesitni és ezáltal jog- és tulajdonsértés dolgában hallatlan, több oldal felé való tovább müködésére nézve — nyiltan kimondjuk — veszedelmes példát adni képes lehetne.

Ily föltevésből távolról sem indulunk ki.

Azonban nem is tekintve a szenvedélyes sok szemrehányást,

melyeket azok, a kiknek szemére az emlékiratban nyilvánosan az országos képviselet előtt lobbantatnak, magukon ragadni és megczáfolatlanul nem hagyhatnak, már az igazság érdeke is megkívánja, hogy ezen emlékirat állításait és adatait a történelmi birálat és a positiv jog álláspontjából pontosabban fejtegessük és valódi mértékökre visszavezessük.

Ez rövideden oka e sorok megjelenésének. Előre is kijelentjük, hogy mi nem fogjuk követni az emlékiratot a sértegetések terén, hanem állításainkat csak lelkiismeretes történelmi buvárlatnak a tudomány által elismert eredményeire, nem gyanus, hanem valóságban létező okmányok elferditetlen szószerinti tartalmára és a mindenki előtt tudva lévő joggal és tényállással pontosan összehangzó hivatalos vizsgálatokra és birói itéletekre alapitani:

Maga az emlékirat, fájdalom, rendszeresen és világosan összeállitott nem olyas egész, hogy a tartalom tiszta áttekintetését és tudományos fejtegetését lényegesen megkönnyitse, hanem inkább különféle, gyakran egymástól nagyon különböző, részben ismétlődő, sőt nem egy helyütt egymással ellenkező bizonyitgatások összehalmozása. Kiindulva az országnak Szent István király által történt elfoglalásából, egész sereg okot hoz föl, melyek inkább föltételes speculation, mint határozottan kimutatható történelmi tényeken alapszanak, azután a királyi várak és várlakók, kenézségek és a királyföld állitólag különnemü természete, a Szelistye és Talmács uradalmakban és a többi hétbirák többi uradalmaiban létezett, majd ugyanazonosoknak elfogadott, majd különböző természetüeknek felállitott jogviszonyok, végül a részint indok gyanánt idézett, részint pedig érvénytelenként perhorresceált királyi adományok s. a. t. s. a. t. fölött előadott fejtegetéseiből azon következtetéseket vonja le, a melyekkel a fentelősorolt zárköveteléseken alapuló állitások bebizonyittassa-

nak, még pedig oly módulag, hogy alig marad érintetlenül valamely fontosabb kérdés, mely századévek alatt Erdély jogtörténelmében fölmerült. Sőt az olyszőrü kivánalmak *) dolgában, a milyeneket az emlékirat magában foglal, bizonyára nem jelentéktelen erdélyi részletes jogirodalomban sem fordultak elő oly hypothesisek, mint a milyen az emlékiratban felállitottak némelyike; a miért is szükséges, sorjában szemügyre venni azokat, elismerni helyességöket, vagy pedig helyreigazitani, vagy megczáfolni a téveszméket.

A kegyes olvasó ki fog tehát menteni, ha már azon okból is, ne hogy oly szemrehányás érhessen minket, mintha az emlékirat egyik vagy másik állitását észre nem vettük, félreértettük, sőt szántszándékosan elferditettük volna, az emlékirat szövegét nyomról-nyomra elemezzük; minek következtében a jelen munkálat sem tarthat igényt a szigoruan rendszeresen rendezett értekezés jellegéhez.

Hogy az áttekintést legalább némileg lehetővé tegyük, az emlékirat szövegét kisérő fejtegetéseinket csupán három szakaszra fogjuk felosztani. E szakaszokban igyekezni fogunk lehetőleg az idősorrend szerint az emlékiratnak a szóban forgó viszonyokat illető előadását megvitatni és megczáfolni, még pedig

1. a magyar királyok uralkodása alatt Erdélynek Magyarországtól elszakadásaig;
2. az erdélyi választott fejedelmek korában:

---

*) *J. C. Eder: „Supplex libellus Valachorum Transsilvaniae.“*
Schuller I. S: „Az oláh püspökök kérelemlevelének birálgató megvilágitása.“
Trausch I.: „Észrevételek Moga Vazul gör. n. e. püspöknek az 1837. évi országgyüléshez intézett kérelemlevelére.“
Kemény József gróf: „A kenézségekről.“
Vizsgálódások az erdélyi kenezségekről.

3. Erdélynek Ausztriával történt egyesülése óta a jelen korig lefolyt időszakban.

Az emlékirat állitásai ezen pontonként való megvitatása után rövid zárszakaszban még egyszer fogjuk röviden a vizsgálódás nyomán szerzett eredményeket ismételni, azokat az emlékiratban foglalt kivánságokkal összehasonlitani és azután nyugodtan a méltányosan gondolkozó és elfogulatlan olvasóra bizni annak megitélését: hogy a jog és igazság kinek részén van?

I.

Az emlékirat azon kezdi, hogy megrovó visszapillantást vet azon eljárásra, melyet a különböző kormányok 1848 óta a két ugynevezett fiókszék községei és nehány hozzájuk nem tartozó határőrségi helység szervezésénél követtek.

Habár mindezen szemrehányások, melyek e bévezetésben az 1860-ig fenállott absolut kormány ellen emeltetnek és az ezen időtől fogva beállitott autonom közigazgatásra halmoztatnak, egyátalában alaptalanok és az emlékiratban semmi egyébbel nem indokoltatnak, mint azon állítással, hogy a különböző kormányok az illető községek lakósait még 1848 után is még azon politikai jogok gyakorlásából is kirekesztették, melyek gyakorlásával 1848 óta a volt jobbágyok is fölruháztattak, a szász nemzeti képviselet még ezen esetben sem tekintheti feladatául ama nyilván csak a kormánynak szóló szemrehányásokért az igazolást elvállalni, minthogy a szász nemzet e helységek lakósaihoz mint a szász hétbirák egykori jobbágyaihoz csak magánjogi viszonyban áll és ekként nem érezte magát jogositottnak, azoknak államjogi szervezésébe avatkozni.

A két fiókszék román községei államjogi viszonyai vitatása 1848 óta a nemzeti egyetem illetékességéhez nem is tartozván, ez érdemben csak annak constátálására szoritkozunk, hogy az egyetem nem is volt oly helyzetben, hogy e viszonyokra bármely befolyást is gyakorolhasson és hogy eszerint ugy Salmen báró 1861-ben, mint szintén Schmidt Konrád 1862. óta tökéletesen alkotmányszerüleg cselekedtek, ha az udvari korlátnokságtól (Kemény báró és Nádasdi gróf) vett utasitások értel-

mében a tulajdonképi szászföldön kivüli államjogi viszonyok rendezéséhez kezet nem nyujtottak és ily rendezés dolgában kezet nem mozditottak.

Az emlékirat bevezetésében kifejezett sérelemre való felelet tehát csak arra kell hogy szoritkozzék, hogy azon valótlangságok, melyekkel az első kikezdés kezdődik, visszautasittassanak.

Kezdi t. i. elősorolásával azon jogsérelmeknek és nyomásoknak, melyeket Szelistye és Talmács fiókszékek román lakói századok óta a szász nemzeti egyetemtől és Nagy-Szeben városától szenvedtek, (utóbbi szék szász lakósairól, kik egészen hasonló viszonyban állottak és most is állanak a szász nemzettel, az emlékirat sehol egy árva szócskával sem tesz említést) és méltóan végzi ép oly valótlan állitással, hogy ezen két fiókszék mindenkor és elválhatlanul Szebenszékbe volt kebelezve és ennak természetes alkatrészét képezte.

Jóllehet hogy a századokon át tartott jogsérelmekre és nyomásokra vonatkozó első állitás valótlansága később minden egyes vád megczáfolásánál elegendőképen be lesz bizonyitva, e váddal szemben átalánosságban már e helyen mégis legyen fölemlitve, hogy köztudomásu dolog, miszerint a két szék román lakósai nem a legközelebbi idő óta, hanem régi időktől fogva bizonyos jóllétnek, sőt a müveltség oly fokának örvendenek, melyre nézve őket a szászföldnek még 1848-ik év előtt szabad volt román lakósai nem csak hogy felül nem multák hanem még meg sem közelitették. — Hiszen maga az emlékirat is mondja bévezetésében, hogy ezen lakósok „marhatenyésztése a magyar korona minden országában eléggé ismeretes.“ Ha tehát a szász-nemzeti egyetemtől századokon át szenvedett állitólagos nyomás mellett is alkalmuk volt, jóllétöket gyarapitani, müveltségöket kifejleszteni, messze elágazó iparukat üzni, ugy ezen nyomások mégsem lehettek olyszerüek, hogy azokat századéveken keresztül szenvedett jogsérelmek gyanánt lehessen feltüntetni, minthogy átalánosan tudva van, hogy a szász közigazgatási területen kivül valamennyi román testvérök közül egyik sem vergődhetett a jóllét és müveltség bizonyos fokára, egyik sem vihette annyira, hogy virágzó ipart üzhessen.

Amazok tehát a jobbágyállapot mellett is, melyben voltak, bizonyosan a szabadság illendő mértékét élvezték, mely nélkül az emlitetthez hasonló anyagi lendületről bajosan lehetne szó.

De még lesz elég alkalmunk elnyomásokról és jogsérelmekről szóló állitásokat és nevezetesen egyes és positiv ilynemü vádakat megczáfolni; egyébaránt jelen válasznak egyátalában nem is lehet azon feladata, hogy minden amugy általánosságban és a legcsekélyebb indokolás nélkül odavetett vádra részletesen és körülményesen megfeleljen.

Nézzük most a legelső positîv állitást, mely történelmi valótlanságot, történelmileg bebizonyitott minden tényre gunyt foglal magában és üres hypothesist állit fel bizonyitás és alap nélkül. És e hypothesisen alapszik a fiókszékek alaptalan igényei összegének tarthatlan egész épülete.

Értjük az emlékirat fentidézett azon állitását, hogy „Szelistye és Talmács fiókszékek mindenkor és elválhatlanul Szebenszékbe voltak kebelezve és annak természetes alkatrészét képezték."

Ez állitással szemben legelőbb is rövid visszapillantást kell hogy vessünk a szászföld és a szebeni provincia, továbbá Szebenszék keletkezésére.

II. Geyza király, követve a már I. István király szemelőtt tartott politikát, hogy a birodalom ereje külföldi telepitvényesek által gyarapitandó, a tizenkettedik század közepe felé egész német gyarmatot hivott Erdélybe. — A király és a behivott telepitvényesek között kötött irásbeli szerződés nem létezik többé; de emliti azt Zsigmond király 1419-ben kiadott azon szabadságlevele, mely minden szászot (*„Saxonibus universis, cujuscunque conditionis existant"*) minden határ- vagy más vám fizetése alól fölment és a mely szabadságlevélben ezen fölmentés amaz irásbeli meghivással és a reá vonatkozólag kelt későbbi királyi megerősitésekkel indokolva van (*„ex tenoribus et continentiis certarum literarum praedictorum Dominorum Geysae, Andreae, Karoli et Ludovici regum per nos confirmatarum."*)

Hogy a gyarmatosok meghivása föltételek mellett történt, arról különösen az 1224-ben kelt Endre féle szabadságlevél is (*privilegium Andreanum*) bizonyságot tesz. E szabadságlevél elején e szavak állanak: *„Accedentes igitur fideles hospites nostri Theutonici ultrasilvani universi ad pedes Majestatis nostrae humiliter nobis conquerentes sua questione suppliciter nobis monstraverunt, quod penitus a sua libertate qua vocati fuerant a piissimo rege Geysa avo nostro."*

E szavak: *„libertate, qua vocati fuerant“* oly megdönthetlen világossággal fejezik ki, hogy a bevándorlottak a nékiek adományozott területet egy oly szerződés alapján vették birtokukba, melyben jogokat és szabadalmakat kikötöttek volt maguk számára; senkinek sem juthat eszébe, e szavak értelmét másként magyarázni, ugyszintén alig akadhat valaki ez időszerint is, a ki az Endre féle kiváltság hitelességét kétségbe akarná vonni; hiszen maga a *forum productionale* is a mult század végén, tehát oly időben, mikor bővebben nem fejtegetendő viszonyok összetalálkozásánál fogva a szász jogok elismerésére való hajlandóság fölötte csekély vala, ezen szabadalmat tulajdon birói itéletével valódinak és érvényesnek nyilvánitotta.

Hogy tehát egyike azon föltételeknek, melyek mellett a német bevándorlók az országba jöttek, az vala, hogy a nékiek adományozott földet és telket kizárólagos tulajdonjoggal birják, azt bizonyitják nem csak az Andreanum ide vonatkozó szavai: *„Si vero Vaivoda ad regalem utilitatem ad ispsos (hospites Teutonicos) vel per terram ipsorum transmittitur“* és *„volumus etiam et regia auctoritate praecipimus, ut nullus de Jobbagionibus nostris villam vel praedium aliquod a Regia Majestate audeat postulare: si vero aliquis postulaverit, indulta eis libertate, Nobis contradicant“*, hanem a király utódai részéről nyujtott többféle jogoltalom is; névszerint I. Ulászló király 1441-ben kelt decretuma *„cum tamen dictorum Saxonum nostrorum libertatibus et praerogativis requirentibus, nec regalis Majestas, neque alii quicunque homines quoscunque judicatus villas terras et jurisdictiones ad ipsas septem sedes Saxonicales de jure spectantes, ab eisdem alienare et cuicunque homini appropriare et perpetuare valeant quovis modo“*, azután László király 1456-ban kelt decretuma *„Quod praedicti Nobiles diversa territoria, silvas, prata et alpes, quae et quas ipsi Nostri Saxones ab antiquissimis temporibus, quorum contrarium memoria hominum non comprehenderat, pacifice tenuissent et possedissent, propria autoritate occupando, praedictos nostros Saxones de eorundem Domino . . . exclusissent. Quamobrem mandamus nobis firmiter, ut hujusmode territoria prata foeneta, alpes et silvas ipsis restituentes, in eorundem dominio eosdem protegere, tueri et conservare justitia mediante debeatis.“*

Ezen királyi határozatok megdönthetlenül mutatják, hogy

a földbirtok kizáró tulajdonul lett adományozva a német telepitvényeseknek. Bizonyitja ezt továbbá az is, hogy minden királyi haszonvételi javadalom, ugymint a malom- és korcsmárlási, husárulási, halászati és vadászati jog, az erdők birtoklása — mint a földbirtok legteljesebb tulajdonjogának megannyi kifolyása — őket illette.

Hiszen még csak az 1791-dik évbeli törvényczikk jogositotta a nemeseket arra, hogy a szászok kizárólagos tulajdonául elismert területen letelepedhessenek: *„quemadmodum reciproce Nobiles quoque inter Cives mutuo concivilitatis jure gaudere possunt.“*

Ezenfelül a nekik adományozott birtok az adományozás idején lakatlan puszta volt *(solum desertum)*. Ezt bizonyitja a legrégibb okmány, mely a jelenleg még ismertek közül az erdélyi német bevándorlókról szól. Ez a 12-dik század végén kelt azon okmány, melyben *Gregorius* pápai bibornok követ a nagy-szebeni prépostság területét helybenhagyja; mely okmány Erdély története okmánytárában 4. sz. a. *Baluzziusban T. I. L. I. Ep. 272. P. 141* és *Fejér Cod. diplom. hungar. II.* 250 *l.* idézve van és határozottan mondja: *„cum prius officium legationis gessimus in Ungaria, quaestio esset orta inter venerabilem fratrem nostrum Adrianum Ultrasilvanensem Episcopum et dilectum amicum nostrum P. Praepositum Cibiniensem pro eo, quod occasione praefati verbi, Praepositus diceret, generaliter omnes flandrenses ecclesiae suae fuisse suppositos, e contra Episcopus responderet, Dominum regem et Nos intellexisse de illis dumtaxat, qui tunc erant in illo s o l o d e s e r t o, quod gloriosae memoriae Geysa rex flandrensibus concessit.“*

Ezen okmányban tehát a flandrusoknak adományozott terület *desertum* gyanánt van fölemlitve.

Egészen hasonlólag II. Endre király még 1211-ben is *deserta et inhabitata*-nak mondja a Barczaságot, midőn azt a német lovagrendnek adományozá; Vilmos erdélyi püspök *vacua et inhabitata*-nak nevezi *(Fejér III. 106, 145.)*

Ama *desertum* eszerint egyedül és kizárólag a németeknek lett adományozva; ezen desertum a régi *Provincia cibiniensis*, területe volt, mely később a „VII szék“ elnevezése alatt fordul elő.

E terület az Endreféle szabadságlevélben nyugotról kelet felé való határaira nézve bővebben van kijelölve *„a Város*

usque in Boralt cum terra Daravs" Szászvárostól Daróczig (Benkő Milkovia 444); a déli és éjszaki határai nincsenek fölemlitve.

Szelistye és Talmács utóbb fiókszékeknek az Olt jobb partján levő erdőhavasok között fekvő területe az Andreanumban sehol sem fordul elő ama *Terra Teutonicorum*-hoz tartozó rész gyanánt.

Ha pedig az Andreanum VIII czikkelyében a német gyarmatosoknak adományozott *Silva Blacorum*-ba akarnák foglalni, ugy a biráló jog- és történelmi vizsgálódás és ennek élén gróf Kemény József még ez esetben is a legvilágosabban kimutatta, hogy ebből a blakusok és bissenek részére semmiféle jogegyenlőséget Erdélynek fölvett többi nemzeteivel leszármaztatni nem lehet.

Kétségtelen tehát, hogy a Maros között egyfelől és a déli határhavasok meg az Olt vize között másfelől levő országrész Szászvárostól a Székelyföldig való kiterjedésben a flandrusoknak adományozott azon *desertum*, melyet mint lakatlan pusztát ugy találtak és mely reájuk kizárólagos tulajdonul lett átruházva, a mint ez a k. adományozási jognál fogva történhetett.

A határhavasokban fekvő fiókszékek tehát nem tartoztak az eredeti szászföldhöz, azaz a *Provincia Cibiniensis*-hez, midőn a *fundus regius* a német bevándorlóknak lett adományozva.

Ha e terület bár csak egy részét is románok lakták volna, akkor már nem lehetett volna azt *desertum*-nak elnevezni és az adományozást valamint ennek megerősitését II Endre király nem teljesithette volna a szászok mint egyedül való nemzet részére, melyhez rajtuk kivül senki másnak igénye nem volt: *„nullus audeat postulare.“*

Annyi tehát történelmileg és okmányilag áll, hogy az emlékirat állitása, miszerint a két fiókszék mindenkor elválhatlanul Szebenszékbe volt békebelezve és mintha ennek természetes alkatrészét képezte volna, csakis oly támpont és alap nélkül való állitás, melyet a felhozott történelmi adatok tökéletesen megczáfolnak.

Már most áttérünk az emlékirat azon történelmi fejtegetésének megczáfolására, mely a szász nemzet és a fiókszékek községei között 1848-ig fennállott jogviszony keletkezésére vonatkozik.

Nem szükséges oklevelekből idézgetni és a hazai történet-

buvárlat eredményeire és itéletére hivatkozni a végre, hogy bebizonyitatlan hypothesisnek mondhassuk és valótlannak nyilvánithassuk az emlékirat azon egész előadását, mely Erdélynek régi felosztásáról István király alatt szól és mely a Gyula-Fehérvártól a Kárpátokig nyuló országrészt Fehérmegye gyanánt mutatja be.

Szintoly kevés igénye lehet történelmi igazsághoz az emlékirat további állitásainak a királyföld eredetéről, a királyföld különböző részeiről, a királyföldnek több kerületre lett ősi felosztásáról, a blakusok és bissenusok e földön lakásáról és a — *provincia Cibiniensis „in Comitatu Albensi existentes.“**) féle — diplomatikai vagy politikai elnevezéséről.

Mindezen állitások vagy nincsenek bebizonyitva, vagy pedig a történelem már rég megczáfolta azokat.

A német bevándorlóknak adományozott országrész *desertum* volt, mely sem benépesedve, sem megnevezve, sem beosztva nem vala és nékik kizárólagos tulajdonul lőn adományozva.

1142-ben, mely évet az emlékirat mint olyast emlit, hogy addig csak blakusok és bissenusok lakták legyen a németeknek adományozott földet, a határhavasokban lakó kevés blákuson és bissenuson kivül az ország belsejében blákusok egyátalán nem is léteztek.

Hiszen még a 13-ik század végeig is oly kevés blákus jött az ország beljébe, miszerint III. Endre király 1293-ban azt a rendeletet adhatta ki, hogy hajtsák őket össze és telepitsék le a székesi praedium körül: *„Quodcum nos constricti suscepti regiminis aculeis, habito consilio omnium baronum nostrorum nobiscum assidentium universos Olacos in possessionibus Nobilium vel quorumlibet aliorum residentes ad predium nostrum regale Szekes vocatum, ordinassemus revocari, reduci et etiam compelli redire invitos, si forte nostrae in hac parte non aquiescerent parere jussioni....“* (Okmánytár Erdély történetéhez CXCI. sz. 185 lap. Eredeti átirat a gyulafehérvári káptalan levéltárában *cent. XX, 37.*)

---

*) Nem létezik okmány, melyben a szebeni tartomány ilyes elnevezése előfordulna; az emlékirat nagy okosan nem is idéz olyas oklevelet.

Hogy őket azután nem csak a végvárak körül, hanem egyátalában a k. birtokok területén belül letelepitették, azt nem csak III. Endre király ezen rendelete bizonyitja, hanem minden kétely fölé van az helyezve mindazon bizonyitványok által, melyekkel Kemény József gróf az oláhok hajdani erdélyi kenézségeiről irt értekezésében a „Vizsgálódások az erdélyi kenézségekről" czimü munka névtelen szerzőjének az oláhok történelmi jogairól szóló hasonló állitásait oly fényes tudományossággal és okmányilag megczáfolta.

Hogy pedig a várak mindezen területei és egyátalában a kenézek alatt állott területek is mint királyi tulajdon a királyi adományozásnak alája valának vetve, az iránt a jogtörténelem már rég eloszlatott minden kételyt.

E tekintetben a legrégibb iratra utalunk, melyben kenézségről van emlités téve; ez azon okmány, melylyel IV. Béla király 1247-ben az egész földet, melynek neve utóbb Moldova és Oláhország vala, a Sz. János rendnek adományozta: *„Rembaldo domorum hospitalis Jerosolimitani magno Praeceptore damus et conferimus totam terram de Zewrino . . . . pariter cum Keneziatibus etc."*

(Kemény a Kenézségekről, — Kurz „Magazin" II. kötet, III. füzet, 294 l.) — (Fejér IV., vol. I. 448.)

A kenézségi oláhoknak eszerint azon időben, mikor földbirtok a német bevándorlóknak lett adományozva és azon időben, mikor Endre király e tulajdon jogot megerősité, nem volt földbirtokuk azon területeken, melyeken laktak; ez nem csak a most idézett oklevélből tünik ki világosan, hanem egyátalán megvan az már régtől fogva állapitva mint tény a történetbuvárlás által. Meg lehet ugyan engedni, hogy valamint a *Comes* neve különböző hivatalos nevek összkifejezése volt, azonként a *Kenezus* neve egyes helyeken birói jogositványok különböző jelentőségének volt összértelme.

E nevet egyszerü falusbirák szintugy viselhették mint a hübéres örökös birák, *sculteti*, ámde ez nem bir jelentőséggel a fennforgó kérdésre nézve. A jobb módu Kenézek rendesen magyar nemességet vettek föl és tulajdon nemzetök fiait még jobban bele sodorták az urbéri viszonyba.

Hogy pedig a kir. várbirtokok ama kenézei még azon időben sincsenek fölemlitve mint *homines liberi*, azt bizo-

nyitják az 1398. évbeli okmányok (*Fejér X, vol. VIII, 447*) és az 1409. évbeliek (*Fejér X, vol. VIII, 493*), a hol mindég csak *honesti* és *providi* név alatt vannak fölemlitve.

Különösen még az is kiemelendő, hogy az oláh népet nem szabad összetéveszteni az oláhok egyes kenézeivel, mert a királyi várak körül telepitett ezen oláhok nem az Endre király decretumában emlitett *Jobagiones Castri* (a *Jobagio* akkor még nem birt az urbéresség értelmével és jelentőségével), hanem „*Castrenses Castri*“ voltak, a *Castrenses* pedig nem voltak szabadok „*liberi*“.

Kemény József gróf ezt a *Regestro Varadiensi*-ből (*Bel. Apparat. ad hist. hung. 205; Fejér V, vol. I, 197*) bizonyitja. Igaz ugyan, hogy a megyei köznemességet is gyakran *castrenses*-nek nevezték, de kétségtelen, hogy ezen köznemesség később mégis a teljes szabadság élvezetébe lett léptetve. De bizonyitja *II. Decr. R. Stefani I. Cap. 6* is, mely szerint a k. várakhoz tartozó földek koronajószágok voltak, melyeket eladni szabad nem volt; mely szerint továbbá a királyon kivül ott senki másnak szabad birtoka nem volt.

Ha pedig ilyes kir. várterületeket mégis másoknak adományoztak, akkor egyszersmind az illető *Valachi castrenses* is mint adományozható tárgy oda lettek ajándékozva, miként ezt a Hunyadi János és fiai részére szóló, Kemény gróf által idézett adománylevél mutatja.

Akkor tájt tehát, mikor a középkori államélet csak urakat és szolgákat ismert, csak a behivott német gyarmatosok polgári népe kebelében voltak szabad parasztok, vagy paraszt foglalkozásu harczosok, a milyenek a szabad közszékelyek valának. Ily állásban az oláhok mint nép sehol sem fordulnak elő, hanem csak helylyel közzel, ezen állás későbbi elnyerésénél fogva mint Fogaras vidéke és későbbre mentesitett területek fél nemesei. Akkorában tehát nem léteztek szabad blakusok, miként az emlékirat alaptalanul állitja, legkevésbé pedig a németeknek egyedül adományozott földön. A németek részére kiadott Endre szabadságlevelében eszerint csakis a németek jogai vannak biztositva. Nem csak a bévezetés, „*Accedentes fideles nostri Teutonici*“, hanem ezen királyi kiváltságlevél egész tartalma bizonyitja ezt, de még a VIII. czikkely is, mely egyedül a blakusokat és bissenusokat emliti, mondván: „*praeter vero supradicta*“, t. i. a nekik

kizárólag kijelölt földön kivül „*silvam Blacorum et Bissenorum cum aquis eisdem contulimus*“ minden kétséget eloszlat aziránt, hogy ezen *silva Blacorum et Bissenorum* a nekik adományozott földön kivül feküdt. A „*praeter vero supradicta eisdem contulimus*“ szavakat nem lehetett és nem lehet másként magyarázni, valamint soha másképen nem is magyarázták.

De hogy ezen a tulajdonképi „*terra ipsorum*“-on kivül fekvő *silva* a *Teutonicis* „*usus communes exercendo cum praedictis scilicet Blacis et Bissenis*“ adományoztatott és hogy azt az ott lakó blákusok és bissenusok is használhassák, az még nem bizonyit mást, mint azt, hogy éppen a német bevándorlóknak a nekik kizárólag adományozott *desertum*-on kivül az ezen kivül eső, blákusok és bissenusok által lakott erdőhavasok használata lett adományozva, a nélkül hogy ebből a blákusok és bissenusok részére a közös használaton kivül más jogczimet lehetne következtetni.

E mellet csakugyan az a különbség létezett, hogy ezen *blacci*, miként a későbbi viszonyokból tisztán látható, ezen használatért bizonyos „*servire*“-vel tartoztak, holott e határozmány a szászokra nem volt érvényes, innen vannak az Andreanum VIII. czikkelyében a pótszavak „*ita tamen ut nulli inde servire teneantur.*“

Már fennebb constátáltuk, hogy a történetbuvárlat a fölött már rég itélt, hogy az 1224-évi Andreanumból politikai jogokat senki részére, csupán a németek részére lehet kimagyarázni.

Magánjogokat pedig Szelistye és Talmács román lakósai az Andreanum ama szavaiból sem igényelhetnek maguk számára.

Talán ők a *Silva blachorum et bissenorum* lakósai? — vajjon ők e a *blachi* és *bisseni?* — Valjon a fiókszékek területe-é a *Silva blachorum et bissenorum?* Vagy talán nem lehetne épen az Fogaras vidékének a szász földdel határos területe?

Ki határozta el egyátalában, vagy ki merte határozottan megitélni, hogy melyik az Andreanum *silva blachorum et bissenorum*-ja?

A mennyire mi tudjuk, eddigelő még egy történetbuvár sem bizonyitotta be és határozta el, hogy melyik volt a *silva blachorum et bissenorum.*

Hogy a XIII. czikkelyben megnevezett erdő a *silva blachorum et bissenorum*-mal nem ugyanazonos, az nem csak a jártas

történész előtt világos, hanem bárki előtt is, ki a latin nyelvet érti.

Mig a VIII. czikkely az *Universitas*-nak a szászföldön kivül fekvő határozottan kijelölt erdő használatát adományozza, azalatt a XIII. czikkely határozza, hogy az adományozott földön levő minden erdőt valamennyi német lakós (mert a k. szabadságlevél csakis ezekről szól), akár szegény akár gazdag, használja *„silvam vero cum omnibus appendiciis, omnibus tam pauperibus quam divitibus libere concedimus exercendos.“*

Valóban csak oly irányzatosság, mint a milyenen az emlékirat alapszik, képes az Endre szabadság leveléből, mely bizony már rég tullehetne a magyarázgatás ilyes kifogásolásain, azt következtetni, a mit az emlékirat abból kimagyarázni szeretne, azt t. i. hogy Endre szabadságlevele a szászföldi szászok és románok kölcsönös jogait szabályozza és e szerint nem szász szabadságlevél, hanem királyi kiegyezési okmány *(Compromiss)*!

Az emlékirat ezen állitását — a legszelidebb kifejezést használva — mértéktartáshiány dolgában felül mulja ama reá következő állitás, hogy eszerint a *silva blaccorum* nem a szász nemzetnek lett adományozva — minthogy ilyen soha nem létezett — hanem, hogy az adományozás a királyföldön találtatott szászok és románok részére történt.

Ez már a legeslegujabb ujdonság a magyar korona országai történetében!

A *hospites teutonici seu flandrenses* II. Geyza király által a 12-dik század közepén történt behivása óta a mai napig hét száz év telt el és ezen *hospites,* kik már a 13-dik század elején *Universitas — unus populus* — voltak, mint történelmi politikai egyediség tartották fenn magukat, elismerve Magyarország királyai által, az erdélyi hazai fejedelmek által, az ország társnemzetei és az ország rendei által, tisztelve a magyar birodalom határain tul is (ez ne saját dicséretképen legyen mondva, hanem őseink és nemzetünk dicséreteképen emlitjük) és imé most a Puscariu lovag ur által átadott emlékirat ezen nemzet létezését tagadja!

Ha nyomtatásban szemünk előtt nem volna, az ember nem is hihetné.

Valjon az emlékirat ilyes állitásait is szükséges czáfolgatni? Szükséges-é idézni a száz meg száz törvényczikket, melyek

a „Szász nemzet"-ről szólnak, valamint azt, hogy a *diploma Leopoldinum* és a novellaris törvények a *saxonica natio*-t emlegetik?

Nem! az emlékirat ezen állitása nem érdemel czáfolatot, az maga magát itéli el; eléggé jellemzi az iromány értékét, melyet tartalmaz.

A következtetések, melyeket az emlékirat ezen — ismételjük: szeliden mondva — mértéktartás hiányában szenvedő állitásokból levon, az előzményekkel sem geneticus sem logikai összefüggésben nem állanak.

Az emlékirat t. i. ugy okoskodik, hogy az ő fejtegetése szerint kétféle királyföld létezett:

1. a sikon lévő föld, melynek használása a szászoknak volt adományozva és
2. a határvidékek, melyek a királyi várakhoz tartoztak és melyeknek területét a blákusok és bissenusok birták, azután hogy Szebenszékben Talmács és Szelistye területein kivül még több ilyen terület létezett.

Szükséges-e még valamely czáfolat ilyen állitásokkal és következtetésekkel szemben?

Az akkori és későbbi időkből melyik oklevél bizonyit a királyföldnek, jelenben gyakorlatilag tekintve a dolgot amugy is mitsem jelentő, ilyszerü megkülönböztetése mellett? melyik okmány nyilvánitja királyföldnek Talmács és Szelistye területeit? melyik nevezi ezeket és a meg nem nevezett többi területeket Szebenszék kiegészitő részeinek?

Az emlékirat rákövetkező állitása maga megczáfolja ezen hypothesiseket, mert Szebenszéknek előbb emlitett együvé tartozását ama területekkel elejtvén, elismeri, hogy a szász székeket ezeknek saját királybirái igazgatták, a végvárakat és ezek területeit pedig várnagyok kormányozták.

Maga az emlékirat is állitja, hogy ezen határvidékek Talmács, Szelistye, azután Omlás és még más kisebb váracsok Szeben területének környékén felüdtek, hogy azokat saját várnagyjai és kenézei igazgatták és hogy szász befolyás ott csak később fejlödött ki.

Ámde a szász székek ezen befolyását az emlékirat egyátalán nem okmányszerüleg vagy történelmileg megállapitott körülményekből és tényekből származtatja le, hanem azon hypo-

tesisből, hogy a királyok a szászokat kényszeritették a végvárak karbantartásához és megvédelmezéséhez hozzájárulni, mit ők pénzzel tettek legyen, miáltal nagyobb vagy csekélyebb befolyásuk megmagyarázható.

Ezen hypothesis sem igényel bővebb megczáfolást, minthogy alább egyfelől a szász székeknek ama területekre való befolyásának vagy helyesebben azon területekhez való tulajdonjogának kezdete történelmileg és oklevelesen ki van mutatva; másfelől pedig a szász nemzet dicsőségteljes hét századéves multja a magyar királyok kegyéről és elismeréséről tanuskodó sokkalta számosabb bizonyitványt és nevezetesen azon időkből is, melyről az emlékirat e helyen szól, mutathat fel, mintsem eddigelé bárki is azon állitást koczkáztatta volna, hogy kényszer volt szükséges arra, hogy a szászok a nemzeti zászlójukon diszelgő *„ad retinendam coronam“* jelszavukat követve az ország határait csak pénzzel védelmezték legyen.

Épen a királyoknak a várak jó karban tartása és védelmezése körül ez időben tett szolgálataik, valamint *„ad retinendam coronam“* való hivatásuk kitünő teljesitése inditották Nagy Lajos királyt a 14-ik században azon szavakra, melyeket az 1370-ben kelt oklevelében, hol a talmácsi vár (Landeskron) fölépitéseért köszönetet mond, használ: *„quibus signanter confinia et finitimae partes regni, velut sublimibus columnis fulciuntur“* és alattvalói hűségökről ugyanazon király dicséretesebben nem emlékezhetett meg mint e szavakkal: *„fidelitates semper habuerunt et habent.“*

Az emlékiratban emlitett *Magister Nicolaus filius Conradi de Talmátsch* is, ki anjoui Károly királynak Salygó várát visszaadta a mint azt neve is mutatja, német volt, tehát se nem blákus se nem bissenus.

Azon bizonyitás, melyet az emlékirat ezen oklevélből felhoz, hogy a király e végváracsot és a hozzája tartozó területet a Miklós mester, Conrad fia részére történt adományozásból kivette, kizárólag és egyedül a mellett szól, hogy ezen határvidékek a korona tulajdona voltak és igy soha sem tartoztak a szászoknak adományozott földhöz, tehát nem is lehettek a szebeni tartomány vagy Szebenszék kiegészitő részei.

Még erősebben bizonyit e mellett az emlékiratban fölhozott szerződés, melyet a román (akkor oláh) végvidék lakósai és

Szebenszék egymásközt kötöttek. Kár, hogy az emlékirat ezen okmány szószerinti tartalmát nem idézi.

E szöveg ujból fölmentett volna minket egy bizonyitástól, mert ezen okmány megdönthetlenül a mellett szól, hogy amaz időben román lakós a szászföldön egyátalában nem is létezett és hogy a végvidékek román lakósait soha sem tekintették a szászföldhöz tartozóknak, „*nobis circumsedentes.*“ Egyébiránt ez oklevél tartalma oly tanulságos és jellemző világot vet a szász székek és az oláh végvidéki lakósok között amaz időben fennállott viszonyra, hogy meg nem állhatjuk annak szószerinti szövegét jelen válaszunkba föl nem venni.

Az emlékiratban érintett, de nem idézett okmány tartalma ime ez:

„*Nos Nicolaus, dictus Vychin, villicus civitatis Cibiniensis, Johannes, dictus Crispus, villicus de Helta, et Heyzmanns, Tawsintschon dictus, totaque villicorum et Seniorum civitatis et sedis Cibiniensis universitas, memoria commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Valachi nobis circumsedentes in omnibus villis sedis antedictae, diversa incommoda et damna incomparabilia, furta, incendia, spolia, morticinia intulissent, nosque de consilio Venerabilis in Christo Patris ac D. D. Gablini, Episcopi Transilvanniensis talem concordiam cum Valachis antefatis inivimus, articulos infrascriptos inter nos ac ipsos Valachos ad eorum supplicationem instantem statuimus pacis tranquilitate perpetuo observandos. — Primus articulus est iste: quod Fladmerus et omnes ceteri Valachi morantes sub castro, omnes mortificationes seu interemtiones, quas ipsi et eorum amici sustinuerunt, has omnes pacis propter communitatem, amicabiliter deposuimus ita, quod nullus eorum dictam reconciliatam causam et sopitam de cetero debet iterando revocare; taliter quod si aliquae mulieres, vel viri de partibus transalpinis essent interemti, quibus emenda reconciliationis fieri deberet, signanter de morte mulieris quondam Drasso, et de morte cujusdam Valachi Transalpini, quem Dobrin nominavit proximum suum, sive de quacunque morte habita per insulanos inter Valachos, onera emendationum illorum in se assumserunt Valachi suprascripti, cum suis posteris nunc et in futurum. E contra ipsi insulani assumserunt ignoscere ipsis Valachis omnia homicidia, incendia, furta, depraedationes hactenus habita per ipsos Valachos in insulanos*

et cum eis perpetuam pacem habituros. — Secundus articulus est iste: quod assumpserunt ipsi Valachi, quod nunquam pascerent pecora, nec pecudes in territorio Theutonicorum, nisi liberima licentia et admissione Theutonicorum, in quorum territoriis pascerent. Tertius articulus est iste: quod assumserunt ipsi Valachi custodiam servandam in omnibus alpibus ad Talmacz usque ad magnam villam valachicalem. Quartus articulus est iste: quod assumpserunt ipsi Valachi, quod crematorem, interfectorem, nocivum seu malevolum nullum debent hospitare hominem; si tales nocivos hospitaverint, cum ipsis sint comburendi. Quintus articulus est iste: quod si aliquis comminaretur incendium, talis si convinci posset VII juramentis, statim debet cremari. Modo simili quicunque Valachorum convincetur VII juramentis, quod furtum, spolium, incendium aliquid vel hujusmodi commisisset, simili modo statim debet cremari. Sextus articulus est iste: quod assumserunt Valachi, quod eorum nullus arcum regere, vel portare audeat, nisi necessitas et utilitas requireret; quicunque arcum portaret ultra hoc, talis in rebus et corpore sit puniendus. Ex parte castri praesentibus Valachis infrascriptis: primo Fladmir, Sebucha, Petril etc.; ex parte civitatis (?) Kende, Knez, Lud, dives Neg, nig. Radul etc.; Ex parte comitissae de Helta: Theodir, Juba, Christian Pfaff et filius suus Radul; ex parte communitatis de Helta: Grof Schramchet, Clas et frater suus. Acta sunt hac in insula Christiana, coram Judicibus, Civibus, juratis, senioribus et communitate civitatis et sedis Cibiniensis, et munita sigillo nobilis viri D. Joannis de Scherfeneck, nec non sigillo consulum, civium, civitatis Cibiniensis, et sigillo Comitatus (fors communitatis) sedis Cibiniensis. Anno D. 1383, in Octavis Epiphanarum Domini.

(Ex tabulario Communitatis Grossau—Eder.)

Az emlékiratban foglalt további okoskodások arról, hogy Mária királyné 1383-ban Omlást a szelistyei területtel egyesitette és Goblinus püspöknek ajándékozta, megint csak azt bizonyitják, hogy a királyi határvidékek épen királyi tulajdonok voltak, melyeket földestül emberestül ellehetett ajándékozni. Hogy e helyen Omlás szász falu is emlitve van és hogy Goblinus püspöknek lett adományozva, az nem bizonyit a király oly joga mellett, mely szerint a szászoknak adományozott föld valamely

részét másnak adományozhassa, — miután 1224 óta egy magyar király sem cselekedett Endre király *„volumus etiam ut nullus villam vel praedium audeat postulare“* szavai ellen — hanem bizonyságot tesz arról, a mit a történetbuvárlat rég megállitott és a mi az emlékiratban is föl van emlitve, hogy t. i. Omlás akkor nem a szász földhöz hanem a királyi végvidékhez tartozott és csak Mátyás királynak 1472 évbeli adományozása folytán a hozzátartozó helységekkel mint nemes jószág lett a szász székeknek adományozva.

Ezen oklevél is sokkalta megtisztelőbb bizonyitványa a királyi elismerésnek a szászok érdemei és hűsége iránt, hogysem annak tartalmát ide ne igtassuk:

„Attendentes satis grata et magna fidelium servitorum merita Fidelium nostrorum circumspectorum, judicis et juratorum civium ac hospitum civitatis nostrae Cibiniensis ac Saxonum in 7 Sedibus commorantium, quae ipsi primum sacrae dicti regni nostri Ungariae coronae, et tandem Majestati Nostrae, cum omni ferventis animi zelo ac fidelitatis constantia exhibuerunt . . . . districtum Fogaras vocatum, ac possessionem Omlás vocatam, simul cum omnibus villis et possessionibus ad ipsam pertinentibus, judici et juratis civibus ac hospitibus ac toti communitati civitatis Cibiniensis ac Saxonibus in 7 Sedibus commorantibus, dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam, pariter et habendam.“

E királyi adományról a káptalan levéltárában a *„Litterae introductoriae et statutoriae Saxonum in Omlasch.“* is találhatók.

Tehát ez is ujabb bizonyság, hogy a szászok a szász földön kivül fekvő királyi — tehát nemes — jószágokat kaptak és hogy ez utóbbiakhoz Omlás és Szelistye végvidéki területei is tartoztak.

Minden, a mit az emlékirat Zsigmond király és Hunyadi János helytartó intézkedéseiről a váracsok lerontása iránt, a végvárakon kivül, felhoz, szintén csak azt mutatja, hogy minden határvidéki terület a királyok tulajdona volt, a mi a magyar államjog minden sarkalatos elvével összhangzásban áll, mely szerint a király és a korona mint tulajdonos minden elfoglalt föld fölött rendelkezvén, azt ideiglenes vagy örökös

adományozással mindenkorra vagy bizonyos időtartamra *(revocabiliter* és *irrevocabiliter)* eladományozta.

Ezek államjogilag elismert és eldöntött kérdések, melyeknek fölemlitésére csak is az emlékiratban foglalt minden egyes tény következetes elferditése kényszerit.

Mátyás királynak az emlékirat által emlitett 1467. évbeli decretuma is mutatja, hogy Szelistye és Omlás végvidéki területei királyi végvárterületnek voltak tekintve, tehát nem tartoztak a németeknek tulajdonul adományozott *„terra ipsorum"*-hoz, a miről ugyanazon királynak Omlást és a mai Szelistye fiókszék hozzátartozó helységeit illető fentemlitett 1472. évbeli adományozása szintén tanuskodik.

Ugyanezen Mátyás királynak a szelistyei területre vonatkozó 1472. évbeli adománylevelén kivül a fölhozottak mellett ép oly világosan ama királynak 1483. évbeli megerősitó oklevele is bizonyit.

Az erdélyi államjog egy részét tevő ezen királyi adománylevelekkel szemben, melyeknek eredetije és átiratai még ma is megvannak, az emlékiratban idézett byzanti forrásokat, melyek a dákusok vagy blákusok által azon időben a magyar királyoknak tett állitólagos szolgálatokról szólnak, annál nyugodtabban lehet mint apokryph adatokat a mesék országába visszautasitani, mert III, Endrének (19. lapon) idézett decretumából világosan látszik, hogy amaz időben — a 13. század végén — Erdélyben oláhok majd nem is léteztek.

Azon korbeli byzanti irókat eszerint annál kevésbé lehet hiteles bizonyság gyanánt elfogadni ugyanazon kor erdélyi jogviszonyai dolgában, minthogy az emlékirat őket közelebbről meg sem nevezi, hanem puszta átalánosságban csak byzanti történetirók és irók gyanánt emlegeti.

Ilyes idézetek a mai világban még nem elégségesek a történelem — meghamisitására.

Szintoly kevéssé lehet hypothetikus következtetésekkel és erősitésekkel történelmet vagy jogot csinálni, a mint az emlékirat ezt tenni igyekszik.

Az emlékirat t. i. a byzanciak által ecsetelt állapotokból azt az állitást kovácsolja, hogy a 15. század szorongatásteljes körülményei a királyokat arra inditották, hogy a *fundus regius*-t egyesitsék a határok hathatósabb megvédése érdekében;

ily módulag lettek azután a végvidékek a *fundus regius*-ba békebelezve.

A mit az emlékirat békebelezésnek nevez, az mind csak nemes birtokok királyi adományozása; oly adományozás, mely az azon korbeli erdélyi — magyar államjogon, a királyi adományozási jogon ás hűbér-rendszeren alapszik.

A királyok a határvidéket, a végvárakkal együtt, szóval az addigi királyi tulajdont, minden hozzá tartozó nemesi jogokkal a hü szászoknak, a határok hü őreinek adományozták *(irrevocabiliter)*, oly kötelezettség mellett, hogy a végvárakat jó karban tartsák és az országba vezető szorosokat védelmezzék.

Igy adományozá utószülött László király 1453-ban a talmácsi területet a talmácsi várral (Landskrone) a vörös toronnyal és Latorvárával, továbbá a talmácsi végvidékhez tartozó helységekkel és praediumokkal a hét szász széknek.

Tartalma ezen királyi adománylevélnek, melynek eredetije a szász nemzeti egyetem levéltárában van és melynek átirata a gyulafehérvári káptalan levéltárában található, következő:

Nos Ladislaus Dei Gratia Rex Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Austriaeque et Styriae Dux, nec non Marchio Moraviae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod cum Nobis in regali gubernatione Regiminis inter alia conveniat providere, ut confinia Regni nostri integra praeserventur et ea, quae corrupta sunt, reparentur; — Tunc igitur hac ducti consideratione, tunc etiam ex nonnullorum Fidelium Nostrorum Baronum, Nobilium et Procerum Regni Nostri et praesertim Spectabilis ac Magnifici Johannis de Hunyad, Comitis Bistriciensis, pridem Gubernatoris Regni Nostri Hungariae fide informatione, nostra percepit Serenitas, quomodo Castra nostra Regalia Talmacz et Lothorvár, ac Turris Veres-Torony vocata, in Comitatu Albensi partium nostrarum Transilvannicarum sita in suis aedificiis et structuris rupta esse et penitus desolata et propter ipsorum invigilem ineptamque conservationem nonnullorum superioribus temporibus per viam prope et supter eadem Castra et Turrim existentem, qua de partibus Transalpinis juxta fluvium Olth ad partes Nostras Transilvannienses versus Civitatem Nostram Cibiniensem itur Saevi Theucri hujusmodi partes Nostras subintrandi et depraedandi nocivis damnis affecerunt, Nosque habito superinde Praelatorum et Baronum maturo consilio,

de fide fidelitate et provida circumspectione fidelium Nostrorum Magistrorum Civium, Judicum, Juratorum, Seniorum coeterumque Saxonum septem Sedium Saxonicalium dictarum partium nostrarum Transilvannicarum, quibus quondam Serenissimis Principibus Dominis Sigismundo Imperatore, avo, ac Alberto Regi Patri Nostris Charissimis, ac Sacrae Regni Nostri Hungariae Coronae atque Nostrae Majestati inviolabiliter complacuerunt confisi, praefata Castra Nostra Thalmacz et Lothorvár ac Turrim Veres-Torony, cum Tributo inibi exigi solito, nec non Oppido similiter Tolmáts, villisque seu Possesionibus Kis Tolmáts, Boitza, Plopi, Portsest, utraque Sebes ac Praedio Kreuzerfeld, medietateque Possesionis Reuke nuncupatae in praedicto Comitatu Albensi similiter existentis, ad ipsa Castra uti dicitur spectantibus cunctis etiam aliis villis et juribus possessionariis ad praedicta Castra et Turrim rite et legitime pertinentibus, ipsorumque et ejusdem utilitatibus, et caeteris pertinentiis quibuslibet, videlicet terris arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, foenetis, pascuis, alpibus, montibus, campis, vlachis, sylvis, nemoribus, piscinis, piscaturis, molendinis, et locis molendinorum, aquis et aquarum decursibus et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus, quibus hucusque per Praedecessores Nostros Reges et eorum Castellanos tenta et possessa fuerunt, ad praenominatas Septem Sedes Saxonicales perpetue et irrevocabiliter anneximus, et eisdem Septem Sedibus incorporavimus, imo annectimus et incorporamus per praefatos Saxones Nostros earumdem Septem Sedium praesentes et futuros paefata Castra et Turrim, nec non Villas et Possessiones praenotatas, ipso jure et libertate pro nobis et Corona nostra tenendum, gubernandum et possidendum sicut tenent, gubernant et possident sub nostro et coronae nostrae nomine Civitates, Oppida et Villas in terris dictarum Septem Sedium existentes, salvis tamen juribus alienis; volentes et decernentes, ut praefata Castra, Turris, Villae et Possessiones omnibus libertatibus, juribus et privilegiis, quibus Civitates, Oppida et Villae dictarum Septem Sedium ab antiquo usque in praesentiam usi sunt et gavisi, utantur, gaudeant et fruantur. Ita tamen et sub hac conditione, ut saepe nominati Saxones praescriptum Castrum Tolmács rumpere et funditus evertere, Castrum autem Lothorvár et Turrim Veres-Torony, prout melius poterunt, fortificare, et praefatam viam

muris et aliis fortalitiis ita praecludere debeant, ut hostium insultus ad nocendum ipsi Patriae de facili non valeant subintrare. In cujus rei memoriam praesentes concessimus Literas nostras Sigilli nostri, quout Rex Hungariae utimur, munimine roboratas. Datum Posony secunda die Festi Purificationis beatae Mariae Virginis gloriosae. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Quinquagesimo tertio, Regni autem Nostri Anno tredicimo.

(L. S.) *Commissio Domini Regis ex deliberatione Consiliariorum.*

Ha ezen okmány jelentőségét helyesen meg akarjuk ítélni, akkor a következő szempontokat, melyek a szerkezetből és azon korbeli más okmányokkal való összehasonlításából folynak, nem szabad szem elől tévesztenünk:

1. A király nem saját akarata és tetszése szerint teszi a Talmács mellett lévő végvárak jó karban tartására és visszaállítására szükséges intézkedéseket, hanem *„non-nullorum fidelium nostrorum Baronum, Nobilium et Procerum Regni nostri et praesertim Spectabilis et Magnifici Joannis de Hunyad Comitis Bistriciensis pridem Gubernatoris regni nostri Hungariae“* meghallgatása után és a főpapok és ország zászlósai tanácsára *(„habito superinde praelatorum et baro-num maturo consilio“)* tehát Albert király 1439. évbeli decretuma XVI czikkelye és II. Ulászló király 1514. évbeli II. czikkelye értelmében *„De caetero, Regina Majestas proventus suos Regios sine consensu et deliberatione sui consilii ordinati nemini inscribat“* . . .
2. A királyt a hét szék szászai hűségébe és körültekintésébe vetett bizodalom vezérelte *„de fide, fidelitate ac provida circumspectione fidelium nostrorum . . . Saxonum Septem Sedium Saxonicalium . . . quibus quondam Serenissimis Principibus Dominis Sigismundo Imperatore avo et Alberto Rege patris nostris carissimis ac sacrae Regiae nostri Hungariae Coronae, atquae nostrae Majestati invidabiliter complacuerunt, confisi“;* eszerint kegyével hü alattvalókat és nem idegeneket ajándékozott meg, összhangzásban ugyanazon 1453. évben kiadott decretuma III. czikkelyével és a Mátyás király által kiadott III. decretum VI. czikkelye rendeletével, mely szerint a végvárak *„ad*

conservandum Ungaris (personis scilicet dignis et idoneis) et non Forensibus collocentur"; vagy a mint I. Ulászló királynak 1492. évbeli I. decretuma mondja: *possessiones et jura possessionaria non Forensibus, sed bene meritis incolis tantum Regni et Coronae Ungariae subjectis juxta eorum merita et obsequia conferamus."*

3. A király a szászoknak e végvárakat felügyelés és jó karban tartás végett adta át, mely várak I. Mátyás király II. decretuma X. czikkelye értelmében le nem rontandók hanem a birodalom hasznára és oltalmára a törökök ellen jó karban tartandók valának *(„Omnia Castella post obitum . . . Alberti regis in hoc Regno nostro constructa . . . distrahantur, exceptis solumodo illis, quae in partibus inferioribus contra incursiones Turcarum . . . constructa essent . . . ac aliis quae antiquis temporibus . . . fuerant Castella et tandem rupta et iterum in alio loco constructa essent, quae remaneant pro utilitate Regni")*
4. A király e végvárakat a hozzátartozó birtokkal és jövedelmekkel a hét szék szászainak tulajdonul adományozza *„praefata castra . . . cum Tributo inibi exigi solito nec non oppido similiter Talmach villisque seu possessionibus . . . ad ipsa castra uti dicitur spectantibus, cunctis etiam aliis villis et juribus possessionaris ad praefata castra . . . legitime pertinentibus ipsorumque et ejusdem utilitatibus et caeteris pertinentiis quibus libet, videlicet terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, . . . montibus, campis, valachis* (alkalmasint *vallibus) silvis, aquis, et aquarum decursibus et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocatis sub suis veris metis et antiquis limitibus . . . per praefatos Saxones nostros earundem Septem Sedium praesentes et futuros praefata castra et turrim nec non villas et possessiones praenotatas . . tenendas, gubernandas et possidendas."*
5. Ezen átadás adomány vagy átengedés (collatio) természetü. Az adománylevél szavai is ez értelemben veendők *„castra . . . . cum tributo . . . . villisque seu possessionibus . . . sub suis veris metis et antiquis limitibus, quibus hucusque praedecessores nostros reges et eorum castellanos tenta et possessa fuerunt, ad praenominatas septem*

Sedes Saxonicales perpetue et irrevocabiliter anexímus et eisdem septem Sedibus incorporavimus . . . per praefatos Saxones . . . praefata castra . . . et possessiones . . . possidendas".

Kitünik ez László királynak a hét szék szászainak 1453-ban kiadott oltalomleveléből, melyszerint „*villas et territoria ad easdem spectantia, nequaquam alienabimus, neque alicui . . . donabimus; sed in omnibus vestris juribus, jurisdictionibus . . . et in castro Tolmach vocato ac ejusdem pertinentiis, quemadmodum per nostram Majestatem ad praefatos septem sedes annexae et appropriatae existunt, perpetue . . . . tenere volumus et conservare.*" Ugyanezen szavakat használta Zsigmond király is 1428-ban kelt oklevelében, mely szerint Brassó városa és a szabad falvak *provincia Barcensis* lakósainak szabadságában áll „*in perpetuum communiter utendi omnibus silvis et aquis . . . in tota provincia . . . exceptis tamen his silvis permissionalibus, quae sunt nostrae Majestati et etiam quae civitatibus et liberis villis . . . separatim annexae sunt et appropriatae*" (tulajdon gyanánt utalványozni).

Ha pedig Zsigmond király 1224. Nagy-Szeben városának a *praepositura Sancti Ladislai* birtokait (Rőszt, Kis- és Nagy-Ekemezőt s. a. t.) e szavakkal adományozza: „*praedictas possessiones in jus et proprietatem ipsius Praepositurae incorporando . . . simul cum cunctis earum utilitatibus et pertinentiis . . . communitati Civitatis nostrae Cibiniensis . . . damus, committimus et conferimus jure perpetuo possidendas, gubernandas, tenendas et habendas*," akkor csakugyan kétségtelen, hogy az *annectere* és *incorporare* szavak e helyen egyértelmüek az *appropriare* és *conferre* (tulajdonul átruházni) szavakkal.

Az adománylevélből még a hozzátartozó haszonvételek pontos megnevezése sem hiányzik (*. . . cum ejusdem utilitatibus et caetaris pertinentiis quibuslibet, videlicet terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis etc.*) miként az mindenik adománylevélben előfordul; de még a szokásos záradék is „*salvis tamen juribus alienis*", mely IV Béla

kora óta *(Pray hist. regum I. p. 250)* minden adománylevélbe be van igtatva, megvan benne.

Ámde minő kifogást lehet ez ellen még felhozni, ha a szintén 1453-ban megtörtént statutioról is van tudomásunk. A fehérvári káptalan által kiadott oklevél értelmében Nagy-Szebent a *castrum Tolmach*-hoz tartozó terület birtokába a király parancsára *nemine contradicente* vezették be, miként ezt a kiküldött biztosságok jelentik *„introduxissent memoratos Saxones . . . . in dominium ipsorum et earundem statuissentque eadem et ipsos eisdem irrevocabiliter possidenda“* . . . . Nemzeti levéltár 502. Egészen hasonló módon parancsolja László király a fehérvári káptalannak ugyanazon 1453-ik évben *„Joannem Hunyadi in Dominium Castrorum Gergen et Deva introduci et in iisdem statui“* még pedig hasonlóképen *„in dominium . . . perpetue possidendum, si non fuerit contradictum.“*

6. A hét szék szászainak az uradalom hűségök elismeréseül adományozandó, *„ipso jure et libertate pro nobis et corona nostra tenendas, gubernandas et possidendas, sicut tenent, gubernant, et possident sub nostro et coronae nostrae nomine Civitates, oppida et villas in terris dictarum septem Sedium existentes . . . ut praefata castra . . . et possessiones omnibus libertatibus, juribus et privilegiis, quibus civitates, oppida et villae dictarum septem Sedium ab antiquo usque in praesentium usi sunt et gavisi, utantur, gaudeant et fruantur.“*

Nem a várhűbéresek és a hozzátartozó helységek lakósai nyertek ezzel szabadalmat, hanem a hét szék szászainak lett az uradalom szabad birtoka és tulajdonjoga adományozva a végre, hogy ott saját joguk szerint kormányozzanak és sáfárkodhassanak. Mert hogy *„gubernare“* mit jelentsen, azt Zsigmondnak 1405-ben kiadott III. decretuma 11-dik czikkelyéből láthatjuk *(gubernatis Officiolatuum seu judicatuum hujus modo nostrarum civitatum regalium)*. Saját törvényök szerint bíráskodjanak ott és nyerjenek igazságszolgáltatást, miként Zsigmond 1405-ik évi II. decretuma 4. czikkelye mondja: *„Civibus Hospitibus et populis . . . liberarum villarum alicui et principalioribus Civitatibus annexarum . . . ad judicium*

illius Civitatis cujus libertate talis villa fungitur, liceat appellare.“ *) Itt is saját szabadalmaik szerint fizessék és szedjék a királyi adót, miként ez iránt Mátyás király 1485. évi rendelete határoz: *certae villae et possessiones ad abbatias de Egres et Kertz . . . pertinentes, nec non Possessiones Omlas et Tholmats cum earundem pertinentiis in censuum nostrorum solutionem semper ipsos Saxonis adjuvare . . . . consueverint.“* **)

Hogy ennek igy kellett lenni, azt bárki is értheti, ha a szász telepitvényeknek a gyarmatjogban eredetileg megállapitott adóztatás módját ismeri és tudja, hogy a szászok mint a nekik adományozott terület szabad tulajdonosai az adót, miként Zsigmond király 1426-ban mondja: *„census . . . nobis et fisco nostro regio in signum dominii nostri naturalis . . . provenire debentem“* külön maguk szedni és közvetlenül beszolgáltatni kötelesek voltak.

A német bevándorlóknak az országrész, melyet letelepedés által benépesitendők valának, adományozva lett (*desertum, quod gloriosae memoriae Geysa rex Flandrensibus concessit . . 1189).* Őket illette a kizárólagos tulajdonjog a nekik kijelölt területhez; csak ők maguk gyakorlották a részökre biztositott polgárjogot, melyet megosztani kötelesek nem valának kivel sem, a kit jogkapcsolatukba fölvenni nem akartak. Az idegen elemek által kiszoritott és ennek következtében kihalt legrégibb telepitvényesek sorsán okulva, kénytelenek voltak, közügyök lételét nemzeti elzárkozás által biztositani. Csakis saját

---

*) Már IV. Béla a pozsonymegyei szombathelyi telepitvényesek részére 1238-ban kiadott kiváltságlevélben mondja: *„talem concessimus libertatem ut ad regiam coronam specialiter pertineant nec cujuscunque jurisdictioni . . . . comittantur.“ Fejér 4. 1. 132.*

**) Hasonlitsd össze Zsigmond király II. decretuma XIII. czikkelyével: *„Cives et Hospites nostri quarumlibet Civitatum nostrarum regalium . . . . dona et munera ipsorum in quolibet anno . . . . debita sic et eodem modo nostrae Majestati dare et solvere, quemadmodum noviter convenimus cum eisdem et in quarumlibet Civitatum, Oppidorum et villarum liberarum nostrarum literis per Nos ipsis concessis inter alias eorum libertates clare exprimuntur, debebunt et tenebuntur.“*

fajukbelieknek engedtek részt közönségök jogaiban. IV. Béla király a beszterczei telepitvényeseket határozottan biztositja, hogy a ki nem német, az nem szerezhet kebelökben polgárjogot. *(Bel. Notit. Hung. t. II. pag. 412).* Az idővel odajött más ajku népelemek a szász polgárság területén, ha azt akarták, hogy ott egyátalában megszenvedjék, be kellett hogy érjék szabadabb személyes állással, mint a minőt a nemes birtokon fennállott urbéres kapcsolat nyujtott; e mellett kötelesek voltak, a felsőbbségnek, mely a polgárság fölött állott és melyet a polgárság legtöbbnyire maga választott, magukat alárendelni és a közügy számára megkivántató terhekből a felsőbbség által reájok kivetett részt hordozni. Ily viszonyba léptek tehát a Talmácshoz tartozó birtokoknak a hét szász szék részére lett adományozása után a várhübéresek, kik ezenfelül a végváraknak tartozó kötelezettségek alól nem lettek fölmentve, hanem azon arányban, a melyben azelőtt azokat a királyi várnagy irányában teljesiteni tartoztak, ugyanazon módon kellett azokat már most a hétbirák megbizottjai irányában leróniok.

7. A király a hét szék szászainak a végvárakhoz tartozó birtokokat, haszonvételeket és jövedelmeket oly kötelezettség mellett adományozá, hogy ezen várakat helyreállitsák, jó karban tartsák és védelmezzék. E kötelezettséget a legujabb korig ép ugy teljesitették, mint mikor azt elvállalták. De e kötelezettséget lehetetlen lett volna teljesiteniök, ha meg nem birták volna őrizni ama birtokokat és jövedelmeket, melyeknek haszna a végvárak fenntartására volt szánva.
8. Midőn egykoron Zápolya János a szükség által kényszeritve az uradalmat Majlát István erdélyi vajdának 2000 forinton elzálogositá, Nagy-Szeben megint visszaváltotta, a város 1000 forintot fizetvén Majlátnak. *N. L. 364. 365.* A másik 1000 ft. megfizetését Zápolya maga vállalta el. *N. L. 366.* Ez összeget a hét birák csak 1553-ban fizették vissza a nagy-szebenieknek. Egy. jegyzk. III. 15. Hogy pedig uj biztositékot nyerjenek birtokjoguk iránt, a hét szék szászai 1583. István király által ujból helybenhagyatták és megerösitették a talmácsi uradalmat illető

okleveleket és törvényhatósagi jogaikat. N. Egy. 1202 és 1210.

„Nos igitur . . . eorundem . . . jurisdictionem antiquas Libertates ac Proventus in Oppido Tholmacz et Rubea Turri eo, qui supraenumeratus est, modo habitos, quatenus in eorum omnium continus usu ab antiquo ad haec usque tempora quiete perstiterunt . . . elementer conservandas, confirmandas et denuo dandas duximus, ita ut praefati Magister Civium et Judex regius . . . Cibiniensis in eisdem locis Castellanum . . . constituere . . . consuetosque Proventus perpetuis temporibus percipere possint ac debeant“ N. L. 1202 és *„Nos itaque . . . praescriptas litteras serenissimorum quondam Ungarie regum dictique capituli ecclesiae Albensis Tranniensis non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio ac suspicione carentes . . . ratas, gratas et accepta habentes approbavimus, roboravimus ratificavimus ac omnia et singula in eisdem contenta pro praenominata universitate septem sedium Saxonicalium ipsorumque posteribus et successoribus universis, innovantes, perpetuo valituras, gratiose confirmavimus . . . N. E. 1210.*

Később midőn 1650-ben a *forum productionale* föl lett állitva és a hét szék szászait a talmácsi uradalomhoz*) való birtokjoguk igazolására megidézték, akkor is tudták magukat a fiscus által emelt igények ellen védeni és kedvező határozatot kieszközölni. *N. E. 529.*

9. A talmácsi uradalomhoz tartozó helységek és ezek területei megyei földön *„in Comitatu Albensi“* feküdtek, miként ezt az 1453. évi oklevelek, továbbá az 1650-ben és a később, p. o. az 1772 majus 28-kán kelt határozatok mutatják.

Ezen oklevélből, ha annak egész tartalmát tekintjük, nem az világlik ki, a mit az emlékirat abból következtetni akar, hogy t. i. a talmácsi terület a szász királyföld kiegészitő részévé vált, hanem inkább az, hogy Talmács minden hozzátartozóságá-

---

*) *de et super possessionibus Nagy Tolmacz, Kis Tolmacz, Boycza, Also Sebes, Kis Sebes, Raho nec non portionibus possessionariis in possessionibus Rakowicza et Rukur omnino in Comitatu Albensi Tranniae existentibus habitis. . . .*

val együtt a szászoknak mint nemesi birtokosoknak lett adományozva.

Az emlékirat azután Mátyás király 1467. évi okleveleit emliti föl, melyekben Fogaras, Omlás és Rodna területei elidegenithetlen koronajavak gyanánt vannak kijelölve, de elfeledi említést tenni az 1472. évi későbbi adománylevélről, melyet fennebb (28. lap) idéztünk és a mely ezen területeknek a hétbirák részére történt adományozását bizonyitja.

Nevezett Mátyás királynak 1468-ban kelt olyas okleveléről, mely a szelistyei területet szintén elidegenithetlen koronajószágnak nyilvánitaná, az erdélyi jogtörténelem eddigelé mit sem tud.

A szelistyei területnek a szász székek részére lett adományoztatása azonban már rég tul vagyon minden történelmi kifogáson és kétségen. Az 1472 és 1483. években kelt adományozás — és megerősitési okmányok, nem különben a káptalan levéltárában meglévő bevezetési és statutio — okmány oly bizonyitékok, melyeket csupán üres phrasisokkal eltagadni nem lehet.

A hét szász szék ezen megadományoztatásaiból az emlékirat, minthogy egészen még sem tagadhatja, azon már megczáfolt állitásán kivül, hogy amaz adományok a szászföldhöz lettek kebelezve, továbbá azt következteti, hogy a királyföld (szász terület) azóta két elnevezés alatt fordul elő,

1. tudniillik a *fundus regius,* régi részei, vagyis az Andreanumban egyesitett *Universitas,*
2. a királyföld békebelezett részei, vagyis a szászfölddel később egyesitett területek, melyekhez megczáfolhatlanul Szelistye és Talmács is tartoznának.

Ezen merész állitások és következtetések voltaképen önnönmagukat czáfolják meg. Mert nem létezik okmány, melyben a *fundus regius antiquus* és *fundus regius incorporatus* elnevezés és megkülönböztetés, a szászföldre alkalmazva, előfordulna.

Ilyes állitásoknak oly történelmi előadásnál, milyent az emlékirat magában foglalni erőlködik, bizonyitékra is van szüksége. Az emlékirat a történelmi részben igéri is, hogy e bizonyitékkal majd alább fog szolgálni; de többnyire adós marad vele; hasonlóképen az ezen következtetésre vonatkozó bizonyitékkal is adós marad.

Hogy a talmácsi és szelistyei terület a szász nemzethez

mily viszonyban állott, az legegyszerübben a fentidézett adománylevelekből és az 1848 januar 1-jeig létezett lényeges földesuri birtokviszonyból tünik ki.

A mi az emlékirat azon további állitását illeti, hogy Talmács és Szelistye területei azon időtől fogva diplomatikailag székeknek *„sedes“* voltak elnevezve, ugy ez elnevezést oda kell kiigazitani, hogy a két területet azelőtt nem „székeknek“ nevezték, hanem csak később kapták a „fiókszékek“ nevet, — azelőtt pedig a hétbirák jószágai és birtokai *„bona“ „possessiones“ septem judicum* nevet viseltek. Ezen valótlan állitásból tehát nem lehet helyes és hiteltérdemlő következtetést levonni a szászföld és a határvidékek lakósai jogegyenlőségére.

Hogy pedig a hétbirák és szász nemzet jószágai még 1651-ben nemes birtoknak voltak tekintve (Jószágok, melyeket eddigis nem különben birtak, mint más Nemes Emberek), azt bizonyitja az Approbatak III. része 46. titulusa VI. czikkelye, továbbá ugyanazon törvény ugyanazon III. része 80. titulusa V. czikkelye „A Szászságnak Vármegyéken lévő Józzágiban“; bizonyitják a királyi táblai irnokok által és nem a szász nemzet által a mult században végrehajtott urbéri összeirások.

De visszatérünk erre még.

Tehát 1453-ban utószülött László király a hét széknek a talmácsi területet és 1472-ben Mátyás király ugyanazoknak a szelistyei területet adományozta mint nemes birtokot: ezt az egész kiterjedésökben idézett adománylevelek bizonyitják.

Ez alapon nem fog nagy fáradságba kerülni, az emlékirat minden további állitását, találmányát, következtetését és történelmi elferditését kellő mértékökre visszavezetni.

Az Omlás és a hozzátartozandóságok és a megyei föld között fennforgott határper semmiképen nem nyujthat bizonyitékot arra nézve, hogy Omlás és Szelistye s. a. t., melyek azelőtt kétségtelenül a megyéhez tartoztak, immár a szászföldhöz tartozzanak, mivel a szász nemzet ezen birtokai és a megyei földön levő egy másik birtok miatt határpör támadott.

Ép oly kevéssé szolgáltathatja ezt a bizonyitékot azon körülmény, hogy 20 évvel ezelőtt a határon Szelistye és Ecsellő között határjelző lett légyen látható.

Az emlékirat ezután áttér az általunk fennebb (20. lap) már érintett azon részre, mely a szelistyei területnek primariusok vagy kenézek által vitt igazgatásáról szól.

A nélkül hogy bár csak egy bizonyitékot is idézne annak kimutatására, hogy azon körülményből, miszerint a helységek elöljáróit Kenézeknek nevezték, azt lehessen következtetni, hogy a kenézek alatt álló községek lakósai is kenézek és hogy a kenézek egyátalában szabad polgárok voltak, az emlékirat egyre csak a szelistyeieknek a szomszéd helységekkel folytatott perekben hozott itéletekre támaszkodik, melyekben Szelistye községéről olyformán van említés téve, hogy primariusa által volt képviselve. Ez idézet, ha részrehajlatlanul tekintjük, nem bizonyit mást, mint azt, hogy az ugynevezett fiókszékek községei már a 15 ik században támadták meg szomszédaik területét és hogy ez által határvillongási pörökre szolgáltattak okot.

Ennek ellenében Kemény József gróf az egykori erdélyi kenézségekről szóló fentidézett müvében okmányilag kimutatta, — „hogy a királyi váracsok oláh kerületeiben létezett kenézeket I. Lajos király a bíróság előtt tett vallomásaik dolgában azon kedvezményben részesitette, hogy vallomásaik a törvényszék előtt hitelességgel birtak, hogy egyes kenézek az általuk igazgatott területet ajándékul kapták és hogy névszerint Hunyadmegyében nehány oláh kenéz nemességet is nyert *(Fejér X, vol. II, 719)*, hogy főleg Hunyadmegyében Hunyadi János kormányzó országlása alatt nehány kenézség nemes birtokká lőn átváltoztatva *(Kovachich Script. min. II. 166)*, hogy azonban Erdély minden többi részében a kenézek a 17-dik század elejeig, a mikor ezen elnevezésök egészen megszünik, csak azok maradtanak, a kik az előtt valának, tudniillik egyszerü falusbirák és alattvalói annak, kinek birtokaiban laktak".

Kemény grófnak az okmányok hoszu sorával megbizonyitott ezen itéletét a „vizsgálódások az erdélyi kenézségekről" szerzője nem czáfolta meg, jóllehet hogy Kemény gróf munkája első sorban ezen szerző állitásai ellen volt intézve.

Kemény gróf itélete ellen aligha a Puscariu ur által beadott emlékirat szerzője maga is képes lesz kifogást tenni.

Hogy a szelistyei területen kenézek is laktak, még abból sem lehet következtetni, hogy ama terület lakósai azon korbeli

szászokkal egyenjoguak voltak és a szászföldhöz tartoztak. Kemény József gróf erről nevezetesen igy nyilatkozik:

„Igaz ugyan, hogy szászaink oláh birtokaiban is valaha kenézek laktak, igy találtuk p. o.

a) az 1557. évbeli határkijelölési oklevélben *‚villam regalem Omlasch* és *Szelistye intra metas territorii praedictae villae Omlasch ab antiquo inclusam‘* Omlás és Szelistye helységeket illetőleg egy *‚Providus* (tehát nem nemest) *Zlaaffz Kalwarda Kenezium possessionis Zelystia,‘*-t,

b) „a fogarasi uradalomnak Békes Gáspár részére történt átadásáról szóló fennebb (8. §. h.) egyszer már emlitett 1568. évbeli oklevélben e szavakat találjuk *‚Praesentibus . . . Koman Pele Kenezio in Glimboka* (Ujegyház székben) . . . *Opra Klus Kenezio in Elukor ad Cibiniensem Sedem pertinente.‘*

c) „az 1575. évbeli okmányban, mely a Bornemisza Balázstól, Csáki Páltól és Csáki Ferencztől Békes Gáspár lázzadóhoz ragaszkodásuk következtében elvett és Báthori István fejedelem által a hét szász széknek hüségök jutalmául adományozott Sina, Hortobágyfalva, Feketeviz és Váralya némely részének szászaink nevezett hét széke által történt törvényes átvételéről szól, mint tanuk és szomszédok emlitvék *‚Patra Kenez, Opra Kenez . . . praedictorum Saxonum septem Sedium in Szilist commorantes jobagiones,‘*

d) „Báthori Endrének a bálomiri és kudzsiri dézmák iránt 1599-ben kiadott megerősitő oklevelében következő szavak fordulnak elő: *‚Providorum Kenezii, judicis et juratorum civium ceterorumque universorum incolarum possessionum Kudsir et Balomir* (Szászváros székben) *nominibus.‘*

„Ámde abból, mert a szászok eredeti szász földjükön kivül még más oláh helységeket is (hol a 16-dik században az uradalmi biráknak kenéz nevök is volt) birnak, igazság szerint (e kifejezést igazság szerint e helyen jól kell tekintetbe venni) még nem lehet következtetni, hogy a szászok ezen oláh birtokokat az oláhoktól elidegenitették és elrabolták.

„Nem a szászok szoritották ki a kenézeket és fosztották meg szegényes birtokaiktól, hanem épen megforditva, a mint be

lehet bizonyitani László királynak *‚Budae in festo beati Georgii Martiris A. D. 1456‘* László erdélyi vajdához intézett szigoru parancsából, melynek erejével el lőn rendelve, hogy, miután Albert király halála után némelyek, nemesek és kenézek *‚per impositionem minarum* (ezek az okirat szavai) *verberationes, vulnerationes, captivationes et interemtiones, diversa territoria, silvas, prata et alpes in sedibus Cibiniensi, de Olczna et Kozd, de Ruzmark, de Segesvár et de Zázsebes‘* erőszakkal elvették, azokat a szászoknak adják vissza. Sőt I. Mátyás királynak okleveléből is *‚Datum feria secunda proxima post Dominicam Ramis Palmarum A. D. 1487‘* be lehetne bizonyitani, hogy nem a szászok, hanem épen az oláhok 1487-ben idegen birtokokhoz erőszakosan nyulva, önhatalmulag falut épitettek, melyet a király később fölgyujtatni és elpusztittatni kényszerült: *‚Cum cognovissemus* (mond a király az emlitett oklevélben) *quod ceteris regnicolis et praesertim vicinis jobagionibus nostris impedimento essent (Valachi), pati noluimus, ut ibi radicentur, et idcirco cum quibusdam fidelibus nostris et officialibus partium illarum Transsylvanarum eandem villam igne totaliter consummi et penitus deleri fecimus‘.“*

Az emlékirat azon további állitásait, hogy a szelistyei fiókszék saját confluxust (egyetemi gyülést) tartott és politikai meg törvénykezési ügyekben határozott, mint a többi szász székek, hogy továbbá *Jus gladii*-je volt és azt gyakorlotta is, ismét csak a mesék országába lehet utasitani.

Zsigmond királynak II. decretumában foglalt, a városokat illető rendelete (az emlékirat hibásan nevezi I decretumnak) nem vonakozhatott Szelistyére, minthogy ez soha nem volt emlitve mint *civitas* vagy mint *libera villa*, a Zsigmond király II. decretumában foglalt czikkelyek pedig csak ilyes szabad városokra vonatkoznak.

A pör, mely Szelistye és Kereszténysziget szabad szász község között 1570-ben a nagyszebeni törvényszék előtt folyt, határozottan csak határsértést bizonyit, melyet a szelistyeiek Kereszténysziget ellen követtek el; nem pedig azt, mit az emlékirat abból következtetni akar, hogy tudniillik Szelistye mint *libera villa* felfolyamodási joggal birt volna a Zsigmond-féle városrendezés értelmében. Magát a felfolyamodási jogot nem akarjuk elvitatni, hanem a belőle következtetett tulajdonságot, hogy Szelistye községe *libera villa*.

Nincs egy okmány is, mely róla mint olyasról említést tenne, sőt mig a felhozott királyi elhatározás a szomszédokul és tanubizonyságokul meghivott szász birákat egytől egyig „*judice nostro*"-nak nevezi, azalatt a király Szelistye és a többi oláh községek előljáróit csak „*Primario*" és „*juratis civibus*" elnevezéssel emliti.

Kétségtelen tehát, hogy már a város és falu állásánál fogva szembetünő, később kérdésen kivül még inkább előtérbe álló különbség létezett a szász királybirák és a szelistyei „*possessio*" (az emlékirat 16. lapján) előljárója között.

Hogy pedig egyátalában oly községek is, melyek nem voltak szabadok, ugyszintén azok előljárói és kenézei határpörökben a kir. curiaig birtak felfolyamodási joggal, még pedig Zsigmond király 1405. évbeli II. decretuma keletkezése előtt és után, azt bizonyitják a nagyszámu okiratok, melyek közül csupán a Kemény József grófnak az Offenbánya lakósai és Lupsa kenézei között fennforgott határpörről irott értekezésében idézett 1366. és 1487. évekbeli királyi elhatározásokat emlitjük föl, melyek szerint I. Lajos király a lupsai kenézeket az előbb emlitett évben Felső- és Alsó-Lupsa birtokában megerősitette, Mátyás király ellenben e királyi adományozást 1487-ben biróilag semmisnek nyilvánitotta és ennek alapján a nevezett falvakat Offenbánya lakósai birtokába visszaadatta -- (Kurz, Magazin II. kötet, III. füzet, 335 lap.)

Eszerint a királyi curiához történt fellebbezésből nem lehet a *libera villa* tulajdonságát bebizonyitani.

Az oláh havasi lakósok egyenjogusitását a szászföld lakósaival az emlékirat idézetei II. Maximilian 1567., 1569. és 1574. évekbeli rendeleteiből sem bizonyithatják.

Mert nem tekintve azt, hogy II. Maximilian rendeletei Erdélyre nézve soha érvényesek nem voltak, minthogy az erdélyi történelem az 1540-től 1571-ig lefolyt időt Zsigmond János országlási idejének veszi, az oláh havasi lakósok dézma adására vonatkozólag idézett határozat épen megforditva ujabb bizonyitékot szolgáltat arra, hogy urbéresek voltak, minthogy a hazai törvények szerint épen csakis a jobbágyok adták a földesuri dézmát — ‚nemes Embertől ne vétessék.' App. P. II. Tit. 10, Art. I.

Sőt a hazai törvények e részben még tovább is terjednek és épen az oláhokat mint olyanokat nevezik világosan dézma adásra kötelezetteknek. App. P. III, Tit. V, Art. II. „Noha az Országnak némely részeiben mostan is az Oláhság Dézmaadással tartozik, de ellenben nagy rész helyein Dézma adatlanul élnek, mely mind a több nemzetekből álló kőzségnek despectussára vagyon, . . . végeztettett annak okáért, hogy ezentul indifferenter mindenütt Erdélyben . . . Dézmát adó helyen nem resideálnak."

A törvény ezen szavai sokkal világosabbak, hogysem bárki is abban kételkedhetnék, hogy Talmács és Szelistye fiókszékek havasi lakósai a 15-dik századig a királyhoz és — azoknak a hétbirák uradalma részére lett adományoztatása óta — ez utóbbi földesurasághoz más viszonyban állhattak legyen, mint a milyenben — tudniillik jobbágyi viszonyban — Erdély minden oláh lakósa saját földesurához állott.

Hogy a hét szászbirák jobbágyai minden időben a szabadság nagyobb mértékében részesültek és ennek következtében a müveltség és vagyonosság magasabb fokára vergődhettek, mint a megyei jobbágyok, annak oka nem annyira amazok valamely eredetileg szabadabb állásában, mint inkább kizárólag és egyedül a szelidebb bánásmódban és a földesuri jogoknak a szász földesuraság részéről való kevésbé szigoru gyakorlásában rejlik.

Hivatkozik az emlékirat a Vatavoknak a szelistyei fiókszékben fennállott intézményére, mint olyasra, mely a nevezett fiókszék lakósai előbbi szabadságát bizonyitaná.

Az emlékirat saját előadása szerint ez intézmény nem volt egyéb, mint a havasi pásztorok között a havasi és pásztornépeknél még mai nap is gyakran előforduló saját vitás ügyeik elintézésére megállapitott intezmény.

A bizonyitékot arra nézve, hogy a szelistyei szék lakósai egyenjoguak voltak a szászföld lakósaival, ezen intézmény sem szolgáltathatja; alaptalan és ekként czáfolatot sem igénylő azon állitás is, hogy a Vatav a talmácsi várnagygyal egyenjogu volt, mert megfontolandó, hogy a várnagy 1453-ig a király és azóta az uj földesur legfőbb közigazgatási tisztviselője volt az egész területre nézve, a Vatav pedig egyedül a havasi pásztorok egymásközti ügyeit döntötte el.

Hasonló állással birtak gyakran az ugynevezett *arbitri* és *boni viri* is; a magyar jog és a régi perrendtartás szintén ismernek

ilyen közvetitő személyeket; de ezeket egyátalán nem lehet az államjogi kérdésekkel és állapotokkal összeköttetésbe hozni.

Az emlékirat további állitása (17. lap.), hogy a szebeni törvényhatóság a két szék békebelezése után idővel mindég nagyobb befolyást sajátitott magának ezen székekre, a mint ezt az egész szászföldre vonatkozólag már tette, szintén merőben alaptalan és meg van czáfolva az erre vonatkozó történelmi fejlődés egyszerü előadása által.

Az eredetileg kétségtelenül csak egy közigazgatási területet képező szászföld (*„unus sit populus,“ „ipsos nullus judicet, nisi Nos, vel Comes Cibiniensis“*) a 14-dik századig okiratilag csak mint *provincia Cibiniensis* fordul elő.

Még 1317-ben, mikor I. Károly Endre szabadságlevelét megerősitette, *„tota Universitas Saxonum de Cibinio ac ad sedem Cibiniensem pertinentes“*-nek vannak nevezve és a hét székek mint ilyenek első emlitését csak az Andreanumnak I. Lajos által 1366-ban történt megerősitése foglalja magában.

Ebből tehát az következik, hogy éppen annak ellenkezője történt, a mit az emlékirat erősit, hogy tudniillik nem Nagy-Szeben befolyása lett nagyobb, hanem hogy idővel Szebenszékkel inkább coordinált közigazgatási területek képződtek és a *provincia Cibiniensis*-ből a *septem Sedes* lettek, mely alkalommal Nagy-Szeben csak mint *primus inter pares* és már nem mint az egész terület főhelye fordul elő.

Valamint tehát a nagy-szebeni törvényhatóság törvénytelen befolyást a többi szászföldre nem bitorolt, mi a fentebbi fejtegetés szerint csakugyan kétségtelen, azonként a két fiókszék igazgatása tekintetében sem engedhetett magának tilos befolyást, minthogy azok adományoztatása nem Szebenszék, hanem a hét szászszék részére történt és ezek az igazgatást törvényes közegök által, t. i. az egyetem által és ennek helyettesitésében a nagy-szebeni tanács által eszközöltették, mely utóbbinak főtisztjei egyszersmind az egyeteméi is valának.

Az emlékirat fentebbi állitásának bebizonyitására idézett szász egyetemi, 1543. évbeli határozat *„ab universitate Saxonum conclusum est, quod a modo deinceps, cujuscunque conditionis aut nationis homines in septem sedibus saxonicalibus ubivis commorantes, legibus ipsorum saxonum subjacere debeant“* Szelistye és

Talmács fiókszékek érdemében mit sem bizonyit, minthogy ezek a *septem sedibus Saxonicalibus*-hoz épen nem tartoztak.

De még azon románokat is, kik azon időben egyenként a szászföldre menekültek, még ott sem, a hol épen ugy jött, hogy szász közöspolgárok gyanánt üresen álló telkek után járó tartozási kötelezettséget vállalván, ezen oltalom alatt a szász municipium paizsa alatt szabadságot nyertek, mondjuk, hogy ilyen román jobbágyokat sem lehetett szabad oláhoknak tekinteni, mert ez az állam közjoga szerint nem is történhetett; rendszerint tehát ezeket is jobbágyoknak nézték. Döntő bizonyitékot szolgáltat erre Hunyadi János kormányzónak 1447 november 4-kén kiadott és Teleky József gróf által közlött rendelete:

„Johannes de Hunyad Regni Hungariae Gubernator, Magnificis Wayvodis ac eorum Vicevayvodis nec non Comitibus, Kastellanis, Nobilibus et Judicibus Nobilium, alteriusque cujusvis status et conditionis hominibus possessionatis, praesentium notitiam habituris, Salutem cum favore, Novevitis quod juxta antiquas libertates, Jura, Privilegia et consvetudines, Septem Sedium et duarum Sedium, necnon Districtuum et Civitatum Saxonicalium harum partium Transsilvanarum quilibet hominum cujuscunque status et conditionis existat, libere pacifice et absque impedimento, morandi causa, ad quaecunque loca maluerit, libere se valeat transferre. Et quicunque Jobagionum, de quibuscunque possessionibus Nobilium et possessionatorum hominum, ad Civitates, oppida et villas Saxonum Sedium praemissarum se morandi causa transtulerint, ipsi Saxones hujusmodi Jobagiones, ad quascunque literas Regales, Wayvodales, aut aliorum quorumcunque prout ex ipsorum Saxonum privilegiis certitudinaliter sumus informati, ad ipsorum pristina habitacula remittere et remitti minime dinoscantur fore asstricti seu obligati, quosquidem Saxones, in omnibus eorum Juribus consvetudinibus antiquis et libertatibus volumus semper conservare, vestras propterea Amicitias attente requirimus, eisdem auctoritate gubernationis nostrae seriose committendo mandamus, quatenus, a modo deinceps, nostris aut aliorum quorumcunque literis harum in contrarium datis vel dandis non obstantibus quibuscunque, praefatos Saxones, ad id ut ipsi quoscunque Jobagiones, qui de quibuscunque possessionibus in ipsorum medium se morandi causa transtulerint, seu transtulissent, aut in futurum transferrent, viceversa eorum e medio, extradare et ad pristina eorum habitacula remittere debeant, nullo modo com-

pellere et astringere praesumatis. Quinimo Jobagiones, quos aliqui vestrum vi et potentialiter e medio ipsorum abstulerunt, eisdem Saxonibus absque contradictione reddere et restituere debeatis. Si quis autem harum in contrarium facere attemptaverit, extunc praesentium vigore praedictis Saxonibus plenam et omnimodam praebemus facultatem et potestatis nostrae auctoritatem, ut ipsi cum tota ipsorum potentia, ipsis harum in contrarium facientibus, potentialiter resistere, et se in eorum Juribus conservare, Juraque et libertates suas defensare, manuque tenere debeant et valeant, omnibus modis, aliud in praemissis facere minime ausuri, praesentes denique perlectas reddi jubemus praesentanti. Datum in Meggyis quarta die festi omnium sanctorum, Anno Domini Millesimo quadragesimo septimo.“ (Hunyadiak kora Magyarországban X. kötet. 224. és 225. lap.)

Ilyen jobbágy mint jobbágy jött a szászföldre, mint olyan távozott is a szászföldről.

Azon további állitás, hogy a szászok ez időben az adó bészedésénél kelletlen hatalmat szerzettek maguknak és az adók bészedését saját tisztviselők éltal eszközöltették, ujabb bizonyság, hogy az emlékirat szerzője a szászok államjogi viszonyát a koronához vagy egyátalában nem érti, vagy pedig érteni nem akarja.

A középkorban a szabadoknak következő kötelességeik voltak: 1. a hadi szolgálat; 2. az adófizetés; 3. az áruvám; 4. az érczpénzváltás-dij *(cambium)* és 5. a király megvendégelését illető kötelezettség.

Ezen kötelezettségeket, melyek a nemeseknek is voltak kötelezettségei — és melyekkel szemben correlativ a politikai és adóigazgatás, az igazságszolgáltatás és a hadseregtartás rendezésének ama kötelezettségek teljesitésére nélkülözhetlen j o g a i szemben állottak, a szabad német telepitvényesekre nézve az Endre kiváltságlevél szabályozza.

A hadiszolgálatot illetőleg az Andreanum V. czikkelye határozza; *„milites vero quingenti infra regnum ad regis expeditionem servire deputentur; extra regnum centum, si rex in propria persona iverit,“* s. a. t.

Az adó többnemü volt és azt 1366-ig a nemesek *(Nobiles)* szintugy mint a nemes telepitvényesek *ad lucrum camerae* fizették. Csak I. Lajos király mentette föl a nemeseket 1366. évben

kiadott rendeletével ezen adófizetéstől: *„Nobiles et eorum possessiones a solutione lucri camerae gratiose duximus eximendos.“*

A szászok soha sem részesedtek ilyes fölmentésben; azonban egész adótartozásukat mégis szabályozták, mire nézve az Andreanum határozza: *„ad lucrum vero nostrae Camerae quingentas marcas argenti dare teneantur annuatim.“*

Ezen 500 márkát ök birodalmi adó, az *universitas saxonum* össztartozása gyanánt fizették. Ezen adót **ök** szedték be, az **ö** tisztviselőik vetették azt ki, ez pedig nem volt elhittség vagy jogbitorlás; mert 1224-től fogva, mikor Endre király ezen 500 márka fizetését kötelességökké tette, csakis ennyit tartoztak fizetni és 1508-ig mindég csak ezen összeget fizették; ez utóbbi évben Ulászló királynak, látván akkori szorultságát, rendkivüli önkéntes többletfizetést ajánlottak és azt teljesitették is, a miért a király lélekemelő köszönetet is intézett hozzájuk:

„Vladislaus D. G. rex Ungriae et Bohemiae. Prudentes et circumspecti, fideles nobis dilecti. Fidelitas et observantia in nos vestra, praesertim in oblato nobis per vos praesenti subsidio, quod ultra censum vestrum ordinarium, nobis pro festo b. Martini E. et C. proxime venturo, antiquo ut scitis jure de medio vestri provenientem, nobis obtulistis, quam grata nobis existat, ipsi conscii sumus; et certe hanc ipsam gratitudinem animi nostri re etiam ipsa suo tempore erga vos declarare volumus, habemusque vobis cumulatas gratias, qui inter ceteros fideles nostros semper peculiarem curam necessitatum nostrarum et regni nostri gerere visi estis. Budae feria 4ta proxima ante festum Exaltationis S. crucis Anno D. 1508.“

. . . *„Laudantes fidem et diligentiam vestram, quam et in his et in aliis rebus nostris et regni, omni semper dexteritate erga nos et S. coronam nostram, ostendisse et exhibuisse visi estis; et certi sitis neque desperetis, quod ejusmodi servitiorum vestrorum immemores non erimus, sed ea erga vos, ostensione omnis gratiae et benevolentiae nostrae regiae, suo tempore recognoscere curabimus“ etc.*

Hogy ezen felülfizetés rendkivüli vala csak, azt bizonyitják Isabella királyné 1545. évi eme szavai: *„Bene enim nobis constat, per anni circulum nihil sibi praeter exiguam illam contributionem S. Martini provenire.“*

A szász nemzet eszerint ez adóra, melyet ö mint szász nemzet fizetett és maga hajtott föl, a szelistyei és talmácsi fiók-

székben lévő nemes birtokainak jövedelmei egyrészét, akár pedig egész jövedelmét bátran fordithatta, mert — mint alább kimutatandjuk — ezen jövedelmek egyátalában nem voltak fölöttébb jelentékenyek.

Ama körülményből pedig, hogy a szász nemzet nem csak az egész szász földön belül, hanem a szász földön kivül levő birtokain belül is az adókat kivetette és fölhajtotta, neki — mint fennebb ki volt mutatva — semmi irányban sem lehet jogsérelmet vagy tulkapást szemére lobbantani.

Valamint az adók fölhajtása az urbéres helyeken a szász nemzet mint földbirtokos jogkörén belül történt, azonként az államjog értelmében a földesuri örökös törvénykezés gyakorlása szintén őt illette.

Ha azon tény, hogy a földesurak jobbágyaiktól a törvényes adókat és tartozásokat fölhajtották, gáncsul állhatna oly értelemben, hogy jogtalanul meggazdagitották magukat jobbágyaik rovására, akkor a szászok ellen emelt azon szemrehányás is, mintha a szelistyei és talmácsi szék rovására gazdagodtak volna, annyiban állhat, a mennyiben az minden volt földbirtokosra nézve áll, kiknek jobbágyai — miként az világosan be van bizonyitva — több elnyomatást szenvedtek és kevésbé haladhattak a mieinknél.

Hogy II. Lajos királynak 1525. évben a kincstárnokhoz intézett és a 17-dik lapon idézett rendelete az emlékirat állitására nézve voltaképen mit bizonyitson, azt nem lehet érteni, minthogy ezen rendelet csak azt emliti, hogy a szászok Verestorony és Szelistye birtokában vannak és hogy ezen birtokhoz ennyi helység és ennyi porta tartozik.

A mi pedig a szelistyei és talmácsi fiókszék juhtenyésztéssel foglalkozó lakósaitól huzott nagy adójövedelmet illeti, arra nézve valamivel alább a szelistyei szék jegyzőkönyvében foglalt és az emlékirat által kebli szabályzat gyanánt idézett határozatok megismertetésénél még lészen alkalmunk kimutatni, hogy ezen „gazdagság“ milyen természetü volt.

Egyébiránt, hogy Erdélynek egyik vagy másik vajdája megkisérlette, ezen fiókszékektől külön adót hajtani föl és hogy a szászok ez ellen panaszt tettek a királynál, az könnyen érthető.

A magyar korona elnyeréséért Ferdinand és Zápolya János között akkor folytatott harcz csakugyan tetemesen szaporitotta az

államszükségleteket és Ferdinand király volt a legelső, ki II. Endre óta a szász nemzet 500 márkás adóját fölemelni rendelte: *„A Saxonibus autem nostris, quos universaliter loco contributionis unam pecuniae summam conferre mos est, petatur et exigatur, quantum in comparatione Nobilium sine magno suo gravamine praestare posse videbuntur.“* (I. Ferdinándnak 1553 junius 25-kéről Haller Péter kincstárnokhoz intézett rendelete.

De ezen király, ugy szintén a többiek is megvédték a szász nemzetet törvényesen biztositott jogaiban, nem engedvén beavatkozást sem a vajdának sem a kincstárnoknak a hétbiráknak ezen uradalmakra vonatkozó nemesi jogaiba.

Mutatja ezt maga az emlékirat által is idézett azon utasitás, melyet Ferdinand király gyulai Vas László kincstármesterhez menesztett: *„ut praescriptas possessiones adsolvendam in mediam comitatus aliquam cogere et compellere taxam seu decimam nequaquam praesummas.“*

Ezen és csakis ezen értelemben vehetni az emlékiratban megjelölt rendeleteket, melyeket Ferdinand király 1556-ban Petrovich Péterhez intézett és Isabella állitólagos törvényczikkét is.

Valamint tehát az emlékirat eddigi alaptalan fejtegetéséből helytelenül azt következteti, (19. l.) hogy Szelistye és Talmács fiókszékek Szent István király idejétől fogva a 16-ik század végeig, tehát 500 éven át Szebenszékhez voltak incorporálva és hogy lakósaik szabad emberek voltak a Királyföldön, még pedig egyenes ellentétben az 1848-ig érvényben volt államjoggal: azonként mi is hisszük, hogy ezen rövid czáfolattal oklevelek nyomán és történelmileg bebizonyitottuk és eszerint méltó joggal állithatjuk is, hogy a szóban forgó határterületek a 15-dik században, mely időpontig mint kir. határvidék- és várterületek királyi igazgatás és használás alatt állottak, a szász nemzetre nemes birtok gyanánt királyi adományozással lettek átruházva — és hogy minden eddigi adat a mellett szól, miszerint a szászok az adományozás kezdetétől fogva a reájuk átszállott nemesi jogokkal, habár nagyon szeliden, azonban mégis mindenkor teljes mértékben és az államjog korlátain belül éltek.

II.

Az erdélyi választott fejedelmek korában a kormány csakugyan, még pedig ismételten megkisérlé, a szász nemzet nemesi jogait megtámadni, de ezen megtámadásoknak nem volt sikere és minden ebbéli kisérlet éppen eredménytelensége által fényesen igazolja ezen nemes birtok kétségbevonhatlan törvényes voltát.

Mindazon mozzanatok, melyeket az emlékirat fölhoz, helyesen föltüntetve és fölfogva, az emlékirat irányzata ellen szólnak és bizonyitnak az előbbi szakasz végén felállitott erősitésünk mellett.

Eszerint valóban meglepő az emlékirat azon további állitása is, hogy a szelistyei szék a 16-ik század végeig önálló levén, addig román tisztviselői voltak és ezeket szabadon választotta.

Ugyan mivel akarja az emlékirat ez állitásokat bizonyitani?

Talán az idézett 1855. évi kebli szabályzattal?

Ezen szabályzat bévezetéséből csak az tünik ki, hogy a szelistyeiek a községi elöljárót (sjude) 1585-ig maguk választották, hogy azonban a nagyszebeni közigazgatási hatóság az ezen választásnál előfordult helytelenségek miatt még ezen községi hivatalnak a tanács által eszközlendő betöltését is elhatározta.

Mily gyakoriak voltak ily határozatok a középkorban mindenütt; bizony csudálkozni lehetne, ha a falusbirák csak ezen országrészben képeztek volna dicséretes kivételt. A magyar

helyhatósági alkotmányszabályok szerint ehhez hasonló vajmi sok történt, sőt a falusbirói hivatal kényszerü sorrendje is.

Magának az állitólagos kebli szabályzatnak ama bevezető határozmányából ugyszintén annak szószerinti szerkezetéből, melyet azonnal terjedelmesen hün ide fogunk igtatni, kivehetni, hogy milyen lett legyen Szelistye széknek az emlékiratban czen szabályzatból következtetett önállósága, mely az emlékirat szerint még a szász székekét is felülmulta és megfogjuk látni, hogy mi vala Szebenszék és Szelistye széke között az Endre kiváltságlevélben meghatározott *„usus communes exercendo“* közös használatra vonatkozó egyezkedés.

A ki magyarul olvasni tud és magyarul ért, az megfogja itélni ezen jegyzőkönyvi kivonat nyomán, hogy milyen természetü a magyarázat és logika, melylyel az emlékirat szerzője jogokat véd és bebizonyit.

A jegyzőkönyvi kivonat tartalma szószerint ime ez *):

„1585-dik évben Jézus Krisztus urunk és üdvözitőnk születése után, majus hava 21-dikén a tisztes bölcs tanács elhatározá, e könyvet megkezdeni és abba a szelistyei székben érvényes jogot beigtatni. A birói tisztet Weisz Balázs és Binder urak vitték.

„1615-ben ismét megujittatott, kihullott és elszaggatott könyvekből és régi irományokból összeállittatott és Ludvig Pál és Meschner Tamás urak, akkori birák beleegyezésével ezen uj könyvbe bevezettetett.

„Eleintén a tisztes és nagyon bölcs tanács, továbbá a biró urak által, kik nevezett szelistyei szék elöljárói voltanak, ren-

---

*) Nagyobb hitelesség kedveért ide igtatjuk az eredeti német szöveget:

„Als man zahlt nach der Geburt unſeres Herrn und Heylandes Jeſu Chriſti 1585 den 21. Tag des Monates May hat ein Ehrſam weiß Rath vor gut angeſehen, dieſes Buech anzufahnen, darinn des Stueles Zeleſt ſeine Gerechtigkeit mag eingeſchrieben werden. In Richterambt H. Blaſii Weiß und Herr Emerici, Blaſii Binders.

„In dieſem 1615 Jahr Iſt es wiederumb renoviret und aus verfallenen und zerriſſenen Büchern und alten Schriften zuſammengetragen und auf Gutdünken dazumal geweſener Richter als H. Pauli Ludvig und H. Thomä Meſchner allhier in dieſes neue Buech referieret und beſchrieben.

„Anfaenglich ſo iſt auf guetdünken Eines Ehrſamen und wohlwei-

delteték, hogy — minekutánna igen alkalmatlan személyek, inkább barátságból, kedvezés és vesztegetés következtében, nem pedig a közjó előmozditása tekintetéből, szemtelen csöcselék által a sjudi (község előljárói) hivatalra alkalmaztatának, miből folyólag sok baj és rendetlenség eredett, — tehátlan ezért a szelistyeieknek se hatalmuk sem erejök ne legyen, sudjokat megválaszthatni, hanem kötelesek legyenek, minden évben uj esztendőkor vagy karácsonkor Nagy-Szebenbe a rendes időben bejönni, ott előljáró felsőbbségök beleegyezését és jó szándékát megérteni és csak azután községbirájuk megválasztását végrehajtani, ellenesetben a tisztes és nagyon bölcs tanácsnak birságképen . . . . 40 forintot tartozván fizetni.

Éreztetvén és tapasztaltatván, hogy a szelistyei székben a bor, gyümölcs és gabona eladásánál nem igazságos mértéket használnak, hogy a szokásos pint és meszely a méltányosság és általános országos szokás ellenére megkisebbittetik, annál fogva rendeltetik, hogy jó bort vigyenek be és azt az idő alkalmatos volta szerint korcsomai czégér alatt árulják; ha valaki rosz mértékkel mér, akkor a szokásos törvény vagy az országgyülési

---

sen Rath, voraus aber der E. W. W. Herr der Richter so deßmahls dem bevorbemelten Zelister Stuell vorgestanden, vor guet angesehen. Das dieweil daher sehr ungleiche Personen, mehr aus Freundschafft, Geschenk und Gunst, als aus Betrachtung zu Beförderniß gemeines Nutzes, von frechem Gesindel zum Stuels Schuden Ampt sein beruffen und aufgehoben worden. Daraus dann große Mühe und sonderliche Unordnung erfolget. Sollen derwegen hernach die Zelister nitt Macht noch Gewaldt haben, in keinen Weg Irhennen von ihnen selbsten Schude zu erwehlen: Sondern sollen jährlichen zum neuen Jahr oder Weinachten zu gewöhnlicher Zeyt hinein in die Hermanstatt kommen, ihrer vorbestellter Oberkeyt Assens und hierein gueten Willen begreiffen, und demnach die Wahl des Schuden erequiren und vollenden, welches so sie überschreiten, sollen sie einem E. W. W. Rath verfallen haben . . . . fl. 40.

„Es ist auch gespürt und vermerkt worden, daß in dem Stuel Zelist kein rechtmässige Maß im Verkauf des Weins, Frücht und des Getreyd ist, daher gehalten worden: Also daß beyde dem gebräuchlichen Achttheyl und Viertheyl zum offtermahlen abgebrochen, welches weils der Billigkeit nit gemäß und wider den allgemeinen Landbrauch ist; so soll derwegen zwar einem jeden befohlen sein, daß er gueten Wein soll einführen, und denselben nach Gelegenheit der Zeit untern freyen Zeiger ausgeben. Wofern aber mit ungerechten Achttheyl jemand außmessende befunden wird, oder auch mit ungerechtem Viertheyl verkauffen wird,

törvényczikkek értelmében . . . . . 200 ftnyi birságba marasztaltatik.

1585. évben ezen könyv megkezdetett. Biró volt Szelistyén: Blotz Péter; hitesek voltak: 1. Bib Cristill, 2. Biró János, 3. Bukur Dorda, 4. Dan Latza. — Kakovai biró volt s. a. t.

Ezen emlitett hivatalos személyek a tisztes és nagyon bölcs nagyszebeni tanács engedélyével és parancsára a következő pontokhoz adták beleegyezésöket:

1. „Mi fennebb megnevezett két birák megértettük és tudjuk, hogy régi és öseinktől reánk származott szokás szerint a szelistyei szék a tisztes tanácsnak évenkint a karácsont megelőző héten haladéktalanul 100 Rhen. forintot tartozik fizetni. *)
2. „Szintugy a disznóvámért 12 ftot; de ha jó makktermés lesz a székben, akkor a széknek jószántából 2- vagy 3 ft. elengedendő.
3. „A sjud (községelőljáró) ne eskettessen meg senkit és se kisebb se nagyobb lopásra itéletet ne mondhasson; ellenesetben egy ezüst márka büntetést tartozik fizetni.

---

derſelbige ſoll nach dem Landrecht, oder nach dem Landartikell geſtrafft werden umb fl. 200. —

1585 iſt dieſes Buecheſ Anfank. — Sude von Siliſcht Petro Blotz, Burger: 1. Bib Criſtill, 2. Joannes Biro, 3. Bukur Durda, 4. Dan Latza. — Sude von Kakova u. ſ. w.

„Dieſe obgemelten Amptleut haben alle in dieſe nachfolgende Stück conſentirt mit Bewilligung undt Befehl eines Ehrſamen obgeſchriebenen Rhadtes in der Hermanſtatt wie folgt:

1. „Erſtlich haben wir obgemeldte Zwei Richter vernommen undt auch verſtanden von allen undſeren Voreltern als eines alten Herkommens fraytumb, daß der Stuel Siliſcht einem Ehrſamen Rhadt inzuweit hat für die Schaffmaut alle Jahr in der Woche vor an Weinachten unferzüglich Rf. 100.
2. „Ittem für die Schweinemaut Rf 12 bis auff die Zeit, wie oben gemeldtt. Doch wann fill Aker in dem Stuel geweſen iſt, ſo iſt in offt aus guethem Willen Rf. 2, oder 3 nachgelaſſen worden.
3. „Ittem es ſoll kein Sude gar kein Eid nicht annemen an der Hand, allein der Erwelte Stultz Richter, bei Straff einer Mark Silbers, ſollen auch kein Dieberey nicht richten bei obgemeldter Straff, ſie ſei klein oder groſze.

*) Imé ez az emlékiratban emlitett tetemes jövedelemforrás.

4. „A szék falvaiban elöforduló pörös ügyekben az, ki az első idézésre meg nem jelenik, a fölperesnek 25 dénárt tartozik fizetni. Egy forinton alóli peres ügyekben felfolyamodásnak nincsen helye. Ezen törvény határozatai csak a szelistyei szék lakósaira nézve érvényes.
5. „E széken kivül az eddigi szokás szerint járhatnak el.
6. „Mihelyt szabad akaratból a felek beleegyezésével választott birák választatnak és ezek az itéletet meghozták, akkor azon ügyben más törvényszék, vagy szokásos törvény nem illetékes.
7. „A paráznaság meg nem engedtetik, ugyszintén törvényes házasság nélkül a közösülés sem. Ha valaki pénzért bocsátja áruba kéjeit, az fizet 12 ft. büntetéspénzt vagy a pelengérre állittatik. A mely biró ilyes esetet eltitkol az egy márkát fizet büntetésül.
8. „Ha valaki a tilos uradalmi patakban halászik, az fizet 5 ft. pénzbüntetést, szintannyit fizet az is, ki ily tettet eltitkol és azt nem jelenti föl.
9. „Ha valaki e székből távozni és megyei földre költözni akar, akkor mitsem szabad eladnia, vagyonát a törvényszék örökli és a birák csak annak adják el, ki az ál-

---

4. Mehr ein Beſchluß, daß wehr ein Tedig führet in einem Dorff in dieſem Stuel, ſoll alſo gehalten werden; kommt einer nicht aufs erſte Gebott ſolvirt denj. 25, doch mit der Condition, was unter einem Rf. iſt, ſoll nicht appellirt werden, auch nicht zugegeben werden. Dieſes Geſetz ſoll auch nur für die Stuelsleutte im Siliſchter Stuel gelten.
5. „Was außerhalb dem Stuel liegt mögen ſie ihre alte Gewohnheit halten.
6. „Ittem wann aus zweyer guethem freyem Willen Mittelleudt geruffen werden, die mit Verſprechung beider Parthayen zu loben und zu billigen, wirt auch ein wolkirlich Sententz geſprochen, ſoll kein Gericht nicht andiren nach Gewohnheit des Landtrechten.
7. „Mehr es ſoll niemandes kein Med praken, auch keinem keine Beiwohnungk nicht vergandt werden, ohne Hochzeit und wer gekaufft bei Straff Rf. 12, oder geprangirt, und ſchweigts der Sude — ſoll geſtrafft werden per Mark 1.
8. „Es ſoll auch verbotten ſein bei Straff Rf. 5, wehr im verbottenen Herrenbach fiſchen wirtt, auch wer es verſchweigen wirtt.
9. „Es iſt auch verbotten, daß niemandt wie aus dieſem Stuel auff Edellerdt ziehen will, etwas verkaufen ſoll, ſondern zieht er

lomány után járó tartozásokat fizeti. Ha valaki ezen határozmány ellenére akarattal valamely elköltözőtől valamit venne, akkor a vételárat veszti el.

10. „Ha a biró urak a széket beutazzák, akkor mindenik községbiró köteles, egy szekér tüzi fát Szelistyébe hozni.

Ezután következnek a szelistyei székben előfordult és elintézett több rendbéli fontos pörös ügyek majus 26.“

Tehát ebből következteti az emlékirat, hogy a szelistyei szék bármely szász széknél is nagyobb önállósággal birt; ebből következteti, hogy a szelistyei szék ezen szabályzatban a nagyszebeni tanácscsal szerződést kötött az Endreféle *sylva blaccorum et bissenorum* használása tárgyában!

A ki elfogulatlan, ezen jegyzőkönyvből és statutumból mást nem vehet ki, mint azt, a mi benne van, tudniillik a szelistyei szék biráskodása kezelésének a nagy-szebeni törvényhatóság mint kegyuraság által elrendelt szabályozását.

Hogy az emlékirat szerzője nem átalja, a fiókszékek által fizetett juh- és disznóvámot az Andreanumban meghatározott „*usus communes exercendo*“-val ugyazonositani, az annál megfoghatatlanabb, minthogy ezen *usus communes* az Andreanum szerint az „*universitas saxonum*“-nak lettek adományozva (különben amaz első századévekben nagyon valószinüleg tényleges gyakorlás nélkül, minthogy a földesuraság későbbi viszonyai azzal össze nem tévesztendők), a juh- és disznóvám pedig a nagy-szebeni közigazgatási tisztviselőknek és biráknak közigazgatási illetmények és törvénykezési taksák gyanánt és átalában földesuri királyi haszonvétel gyanánt lettek fizetve; annál megfoghatatlanabb az emlékirat mondott ugyanazonositása, minthogy eddigelé még konstátálva sincs, hogy melyik volt a *silva blaccorum* és *bissenorum*, elvégre azon föltevés ellen, hogy ezen erdő a két

---

hinweck, ſo bleibt das Erb dem Gericht, die Richter verkauffens, wer den Zins dafür geben wird, kauffts aber jemants wiſſentlich verlieret ſein Geldt darumb.

10. „Wenn die Herrn die Richter in Stuel kommen, ſo iſt ſchuldig ein jeder Siude kegen dem Groſtorff ein Futher Holz zum Feier zu bringen.“

„Folgen allerley wichtige zufallende Thedigen, ſo ſich im Gerichtsſtuel zutragen und Sententzien ausgeſprochen werden im Stuel Silliſcht die 26 May.“

fiókszékkel ugyanazonos, ama körülmény szól, miszerint a fiókszékek lakósai által lakott terület okiratilag 1453. és 1472. évig királyi határvidéki és várterület gyanánt fordul elő és csak a nevezett években a szász nemzetnek lett adományozva, minélfogva a szászoknak már bevándorlásuk alkalmával adományozott erdő, melynek használását az Andreanum csak megerősiti és szabályozza, egyátalában nem ugyanazonos a nekik csak később adományozott talmácsi és szelistyei területekkel.

Az emlékirat azon állitása, hogy a juh- és disznóvám az Endreféle census (talán *cousus-t* akart mondani az emlékirat?) megváltása, nem egyébb tarthatlan hypothesisnél.

Hogy Szebenszék más községei is a havasok használásáért ezen vámot fizetni tartoztak, még ezen körülmény sem növelheti az emlékirat által megkisérlett azon bizonyitást, hogy tudniillik ezen juhvám az *usus communis* megváltása; e helyen még az is hangsulyozandó, hogy a példa gyanánt felhozott Felek (Freck) és Mooh (Moichen) falvak ezelőtt egészen szász faluk voltak, sőt hogy Feleket még ma is szászok lakják közösen, mig Moohnak ez időszerint már nincsenek szász lakósai.

A fentebbi hypothesisnél még nagyobb önkényre mutatnak az emlékirat által a fentidézett határozmányok tartalmából levont következtetések, hogy t. i. a juh- és disznóvámnak az első pontban foglalt fizetési rendje örök időkre megállapitott *census silvarum;* hogy továbbá a 8-dik pontban a Herrenbachra *) vonatkozólag kimondott halászati tilalom a *census aquarum* megállapitása.

Ezen határozmányok tartalmából, melyet az emlékirat jogtalan szóhatállyal „constitutio egybeállittásá"-nak nevez, holott ténylegesen csak a közigazgatási közegek hatósági intézkedésének vehető, a census és megváltás ilyes összeegyeztetését nem lehet kimagyarázni. — Ámde az világosan kitünik belőle, hogy a biráskodás gyakorlása a nagy-szebeni tanácsnak, a székbirák személyében, van fenntartva, hogy az uradalom lakósainak a szabad költözködés meg van engedve, de csak olyformán, a mint az a megyékben a többi jobbágyokra nézve Hunyadinak fentebbi (47. lapon) rendeletében szabályozva van, hogy tudniillik

*) Nincs tudva, hogy mi jogositja az emlékirat szerzőjét, ezen Herrenbachot a Cibin folyóvizével azonosithatni.

az elköltözködő telkét és vagyonát visszahagyja, ezek átvevője pedig annak helyében censusfizető paraszt legyen. A ki ilyen állományt az elköltözőtől megveszen, az elveszti a fizetett vételárat (9. pont).

Ez csak világosan a mellett szól, hogy itt szerződési viszony a szelistyei lakósok és a nagy-szebeni tanács között nem létezik, hanem hogy utóbbi mint a hét szász szék akkori közigazgatási hatósága a hét szász szék birtokaira nézve közigazgatási és törvénykezési szabályokat állit föl, mire ő a földesuri örökös biráskodás erejénél fogva jogositva volt.

Mindazáltal az emlékirat e jegyzőkönyvből még azt is következteti:

1. hogy a szelistyei szék a királyföldnek a nemes birtoktól elkülönitett egyik székét képezi;
2. hogy e széknek szabadon választott két birája volt, kik egyszersmint a nagy-szebeni tanács tisztviselői voltak;
3. hogy e szék helyszokásos szabad önkormányzási joggal és a többi szász székekkel egyenlő joggal, de ezenkivül még azon joggal is birt, miszerint saját constitutioit és jogait ő maga alkothassa;
4. hogy kötelezettsége csak abban állott, miszerint az Endreféle census fejében évenként 112 ftot fizessen, a halászatot a „Herrenbach"-ban a nagy-szebeni tanács tisztviselőinek átengedni és hogy a székbirák számára esetenként egy-egy szekér tüzifáról gondoskodni tartozzék.

Az emlékirat ezeket ama jegyzőkönyv tartalmából akarja következtetni.

Kérdjük, ha olyan szék volt, mint a többi szász székek, miért nem látjuk soha a nemzeti egyetemben képviselve, miért nem láttuk soha az országgyülésen képviselve, mely utóbbinak összehivását nem a szászok eszközölték? Miért nem történik említés róla mint olyanról a törvényekben és szerződésekben?

Tehát „a királyföldnek egy széke, elkülönitve lévén a nemesi földtől", mert ama rendeletnek, melyet a nagy-szebeni tanács azon faluk községelöljáróinak kihirdetett, 9-dik pontjában a szelistyei szék lakósainak a szabad elköltözködhetés, természetesen ismét csak mint jobbágyoknak, tehát megyei földön, nemesi földön, mert a szászföldön azon időben oláh telepitvényeket nem türtek, meg van ugyan engedve, de vagyonuk

eladása meg volt nékik tiltva, minthogy az a törvényszék tulajdonává lett, mely törvényszék azonban csak a tulajdonos, t. i. a szász nemzetnek csak közigazgatási közege lévén, nem volt jogositva, azzal a vagyonnal mást tenni, mint azt másnak a tartozások lerovása mellett, azaz annak, „ki a censust fogja érette fizetni", átengedni.

Valóban ebből nem lehet következtetni, hogy Szelistye széke a szászföldhöz tartozott, hanem igenis azt, hogy a szászföld tulajdona volt; innen azután a nemesi föld megkülönböztetése; de az állományok census-kötelezettsége csakugyan nem mutat a szabad szászföld lakósaival való egyenjoguságra.

„Szabadon választott székbirák"! De ki választotta őket szabadon? Nagy-Szeben városa, nem pedig Szelistye széke. Weisz Balázs és Binder Imre nagy-szebeni tanácsosokat bizonyára nem a szelistyei szék választotta, hiszen ez ugyanazon jegyzőkönyv szerint még saját helység- sjudjait (községi elöljáróit) sem választhatta.

„Szabad helyhatósági önkormányzási jog." A 3-dik és 4-dik pont szerint a községi elöljáróságok semmiféle vitás ügyet nem tárgyalhattak, — minden peres ügy, minden eskü, minden lopás-eset, ha mindjárt még oly csekély is, a székbiró elébe tartozott és a közjog alkalmazása csak a választott bíróság esetében volt kizárva.

Ez tehát nem volt önkormányzás és szintoly kevéssé volt a nagy-szebeni tanácsnak ezen közigazgatási szabályokat illető rendelete a szék joga külön törvényhozáshoz.

A mi pedig az ezen jegyzőkönyvből következtetett állitást illeti, hogy a juhvám és a székbirónak kiszolgáltatott szekér tüzi fa valamennyi akkori tartozás illetményszerü elősorolása, ugy ezen állitást már a jegyzőkönyvi határozatok 9-dik pontja is tökéletesen megczáfolja, mely pont szerint a birák számára meghatározott ezen adókon kivül minden állomány után a census is fizetendő volt; ezen censusért pedig az elhagyott állományt bárki is megvásárolhatta; a census különben nem volt egészen jelentéktelen, mert valamennyi jobbágyi tartozást magában foglalja.

A censust 1848-ig fizették és az egyetem annak elvesztéseért kárpótlást kapott.

Hogy a szelistyeiek azon időben a havasok birtokában voltak legyen, azt az emlékirat állitja ugyan, de azt épen oly kevéssé képes bebizonyitani, mint azon további állitását, melyszerint a szelistyeiek a szászokkal együtt fizették a királyi adót.

Ellenben oklevelekkel be van bizonyitva, hogy még később is szolgálatokat tettek, melyek azon időből valók voltak, midőn a határvidék még királyi tulajdon volt, t. i. a szolgálatok a fejérvári királyi udvarban és a vizaknai kir. sóbányánál.

Miután ezzel az emlékirat a szelistyei széket megillető önállóságra és e széknek önelhatározási és közigazgatási jogára vonatkozó állitásai kellő értékökre vissza vannak vezetve, az emlékirat következő másik állitása, melyszerint a talmácsi fiókszék ugyanazon intézmények alatt állott és hasonló jogokat élvezett, bátran elállhat, habár nem is oly értelemben, a milyenben az emlékirat előállitja, hogy tudniillik mindkét szék egyenlően szabad és önálló és a szász székekkel teljesen egyenjogu volt, — hanem megállhat helyreigazitott oly értelemben, hogy épen mindkét fiókszék egyenlő jogviszonyban állott.

Hogy melyek voltak jogaik, az részint a dolog természetében rejlik, részint pedig az erdélyi államjogból, mely a földesurak és jobbágyok egymásközti viszonyokat szabályozta, részint elvégre a régibb territorialis jegyzőkönyvekből és a későbbi urbéri összeirásokból tünik ki.

Az emlékirat legelőbb a szelistyei 1585-től 1709-ig terjedő földösszeiró jegyzőkönyvre hivatkozván, azt állitja, hogy abba a szék lakósai minden szabad szerződése föl lett véve.

Ámde e jegyzőkönyben a szabad egyezkedések közül egyetlen egyet sem lehet föltalálni; a jegyzőkönyv csak a birói itéleteket és birtokátruházásokat tartalmazza.

E jegyzőkönyv tehát nem azt bizonyitja, mit az emlékirat alább erősit, hogy t. i. Szelistye széke mindennemü municipalis jogokkal, sőt hogy a birodalom törvényei ellenére még a megszakadási öröklés jogával is birt. Az emlékirat természetesen az erre szükséges bizonyitékokkal is adós marad. A gyakorlat mindég más-más volt.

Szemben azon jegyzőkönyvi határozattal, hogy még a falus elöljárók is csak a nagy-szebeni felsőbbség beleegyezése mellett és hogy egyáltalában csak is az utóbbi által megnevezett egyének választhatók, az emlékirat mégis erősiti, hogy a nagy-szebeni

tanács befolyásának csak az idő folyamában sikerült, a székeket észrevétlenül és lassanként megfosztani választási joguktól.

Mit lehesen ilyen fejtegetésekre mondani, midőn a fejtegetésben idézett okmány magára is merő ellenkezőt bizonyit?

Szebenszék 1636, 1650 és 1677. évi statutumai némely állitólagos határozmányából az emlékirat azon bizonyitékot igyekszik kihozni, hogy Talmács és Szelistye területeit a 17-dik században még nem tekintették a hétbirák jószágaihoz tartozóknak.

E határozmányok a következő kivonatok, de nem a statutumokból, hanem a nagy-szebeni 1636-tól 1692-ig terjedő tanácsi jegyzőkönyvből.

E tanácsi jegyzőkönyv 1636-ban kezdődik és az első lapon a nagy-szebeni tanács akkori tisztviselői következő névjegyzékét tartalmazza:

Incipe, perficies auxiliante Deo anno Domini 1636 die 19 Aprilis, Ellectio Magistratus Civitatis et Reipublicae Cibiniensis:

Michael Szent Agothai Magister Civium,
Valentinus Seraphin Judex Regius
Georgius Verder Judex Sedis,
Petrus Kreutzer Villicus,
Senatores:
Joannes Riiszi senior Vicesimator,
Lucas Zio Divisor in superiore parte Civitatis,
Valentinus Frank Aedituus ac Judex in pagis superioribus;

A'M. N. MUZEUM KÖNYV-TÁRÁBÓL

Ehhez más tentával es irással utólag hozzá van irva *D. 7. Judicum;*

Valentinus Laurentii Judex in Sede Szelistiensi etc.

Ezt lehet a jegyzőköny eredetijében (8. kötet 1636-tól 1692-ig) látni, nem pedig azt, mit az emlékirat elferditve idéz; abból pedig ellentétet a hét birák jószágaira és Szelistye székére nézve sehogy sem lehet kimagyarázni. Sőt ellenkezőleg: Frank Bálint egyik tanácsos a felső falukban, tudniillik a hétbirák jószágaiban (Szász-Keresztur, Miklóstelke, Mese s. a. t.) van megbizva a birói hivatallal, mig a másik tanácsos a birói tisztet a hétbirák azon jószágaiban viszi, melyek Szelistye széke együttleges névvel vannak megjelölve.

Ugyanez kitetszik a tanács 1677. évi tiszti névtárából is, hol a tanácsosok szintén müködésök szerint következőleg vannak idézve:

Senatores:

Johannes Reissner Judex Szelistyensis potior,

Laurentius Hochteuffel Judex superioris processus bonorum.

A Judex superioris processus bonorum hasonlóképen a jószágok birája, valamint a *Judex Szelistyensis* is csak a jószágok birája volt; a tulajdonképi Szebenszék pedig a főtisztviselők *„judex sedis"* biráskodása alatt áll.

Az 1677. évi névjegyzék a cardinalis tisztviselők között egészen ugy hozza a *Judex sedis-t*, mig ellenben a tanácsosok sorában

mint 3-dik *Christianus Reichart judice primario Szelistyensi,*

mint 4 dik *Johannes Binder judice 7pagorum* és

mint 7-dik *Michaele Haas judice secundario* (nem pedig *secretario) Szelistyensi* idézvék.

E tanácsosok mint kiküldött egyes birák a törvénykezést csak a szász nemzet jószágain vitték, mig a szebenszéki igazságszolgáltatást a hivatalban levő székbiró *(judex sedis)* kezelte.

Ezen jószágok, mert különnemüek voltak és egymástól messze feküdtek, járásokra *(processus)* voltak felosztva.

A hét helység *(septem pagi)*: Szász-Keresztur, Mese, Miklóstelke, Kis-Disznód, Földvár, Kolun és Rukur a felső járást képezték; a talmácsi fiókszéknek saját kiküldött várnagyja volt; a szelistyei széket pedig egy tanácsos mint dominalis biró igazgatta.

Judex regius Szelistyensis, milyent az emlékirat szemérmesen és amugy mellékesen emlit, az egyetem és tanács levéltári oklevelei egyikében sem fordul elő.

A szebeni tanácsbeli tisztviselők ezen névjegyzékeiből, akár az emlékirat téves idézeti szerint, akár pedig az eredeti jegyzőkönyv most közlött helyes értelme szerint fogjuk fel azokat, a legmerészebb zárkövetkeztetés sem magyarázhatja azt ki, mit az emlékirat azokból következtetni igyekszik, hogy tudniillik Szelistye széke azon időben még nem tartozott a hétbirák jószágaihoz; sőt éppen e következtetés ellenkezője tünik ki kétségtelenül azokból.

E következtetéssel az emlékirat azt az állitást hozza kapcsolatba, hogy ezen birák és tanácsosok az adókat föl kezdték emelni és saját zsebökre rakni. E vád ép oly méltatlan mint a mily alaptalan és valótlan. Az ezen állitás indokolására

kisérletképen fölhozott körülmény, hogy a nagyszebeni tisztviselők ez időben a dézmákat, melyeknek felét a királynak kellet volna hogy kiszolgáltassák, maguk részökre kezdték fölhajtani, az erdélyi dézmákra vonatkozó minden államjogi viszony tökéletes nem értésére mutat.

A ki a hazai jogtörténelmet és az erdélyi államjogot ismeri — pedig azt lehetne hinni, hogy az emlékirat szerzője is ezek közé tartozik tudhatja, hogy miként keletkeztek Erdélyben az urbéri dézmák, továbbá azt is, hogy mily jogon kezdték a szász hétbirák a 16-dik század óta a dézmákat szedni a szelistyei és talmácsi uradalom lakosaitól.

Eredetileg tudniillik Erdélyben minden dézma kizárólag papi volt. A dézmaadás valamennyi keresztény ember közös kötelessége volt, szentesitve Szent István király törvénye által. *(Decret. Lib. II. Cap. 52) „si cui Deus decem dederit in anno, decimam Deo det.“*

E törvény általános érvénnyel birt és maga a nemesség sem volt föl mentve ezen kötelezettség alól. III. Endre király 1291-dik évi decretum inaugurale-jében a nemességre nézve rendelé: *„Item decimas frugum secundum statuta sanctorum regum solvere teneantur.“* Csak később, a 15-dik század kezdetén és nevezetesen Albert és I. Ulászló királyok idejében lett a nemesség fölmentve a papságnak fizetendő dézma alól: *„Ut nullus virorum nobilium regni hujus, possessiones habentium vel non habentium, decimas dare teneatur, prout etiam itidem in decreto supramemorati Alberti regis perhibetur contineri.“ (Art. I. decret. Ulad. de 1440* Kovachichnál *„Silloge“ I. 71.)*

Erdélynek Magyarországtól történt elszakadása és az akkor tájt kezdődött reformatio következtében a papi javak és jövedelmeknek a király szükségei fedezésére és államczélok elérésére leendő saecularisálása országgyülésileg lön elhatározva. (Az 1556. évi kolozsvári országgyülés 48-dik törvényczikke.)

Ez uton keletkeztek az ugynevezett fiscalis dézmák, azaz a saecularisált papi dézmák.

Az urbéri dézma, azaz a jobbágyok által fizetendő dézma, vagy miként az illető törvényczikk *Appr. Const. P. III, Tit. 5* (44. lap.) világosan meghatározza, az oláhok által adandó dézma csak később lett behozva, határoztatván, hogy azon oláhok, kik

azelőtt, tehát a saeculárizálás után fiscalis dézmát nem adtak, a dézmát a földesurnak tartozzanak adni.

A hol tehát azon időig papi dézma nem létezett, ott a földesur részére adandó urbéri tized lett behozva. Minthogy pedig Szelistye és Talmács fiókszéke román községei azelőtt kétségtelenül papi tizedet nem fizettek: eszerint a szász hétbirák immár a fentebbi törvény értelmében jogositva voltak, a földesur részére adandó dézmát behozni és felhajtani.

Ezt tették is és ebbéli jogukat három évszázad lefolyása alatt ki sem vonta kétségbe.

A mi pedig az emlékiratban emlitett azon pöröket illeti, melyek a királyi fiscus ellen a szász földön bérbe adott dézmák miatt folytak, ugy ezek a szász papi dézmák azon részei voltak, melyeket a hazai fejedelmek korában a szász papságtól pöröltek és el is vettek. E szász papi tizedek fölött a kir. fiscus és a szász klérus között fiskális pörök folytak, melyek eléggé ismeretesek és melyek némelyike még maig sincs eldöntve.

Ámde ezen pöröknek a szelistyei és talmácsi uradalom urbéri dézmáihoz ép oly kevés köze van, mint a dézmaárendáknak (bérbe adott fiskalis dézmák), minthogy azoknál épen csak papi nem pedig urbéri tizedekről volt szó.

Ez utóbbi dézmákra nézve tehát a dézmaárendáknak az emlékiratban idézett jegyzéke sem szolgáltathat bizonyitékot, minthogy e jegyzékben semmiféle urbéri dézmák, hanem csak a saeculárisált fiskális dézmák fordulnak elő.

Egyébiránt tudva van, hogy ezen fiskális árendákról csak egyetlen egy csonka jegyzék létezett a kolozs-monostori zárda levéltárában és hogy abban Szelistye és Talmács fiókszékről nincs említés téve.

Az emlékirat által bizonyiték gyanánt idézett *„Consignatio“* tehát nem lehet ezen egyetlen hiteles dézmaárenda jegyzék; ha pedig az emlékirat szerzője mégis ezt akarta olybá venni, akkor többet talált benne, mint a mennyit tartalmaz.

Az emlékirat megütközik a fiókszékeknek a 17-dik század elején gyakrabban előforduló *„bona septem Judicum“* elnevezésén és ezen elnevezés helytelen voltának állitólagos bebizonyitására Báthori Gábor fejedelem *„ut bona illa, quae nunc una cum Cibinio fisco applicatae sunt, nunquam a fisco abalienentur“* — elhatározását idézi.

Szükséges-é ez idézetet bonczolgatni — megczáfolni?

Nincs-e történelmileg tudva, hogy Báthori Gábor őrült zsarnok volt, ki a magyar nemességet kiakarta irtani, ki saját országa városait bévette és kifosztotta? valjon miután Nagy-Szebent felségárulással vádolta, azután hogy a polgárokat részint leölette, részint kiüzte és a várost kifosztotta, nem ő maga adta-e vissza a szász papságnak az elkobzott három dézmanegyedet?

Avvagy nem törölte-é el a beszterczei 1610. évi országgyülés (III. Art.) a fejedelem jogtalan intézkedéseit? A hazaárulási vád és N.-Szeben elfoglalása, N.-Szebennek fiscalis jószággá lett kinyilatkoztatása nem voltak-e törvénytelen cselekedetek? Nem végezték-é az ország rendei mindnyájan a medgyesi 1614. évi országgyülésen, „hogy a Báthori Gábor által Nagy-Szeben városa bevétele alkalmával minden jogforma és csak puszta erőszakkal hozott törvény érvénytelennek nyilvánitandó és egészen eltörlendő? *)

És Báthori Gábornak ily törvénytelen erőszakorkodásait bátorkodik az emlékirat szerzője a mélyen tisztelt országgyülésnek törvényes bizonyitékok gyanánt fölajánlani?

Ezen bizonyitgatáshoz nagy méltóan van fűzve a szászok ellen fölhozott denunciatio, hogy ők eszközlötték volna ki Szelistye és Talmács székeinek a fiskális jószágok sorából történt kitörlését, holott ezen fiskális jószágokhoz az egész királyföld tartoznék, miként azt az 1552-dik év mutatja.

Ezen állitásra, mely az egész emlékirathoz méltó, csak a következő rövid észrevételünk van.

Ha királyföld alatt kizárólag a szászföld értendő, akkor a szelistyei és talmácsi fiókszék soha sem tartozott hozzája, miként ez megczáfolhatlanul és a legvilágosabban be van bizonyitva.

E királyföld pedig soha sem tartozott a tiszta fiskális jószágokhoz, mert mindenkor a szászok földjének nem pedig a korona tulajdonának volt tekintve, elkezdve az andreanumi *terra ipsorum*-tól az 1650. évi *Regestrum purarum fiscalitatum*-ig

1552. évből egyátalában nem is létezik jegyzék a fiskális

*) . . . *ut illatae Dominis et fratribus nostris Cibiniensibus acerbae injuriae indignitas omnibus palam sit, placuit ut decretum, occupatae ipsorum urbis occasione, citra juris formam et per vim conditum, invalidum pronuncietur, penitusque abrogetur.*

jószágokról, azután az egész emlékiratban ez idézeten kivül — a 25-dik lapon — az 1552-dik év sehol sincs emlitve. A szerző talán Ferdinándnak Haller Péter kincstárnokhoz intézett és az emlékiratban (51. l.) fölhozott rendeletét érti ezen idézet alatt? Erre nézve is már fennebb, e rendelet megismertetése alkalmával, bebizonyitottuk, hogy az tisztán adótárgyakról, nem pedig fiskális jószágokról szól.

A mi már a szászoknak a két fiókszéknek a fiskális jószágok sorából történt kitörlésére gyakorlott befolyását illeti, ugy az emlékirat szerzője figyelmét elkerülte, hogy már az 1615. évi Approbaták II. része 8. czime I. czikkelye valamennyi fiscalis jószágot felszámlál és hogy ezek között sem a szászföld, sem a szászok valamely jószága, tehát sem Talmács sem Szelistye elő nem fordul, továbbá hogy ezen czikkely, valamint ugyanezen törvény III. czikkelye is 1650-ben II. Rákóczi alatt, mely utóbb emlitett törvény alapján a még maig is érvényes *Regestrum pura-rum fiscalitatum* föl lett véve, nem csupán a szászok befolyásával, hanem az ország rendei végzésével jött létre. Igaz, hogy a szász nemzet mint harmadik országos rend ezen és a többi országos végzésekben is részt vett. De ép ezen részvétel mutatja, hogy szabad, földje és birtoka ura volt, hogy tehát e föld tiszta fiscalitás nem lehetett.

Az emlékirat a szász nemzetre a két fiókszéknek a tisztán fiskális jószágok jegyzékéből lett kihagyatása miatt szórt vád után nyomban abban talál megnyugvást, hogy hát a szelistyei szék, az Approbaták 14-dik czimében valamennyi fiscalis jószágokra a gyulafejérvári királyi udvar irányában kiszabott tartozásokon kivül, még csak a vizaknai királyi sóbányában volt köteles szolgálatokat tenni, és hogy e szolgálatokat a királyföld lakósai is tartoztak teljesiteni.

Ez állitással szemben, minthogy ujból jogegyenlőség kimutatására törekszik Szelistye széke lakósai és a szász föld lakósai között, — elegendő lesz idézni a törvény szavait, melyeket az emlékirat is emlit: Approb. V. rész, 80 (nem 50) articulusa „Vizaknát Szelistye székből régi usus szerint tartozzanak segiteni munkások adásával és nem a több Regius fundusról."

E törvénynek az emlékirat által megkisérlett indokolása, hogy tudniillik e szolgálattétel a szelistyei szék lakósaira nézve jótétemény, a szászoknak pedig terhes és alkalmatlan volt, mely

okon a szászokat föl is mentették alóla, oly naiv, hogy az ember valóban még azt is hihetné, miszerint az emlékirat szerzője kisérletet tett, mintamüvét humorral is füszerezni.

Mert csakugyan furcsa észjárás, kinjában való tréfálkodás, ha a volt jobbágyok azt erősitik, hogy a robotot jótéteménynek nézték, a szabad emberek pedig csak azért lettek fölmentve e szolgálattételek alól, mert hát terhökre voltak.

A 17-dik század, fájdalom, Erdélynek nem volt azon aranykora, melyben valakinek szolgálattételt elengedtek volna, mert terhére voltak; nem volt oly aranykor, hogy a robotosokat még jótéteményekben is részesithették volna.

Hogy Szelistye székét az országgyülés is „szék"-nek nevezi, az nagyon természetes, mert a szászok, annak földesurai és felsőbbsége, ugy nevezték (l. Szelistye széke 1585. évi jegyzőkönyvét, 54-dik lapon); az is természetes, hogy a törvény ide vonatkozó helye a széket a *fundus regius*-hoz tartozónak mondja, minthogy a törvény épen azt fejezi ki, hogy maga a *fundus regius* nem tartozik szolgálatot tenni, hanem tartoznak azt tenni az alatta álló jobbágyok.

A törvény e szavaiból tehát nem lehet azt kimagyarázni, mit az emlékirat akar, hogy tudniillik a szelistyei szék a szászföld egyik széke volt, hanem csupán azt mutatják a törvény szavai, hogy ezen fiókszék, mindamellett, hogy a szászföld tulajdona volt, mégis adózója volt bizonyos tekintetben a kir. fiscusnak.

Hogy a szászok a széket ezen adózástól föl akarták menteni és föl is mentették, azon nem lehet csudálkozni, e körülmény pedig csak nem szolgálhat okul szemrehányásra azok utódainak, kiknek elődeit a szász nemzet legalább ezen adózástól mentesitette.

Ha az emlékirat szerzője az erdélyi jogtörténelem mindazon mozzanatait, melyek a szász nemzet alapjogai ellen intézett támadásokra vonatkoznak, oly alaposan tanulmányozta és értette volna, mint a mily buzgón összegyüjtötte, akkor a szász nemzet jószágaira vonatkozó dominális biráskodásról szóló országgyülési tárgyalásokat és törvényczikkeket sem ugy fogta volna fel, mint a hogy előadja, hogy t. i. a szászok a dominális törvénykezést bitorolták, hanem ugy adná elő, a mint értendők, hogy a szászok a szándékolt megrövidités ellen védték jogukat.

Mert ismeretes az 1651. évi amaz articulus *(Appr. P. III, Tit. 46, Art. VI)* története, mely szerint a szászoknak megyei földön levő jószágaikon a megyei törvénykezés illetékes lesz vala.

Történt pedig az 1651. évi gyulafejérvári országgyülésen, hogy a szászok martius 3-dikán a statuum praeses tudtával kihallgatásért folyamodtak II. Rákóczi fejedelemhez; távollétökben a társrendek, magyarok és székelyek elhatározták, hogy a hét biráknak megyei földön lévő jószágai a megyei bíróság alá tartoznak. — A szászok hiába tiltakoztak mindjárt másnap a távollétök alatt és beleegyezésök nélkül hozott határozat ellen.

Ez ellen emelt tiltakozásuk első sorban eredményezte az 1652. évi országgyülésen hozott határozatot, hogy az 1540 óta keletkezett törvények összegyüjtendők és ezek közül az érvényesek törvény gyanánt összeállitandók.

Igy jött létre a gyulafejérvári 1653. évi országgyülés elébe terjesztett Approbaták törvénye. Az ebben foglalt törvények voltak az érvényesek.

Az 1651. évi országgyülési czikk *(Approb. P. III, Tit. 46, Art. VI)* tulkapása megmaradt érvényes hazai törvénynek, azonban csak a bűnfenyitő igazságszolgáltatásra nézve.

Azonban e czikkely, mely igy kezdődik: „A Szász Natión lévő Possessor Patronusoknak vármegyebéli Jószágok, melyeket eddig is nem különben birták, mint más nemes emberek, azután is azon korban hagyatatnak," nem ugy jött létre, mint az emlékirat mondja, hogy az országgyülés általánosságban határozta, hogy a szászok megyei földön lévő nemes jószágaikat ugy használják, mint más nemes emberek, hanem e határozat előzmény volt, „mivel a szászok vármegyebéli nemes jószágaikat mint más nemes emberek ugy birják, tehát az emlitett esetekben a megyei bíróság legyen illetékes."

Arról pedig, hogy — mint az emlékirat mondja — ez országgyülés a szelistyei széket különösen pártfogolta volna, ideiglenesen a vármegyei tisztviselők hatósága alá helyezvén őt, hogy a szászok zsarolásai ellen védhesse, sem ezen sem más országgyülési czikkben egy szó sem áll és a szászok ellen emelt ezen ujabb vád ép oly alaptalan, mint a hogy megfoghatatlan, hogy az emlékirat szerzője nem átallotta, a mélyen tisztelt magyar országgyülés előtt soha nem létezett országgyülési határozatokat koholni.

Az Approbaták III. része 46. czime VI. czikkelyében — 1651 évi országgyülési határozat — nem emliti, hogy a szelistyei vagy talmácsi fiókszék a megyei hatóság felsőbbsége alá van helyezve, sem azt, mit az emlékirat szemérem nélkül erősit, hogy a szász hivatalnokok szivták e fiókszékek zsirját.

Erdélynek egyesülése a habsburgi uralkodó ház országaival és az egyesülés fölött kötött államszerződés — az ugynevezett 1691-diki Lipótféle hitlevél — okot szolgáltat az emlékiratnak, valótlanoknak már bebizonyított eddigi állitásait még más alaptalan és valótlan vádakkal és állitásokkal szaporitani.

Az emlékirat t. i. erősiti, hogy a Leopoldinum diploma 3-dik pontjában a szászok részéről földesuri királyi haszonvételi jogaikra — nevezetesen Talmács és Szelistye mindkét fiókszékére — nézve emelt igények a két társnemzet ellenmondásai következtében nem lettek megerősitve, hanem az ország rendei szabad elhatározására lettek bizva; hogy a szászok a gróf Bánffi György kormányzó elnöklete alatt folytatott ebbéli egyezkedési tárgyalásnál 1692. év april 16-dikán 1. némely országgyülési törvényczikkek és névszerint a fentemlitett 1651. évbeli határozat — Approb. III. czim. 6. art. — megváltoztatását és 2. az 1637. évi határozat — *Approb. P. V, Edict. 80* — (a szelistyei fiókszék lakósainak a vizaknai sóbányában teendő-szolgálatokról szóló kötelezettsége) megsemmisitését kivánták; hogy ennek következtében a rendekkel való kiegyezés császári megerősitésében — *Accorda* — a szászoknak csak első kérése a megyei hatóságokra a szász jószágokon ruházott biráskodása megváltozhatása iránt — Szelistye kivételével lett megerősitve, a vizaknai sóbányában teendő szolgálatokat illető második kérelmök ellenben vissza lőn utasitva.

Az emlékirat ezen állitásaival szemben elég lesz az illető államokmány szövegét idézni.

A Lipótféle hitlevél harmadik pontja szószerint igy szól:

„Tertio: Approbatas et Compilatas patriae illius leges, decreta, Tripartitum Verböczii (expuncto tamen ibidem articulo nono decreti Andreae regis, qui in ultima posoniensi diaeta abolitus fuit) Constitutiones, Jus municipale nationis Saxonicae in vigore inviolabili permansura declaramus quidem; cum autem ipsimet Status, tum ratione religionis, tum etiam constitutionum suarum ac privilegiorum, inter se discrepent, et Catholici in praefa-

tis primo et secundo articulis gravatos se existiment, Saxones vero privilegiis suis antiquis et eorum usui ac consvetudini in articulo tertio magis cautum esse efflagitent, e re ipsorummet Statuum duximus, ut difficultates inter illos circa dictos tres articulos vertentes, amicabili compositione et concordia sub ratificatione nostra Caesareo Regia complanare studeant, hac vero non succedente, auditis partibus, opinioneque Consiliariorum nostrorum Transsilvanorum desuper intellecta, reliquum Nobis erit id denique pro munere nostro Caesareo Regio decernere, quod justum et aequum compertum fuerit.“

Hogy ezen pont a szász nemzet részéről jogtalanul követelt földesuri királyi haszonvételekre vonatkozzék, azt valóban csak oly magyarázgatással lehet állitani, milyen ez emlékirat szerzője igazságszeretetétől és történeti hüségétől kitelik.

A szász nemzet és a másik két országos rend között létrejött ugynevezett *Accorda* és az arra kelt legfelsőbb megerősités a szász nemzetnek tulajdon urbéres jószágaihoz való viszonyát illetőleg a következő határozatokat foglalja magában:

„Visa Conventione amicabili, in sequelam appendicis ad articulum 3. diplomatis, a Nobis fidelibus nostris Transsilvaniae Statibus 4. Dezemb. anno 1691 concessi, in Comitiis 23. Aprilis nuper Cibinii celebratis, inter Saxonicas nostras Civitates super earum gravaminibus cum reliquis Transsilvaniae Statibus et Ordinibus inita; clementissime annuimus:

Primo: Ut Judices Regii in persona Castra sequi non cogantur; sed tres primarios cives et de bonis VII Judicum (ut vulgo vocant) et de bonis Cibiniensibus equites bene armatos 36 cum apparatu hactenus solito, Coronenses autem equites 12 ad Castra mittant; — pedites vero secundum eorum privilegium in defensionem patriae 500 nec plures sistere teneantur. — Et si militia transsilvanica ex aliis nationibus, nempe Hungaris et Siculis constans, fines patriae non excedit, neque ipsorum pedites eos excedere obligentur.

Secundo: Cum iidem occasione articuli 6, Tit. 46, P. 3, Approb. ab Officialibus Comitatuum Albensis et de Kükülló jurisdictionem ipsorum in bonis, ut vocant, septem Judicum privilegiis fundatam aliquando turbari questi sint; volumus ut talis in hoc posthac ordo observetur: Generalis malefactorum inquisitionis tempore septem Judices tanquam domini terrestres inquisitionem per-

agant, in qua inquisitione pro testimonio adhibeatur unus V. Judex Nobilium, tempestive, in hunc finem: I. Ut si talem in illis pagis malefactorem extradari contigeret, qui in alios forte pagos Officialium Comitatus jurisdictioni subjectus, transfugisset, per praesentiam V. Judicis Nobilium hoc, innotescat, et inpunitus non maneat. II. Propterea ille V. Judex Nobilium adhibeatur ut si Officiales VII Judicum malefactorem extradatum pro merito non punirent, in eo casu per V. Judicem Nobilium facta ad Comitatus Officiales relatione, admoneantur Officiales septem Judicum, ut malefactorem extradatem puniant; qui si hoc etiam neglexerint, Comitatus Officiales summum Magistratum vel Gubernatorem Regni super eo informent, per quem Officiales VII Judicum ad malefactores puniendos sub poena homagii adigantur. Imo etiam praeter generalem malefactorum inquisitionem, si ex pagis Comitatus Officialium jurisdictioni subjectis aliquis malefactor se in pagos vel bona VII Judicum reciperet, talem etiam teneantur ad requisitionem Comitatus Officialium punire; quod quidem si posthabuerint vel neglexerint, modo proxime declarato erga ipsos procedatur. — Similiter si ex bonis VII Judicum aliquis malefactor in pagos Comitatus Officialium jurisdictioni subjectos transiret, informati a VII Judicibus vel eorum Officiali, Comitatus Officiales teneantur tales malefactores punire modo uti supra dictum. Ulteriorem autem jurisdictionem in dictis VII Judicum bonis Officiales Comitatuum non exerceant, sed citato articulo cassato Saxonum privilegia per omnia serventur. — In Sede vero Szelistye maneat Jurisdictio Comitatus Officialium, juxta usum hactenus observari solitum.

Denique cum iidem etiam Status et Ordines super Tit. 81, §. 2 et sequ. P. 3, Approb. Const. ita convenerint: quod quemadmodum illo articulo hactenus usi non sunt, ita in posterum quoque non utantur, ad eoque articulus ille pro cassato habeatur; ita tamen ut Saxones enormem et excessivam in hospitiorum vel domorum locationibus caritatem et locantium tam in civitatibus, quam castellis exactiones et avaritiam corrigant, contractus nihilominus, qui inter ipsos Saxones et duas alias Transsilvaniae Nationes intervenerunt etiam in posterum sancte observentur.

Nec refragamur, ut Sedes Szelistye gratuito labore ad Salinas Vizaknaenses plus aequo et solito ab Officialibus nostris non gravetur.“

Ebből tehát megint világosan és kétségtelenül az tünik ki, hogy a szászokat ugy a társrendek mint szintén a l. f. Felség is az ugynevezett hétbirák jószágai nemes földbirtokosainak — *Septem judices tanquam domini terrestres* — tekintették, hogy őket az approbatalis törvény III. része 46-dik czime VI. czikkelyében a többi rendek által elvitatott bünvádi biráskodás jogában e jószágokon belől a fentebbi törvényczikk eltörlésével — *citato cassato articulo* — meghagyták és hogy a megyei törvénykezés csak a szelistyei székben, mely azonban ezen határozmány szövege és összefüggése szerint szintén a hétbirák jószágaihoz tartozott, lett fenntartva.

Hogy az emlékiratnak ezen *Accorda*-ból levont többi következtetései (27. lap.) mily természetüek, az szintén és kétségtelenül kitünik az *Accorda* megerősitésének fentidézett egybefüggő szavaiból; valamint különösen még az is kitetszik azokból, hogy nem a szelistyei szék, hanem a szász nemzet volt addig terhelve beszállásolás s. a. t. által és hogy az *Accorda* csak a szász nemzet jogainak a szászoktól kért megállapitását tárgyazza: *Conventione inter Saxonicas nostras civitates super earum gravamina cum reliquis Transsilvaniae Statibus et Ordinibus inita, annuimus etc.*

Az adóporták felosztásáról az *Accorda*-ból idézett és az 1693. évi april 14-kéről kelt l. f. elhatározással megerősitett 2-dik czikkely határozata: „*In Saxonica autem Natione conseantur 1400 portae, in hoc numero intellectis toto regio fundo, bonis ad arcem Törts uti et ad Rubram Turrim pertinentibus, sede Szelistye, sede Tolmáts et bonis septem Judicum et Cibiniensium et Coronensium, in Albensi et de Küküllő comitatibus sitis, ita tamen ne huc trahantur bona Ladislai Bethlen in Bolkáts et Sytve sita, sed illa numero portarum Comitatus de Küküllő accenseantur*.“ — ujból ellenkezőjét bizonyitja annak, mit az emlékirat bizonyitani akar.

Az emlékirat ugy vélekedik, hogy ebből az tetszik ki, hogy a két fiókszék is a szászföldhöz — királyföldhöz — tartozik és még egyszer fölhozza a *fundus regius antiquus* és *fundus regius incorporatus* ábrándképét. Ámde a fentebbi határozmányból az tünik ki, hogy a rendek és a l. f. cs. kormány abban egyeztek meg, hogy a szász nemzet részéről fizetendő adóporták számába nem csak az egész *fundus regius*, a tulajdonképi szász föld, hanem a szászok valamennyi nemes jószága is betudandó; még pedig: a törcsvári uradalomhoz, valamint a Ve-

restoronyhoz tartozó jószágok, az egész szelistyei és talmácsi terület, a Felső-Fejér- és Küküllőmegyékben szétszórva lévő hétbirák jószágai, sőt azon bolkácsi és zsitvei részek is, melyek már nem a hétbirák, hanem Bethlen grófék birtokában voltak.

Hogy mindezen taksásan elsorolt jószágok a szászföldön különbözőknek voltak tartva, azt a törvény szövege, a jószágok névszerinti elsorolása és azoknak *„bona“* elnevezése is bizonyitja.

Hanem abból, mert Szelistye és Talmács területei *„sedes“*-nek vannak nevezve, valóban csak az emlékirat szerzője ábrándozása képes következtetni, hogy azért a *fundus regius*-hoz tartozóknak tekintendők. Ha ez állana, akkor nem lettek volna névszerint elkülönitve a *fundus regius*-tól elsorolva.

Épen ily joggal azt is lehetne ebből következtetni, hogy hát a székely székek is a szászföldhöz tartoznak.

Hogy az emlékirat a szászok 1700. év augustus 20-diki *gravamina-i* 3-dik pontjából (helyesebben 2-dik pont, 3-dik szakasz) miként akarja következtetni, hogy a szászok maguk is a *fundus regius*-hoz tartozónak tekintik a két fiókszéket, az megmagyarázhatlan, valamint az emlékirat ebbéli egész állitása is érthetetlen.

A két fiókszék már az *Accorda super numero portarum*-ban föl van véve mint a *fundus regius*-hoz tartozó adótárgy, tehát ennyiben kétségtelenül mint a *fundus regius*-hoz tartozó. A *gravamina* illető pontjában érintett, a *fundus regius*-hoz t. i. mint összadótárgy tartozni kelletó jószágok: a szász nemzet birtokában hajdan volt, de immár birtokában nem lévő, megyei földön fekvő nemes jószágok, mint Volkány, Szektor s. a. t.

Az adó accorda 2-dik pontjából az emlékirat által kiokoskodott felosztás, melyszerint a szászok a *fundus regius*-t a *totus fundus regius*-ra és a Felsőfejér- és Küküllőmegyékben fekvő jószágokra felosztották légyen, e pontból szintén nem tünik ki. Ezen pont adótárgy gyanánt a szászok földjéről, a *totus fundus regius*-ról szól, ezen összadótesthez tartoznak a szászok jószágai is, ezek pedig: Törcsvár, Verestorony, Szelistye, Talmács, a hét birák többi jószágai, Nagy-Szeben és Brassó városai jószágai s. a. t.

Igy és nem másképen értendő az *Accorda super numero portarum* ama második pontja, mert igy és nem másképp magyarázták azt mindenkor.

III.

Erdélynek Ausztriával egyesulése óta ugy a kir. fiskus mint az ugynevezett fiókszékek is támadásokat intéztek Talmács és Szelistye uradalmai ellen.

A kir. fiskus productionalis pör utján emelt tulajdon igényeket a talmácsi és szelistyei uradalomhoz, a szelistyei uradalom lakósai pedig egyre pöröltek az urbéri tartozások nagysága és mennyisége miatt.

Mindkettőjük igényei hivatalos, illetőleg birói itéletek által visszalettek utasitva, mert az igények alaptalanok voltak, miként ezt alább megmutatjuk.

Addigis kövessük lépten nyomon az emlékirat érveléseit:

A történelmi tényekkel és a fennebb idézett oklevelekkel homlokegyenest ellenkező következtetés az, melyet az emlékirat erőszakol, állitván, hogy a hétbirák jószágaihoz csak Rősz, Nagy- és Kis-Ekemező, Bolkáts és Zsitve, továbbá a hajdani kerczi apátság javai, Szász-Keresztur, Mese, Miklóstelke, (melyet az emlékirat hibásan nevez Blasdorf-nak) Kis-Disznód, Földvár és Kolun tartoztak, mig ellenben a két fiókszék tiszta királyföld volt legyen.

Az ennek bébizonyitására fölhozott, 1861-ben Reichenstein báró alatt állitólag történt országbeosztás, melyszerint a fentebbi helyek Szebenszékhez lettek csatolva, holott a fiókszékek onnan el lettek választva, annyiban merőben téves, mennyiben egyrészt nem Reichenstein báró, hanem Nádasdy gróf volt az udvari korlátnok, másrészt pedig ezen 1861. évi közigazgatási intézkedésnél nem az ország fölosztása, hanem csupán a hétbirák uradal-

mainak és a brassói uradalmaknak a szebeni s. a. t. törvényhatóságokhoz politikai közigazgatás végett szükségesnek vélt utalása forgott szóban.

Az emlékiratban felhozott orláti és sinnai viszonyok semmi körülmény között sem szolgáltathatnak hasonlatot a két fiókszék jogállása megitélésére, miután Orlát és Sinna kizárólag Nagy-Szeben városa tulajdonához tartoztak, a két fiókszék pedig a szász hétbirák azaz: az egész szász nemzet tulajdona volt.

Szintoly keveset bizonyithat a productionalis bíróságnak Orlát és Sinna helységeket illető és az emlékiratban idézett 1781. évi végzése, mert, mint épen mondva volt, e két helységet Nagy-Szeben városa, nem pedig a szász nemzet engedte át a határőrvidék részére, másfelől ezen pörben csupán az ezen átengedésért járó kárpótlás kérdése lett tárgyalva és eldöntve.

Kárpótlást a határőrvidék megszüntetése után az Orlát és Sinna községei birtokában maradt területekért eddigelé sem a szász nemzet, sem a kárpótlásra jogositott Nagy-Szeben városa sem 1861. évben sem máskor nem kapott.

Igazságszerint e kárpótlást még meg kellene adni. De ez sem tartozik ide.

Az emlékirat állitása, hogy a fiókszékek főtisztjei a fiókszékbeli lakósokat a 18-dik század kezdetén jobbágyi viszonyba helyezték, eszerint — üres állitás, melyet a szász nemzet és a két fiókszék közti jogviszony eddigi fejtegetése már tökéletesen halomra dönt.

Ha az emlékirat erősiti, hogy ezen főtisztek az adókat törvénytelenül szaporitották és megtizszerezték, akkor ez állitását be is kellett volna bizonyitania.

Ha pedig a tisztviselőket azzal vádolja, hogy ezen jövedelmeket *in partem salarii* huzták, akkor föl kell hogy tegyük, hogy szerző ur nem ismerte Báthori István 1583. évi decretumát, mely ezen jövedelmeket különleg a szebeni két főtisztnek a talmácsi vármüvek karbantartása és a székek igazgatása czéljából adományozza. *)

---

*) *Nos igitur . . . nolentes certum alicujus Jus a longa temporum serie evidenter habitum ex literarum defectu in dubium vocari, Eorundem duorum Officialium Cibiniensium Magistri nempe Civium et Judicis regii pro tempore existentium ac in futurum*

Ha az emlékirat nem átalja, az akkori k. főkormányszéki előadókat is azzal vádolni, hogy a fiókszékek szabadalmai elnyomói voltak, ugy illett volna, hogy ezen vádakat be is bizonyitsa.

Bizonyitványképen idézi az emlékirat Bánffi kormányzó 1704. évi fölterjesztését; idézi, de ravasz módon, mert tökéletlen kivonatot közöl csak a szász előadókat illetőleg; ámde tudva van, hogy Bánffi ezen előterjesztése egyátalán nem a szász nemzet és nemes jószágainak lakósai egymáshoz való viszonyait, hanem kizárólag csak a közigazgatási kérdéseket tárgyazza általánosságban.

Az emlékirat állitása, hogy a szászok azon időben, tehát a 18-dik század elején, oda kezdtek müködni, hogy a fiókszékek a regnicolaris összeirásokba mint „jószágok“ és a „hétbirák jószágai“ (*bonum septem Judicum*) bévezettessenek és hogy az összeirásokba nagyobb jövedelmek és oly területek is, melyek soha sem voltak az övéik, névszerint a havasok, a hétbirák tulajdona gyanánt beigtattassanak, — szintén meg van még pedig tökéletesen czáfolva az eddigi bizonyitványok által és az emlékirat ezen állitása is csak annak mutatkozik, a minek az egész emlékirat mutatkozik, tudniillik csupa — valótlan vádak, tisztátalan hamisitások és elferditések összehalmozásának.

Nem a 18-dik század kezdetén, hanem 1453 és 1472 óta mind e napig „*bona*“ és „*bona septem Judicum*“ nevet viselnek a szász nemzetnek adományozott talmácsi és szelistyei nemes birtokok.

A hétbirák talmácsi és szelistyei jószágai még a 17-dik században lettek és azóta maig is elismerve nemes jószágoknak „*bona*“, midőn az ország rendei legelőbb a közönséges donationális javak és a tisztán fiskális javak között az erdélyi és magyarországi államjogon — *Alberti Decr. a 6; Uladl. II. Decr. VII a 2* — alapuló különbséget az által tették gyakorlativá, hogy az utóbbiak épségét visszaváltásuk elhatározása által biztositották.

---

constituendorum Jurisdictionem antiquas libertates ac Proventus in oppida Tholmacz ac rubea Turri ex speciali gratia Nostra mediantibus hisce literis Nostris Privilegialibus dementer conservandas confirmandas ac denuo dandas duximus.

Miután a kétségtelen fiskális javak már 1615 ben *(Approb. Const. P. 3, T. 8, Art. 1.)* meg voltak határozva, de egyidejüleg az 1588-dik korszakos év mint azon időpont lett kijelölve, meddig visszahatólag jogtalanul eladott fiskális javak visszakövetelhetők, a szász nemzet legelőbbször 1650-ben volt kénytelen birtokjogát valamennyi jószágához és névszerint a talmácsi és szelistyei uradalomhoz is az országgyülés által e végre felállitott bíróság előtt bebizonyitani.

A szász nemzet ezt tette és jószágai formalis itélet alapján, melynek kimondásánál a fejedelem maga is jelen volt, a tisztán fiskálitások lajstromába föl **nem** veendőknek lettek kinyilatkoztatva.

Ezen 1650. évi *Absolutionales* az akkori itélőmester aláirásával, a Rákócziak családi pecsétjével és az ország czimerével vannak ellátva.

Ezenfelül a productionale forum amaz országgyülési itéletre vonatkozólag még 1784-ben, még pedig éppen a talmácsi uradalom végett meginditott pörben következőleg itélt:
„constat sententionales in crisim vocatas juxta modum et consvetudinem illius extraordinarii articulariter constituti fori legitime expeditas et emanatas esse.“

Az 1650. évben történt első kifogás óta mind e mai napig nem létezik törvény, mely a szász hétbirák ezen jószágait másként emlitené mint nemes jószágokat, melyek fölött a pör csak azon két irányban folyt, hogy az urbéri tartozások mily mértékben legyenek teljesitendők a földesuraság részére, később pedig az ellenök támadt fiskális igények fölött, melyek természetesen csak nemes jószágokra vonatkozhattak.

Elegendő lészen e tekintetben röviden hivatkozni az ezen válaszunkban már idézett oklevelekre és törvényekre, még pedig:

a) Báthori Gábornak magában az emlékiratban (25. lap) idézett elhatározása *„bona illa, quae una cum Cibinio“*

b) az Approb. törvényre *P; III, Tit. 46, art. 6,* mely a vármegyei törvénykezést a szász nemzet nemes jószágaira is kiterjesztette, „Szász Nation . . . . vármegyebéli Jószágok, melyeket eddig is nem külömben birták mint más nemes emberek.“

c) az *Accorda* 2-dik kikezdésére: *„bona septem judicum,“* — *„septem judices tanquam domini terrestres,“* —

d) az *Accorda super numero portarum*-ra: „*in hoc numero intellectis . . . bonis etc.*“

A hétbirák jószágai mindenütt nemes jószágok gyanánt vannak emlitve, mint „*bona*“ — „*bona septem judicum*“ és az emlékirat hiába erőlködik ezen elnevezés eredetét csak a 18-dik század kezdetére visszahelyezni.

Hasztalan igyekszik az 1712- és 1713. évekbéli összeirásokat gyanusitani; hiában törekszik a hétbirák mint volt földesuraság tulajdonjogát a havasokhoz kétségbe vonni.

Valamint minden nemes birtok mindenkor az erdők és vizek élvezésével „*cum silvis, aquis*“ lett adományozva, ugy az ország törvényhozása is ehhez a legujabb korig ragaszkodott és az 1791. évi XXX. törvényczikk „*silvarum proprietate solis Dominis terrestribus competente*“ nem más, mint az államjogban gyökerező ezen axioma kifolyása. Ezen államjogilag alapos tényekkel szemben az emlékirat hasztalan állitja, hogy a havasok azelőtt a szék lakósai birtokában sőt örökös és eladható tulajdon birtokában voltak.

Hiában vádolja a székbirákat a szék jegyzőkönyvei helytelen vezetésével.

Hasztalan hivatkozik az 1721- és 1722. évi későbbi összeirásra.

Ha utóbbiban az áll, hogy „*decimam ex frumentis, nequidem ex ovibus vel agnellis redimunt a dominis suis Cibiniensibus*“ ugy e szavak magukra is elég világosan jelzik a szász hétbirák és a szelistyei szék lakósai között létezett jogviszonyt; erre nézve még bővebb magyarázgatás csakugyan fölösleges.

Ez összeirás, mely még ma is a szász nemzeti egyetem birtokában van, a magánosoknak az emlékiratban kiemelt malomjogát ép oly kevéssé emliti, mint a lakósok vámmentességét.

Hogy miben áll a dézmák keletkezése, már fennebb ki volt mutatva, minélfogva az emlékiratban itt ismét fölhozott vád, hogy a szászok a szék lakósai dézmatartozásuknak az összeirásba bévezetését jogtalanul eszközlötték, szót sem érdemel, mert e részben elégséges az utalás az urbéri dézmák keletkezésének fentebb előrebocsátott történetére.

Az emlékirat által fölhozott biztossági taksák nem mások, mint a székbiráknak az 1685. évi jegyzőkönyvben elsorolt illetményei.

Az emlékirat tehát megint elveti a sulykot, ha minden bizonyitás nélkül azt állitja, hogy a taksák fölhajtása törvénytelen zsarolás volt és hogy mindent csak a szász tiszviselők hasznára hajtottak föl, habár még ezt is Báthori István fentebb idézett rendelete által igazolhatni lehetne.

Fölhozza az emlékirat minden összefüggés és a forrás megnevezése nélkül az „*administraverunt taxam* s. a. t.“ idézetet. De ez idézet nyilván nem beligazgatásra vonatkozik, miként az emlékirat szerzője az „*administraverunt*“ szót fölfogni látszik, hanem vonatkozik a taksák beszámolására. Az emlékirat erre vonatkozó okoskodása alig érdemel birálatot és helyreigazitást, mert a valószinüleg apokryph vagy egészen koholt idézet az összszerkezetből kiszakitott valami és semmi esetben nem jelenti azt, mit az emlékirat azzal bizonyitani igyekszik.

Ha pedig ez idézet alatt az összeirásban (az eredeti conscriptio 58-dik lapján) foglalt passus értendő, akkor az nem ugy szól, mint az emlékirat idézi: „*administraverunt taxam commissarialem in manus domini Jakobi Szász duobus dominis Cibiniensibus, qui sunt procuratore constituti; ad sedem Szelistye omnia servitia et mandata praestabunt*“ hanem inkább igy szól: „*Impositionem Tritici partim in natura, partim pecunia administraverunt. Avenam et Foenum omnino in Pecunia juxta taxam Commissarialem in manus domini Jakobi Szász. Antea privatum servitium proportionaliter exigebatur ab illis, nunc autem Domini Cibinienses illorum, calcare, cummulare, merere, tritulare, arare, ad quaecunque Privata sua continue compellunt illos.*“

Ez az igaz eredeti összeirás igaz hü szerkezete; ellenben az emlékirat idézetében oly szavak és kitételek fordulnak elő, melyeket az eredeti okmányban hiában keresünk; imé ez is ujabb bizonyitvány, hogy az emlékirat szerzője mennyire nem tiszteli az igazságot, mennyire igyekszik föl nem tüntetni a valót, minthogy elég vakmerő, az országos három rend közreműködése mellett létrejött okmányokat ilymódulag meghamisitani, elferditeni és eltorzitani.

Valamint az emlékirat eddigi idézetei közül egy sem volt igaz és hü, azonként az ezen összeirásból fölhozott idézetei is egytől egyig mind el vannak ferditve és hamisitva.

Az összirásból az erdőkre és havasokra vonatkozólag, idézett határozat az emlékirat állitása szerint ekként szólna:

„tempore suo 300 porcos proprios in fagis suis saginare possunt; Habet, verum est, sedes ista Seliste 25 montes . . .“ De a havasokra és erdőkre vonatkozó egész szöveg igazság szerint igy szól: *„Ligna focatia habent sufficientia, tempore suo 300 Porcos proprios in fagis suis saginare possunt. Habet verum . . . Sedes ista Szelistye 25 Montes, in quibus tempore fructificationis Fagorum 2000 Porcorum saginare possunt, et solent pro unoquoque Porco inibi saginatodeni 15 exigere, sed in Proventum Dominorum suorum Cibiniensium. Pro pascuis Ovium suarum et villis similiter hujarum a Dominis suis Cibiniensibus arendant memoratos montes.“*

Ebből következik először: hogy az emlékirat szerzője az összeirást az idevonatkozó helyen megröviditette, szavait elferditette és más értelemben idézte, mint a milyen az összeirás igazi értelme — és másodszor: hogy a 25 havas — tehát az erdők is — azon időben is mint mindenkor a földesuraság tulajdonául voltak tekintve és összeirva és hogy a havasok minden haszonélvezése a földesurakat illette.

Az összeirásból az erdőkre vonatkozólag folyó ezen jogviszony nem csak az államjogon alapszik —, miként már fennebb ki volt mutatva —, hanem foly különösen az ugynevezett revindicalt havasok ügyében folytatott tárgyalásból is, melyet az emlékirat ismét tökéletesen elferditve és valótlanul előad. Mert nem a községek és a szék lakosai voltak a határőrvidék fölállitásaig a havasok és erdők birtokosai, miként az emlékirat erősiti, hanem kizárólag a földesuraság volt a birtokos, a községeknek pedig, mint az összeirás illető szavai mutatják, csak annyi erdejök volt, mennyire épen faizásra szükségök volt *„ligna focatia sufficientia habent“*; az összeirás mutatja továbbá, hogy a községek 300 sertést makkoltathattak az erdőkben, a többi pedig mind a földesuraságé volt.

A hétbirák talmácsi és szelistyei két uradalmához tartozó déli határhavasok oly távolra esnek, miszerint több napi ut szükséges, mig az ember odáig ér. Eszerint akkor mint ma is a legelési dijakon kivül más jövedelmet nem is hajtottak. Történt pedig, hogy a Nándor-Fejérvárott 1739-ben kötött béke után oláh bojárok részént önállóan, részint haszonbérlőik és szolgáik segitségével a hétbirák haszonbérlőit és jobbágyait, kik ezen havasokat legelő helyeknek használták, melyekért a földes-

uraságnak a haszonbért, melyet még 1743-ban természetben, tudniillik meghatározott mennyiségü sajtban szolgáltattak be, fizették, — birtokukban háboritották, a hétbirák havasairól elüzték és az ország határainak részben erőszakos elfoglalása után — miként történelmileg tudva van — egészen e havasok mögé visszaszoritották. *)

A szász nemzet részéről emelt panaszok következtében egyfelől és állami, különösen pedig katonai és hadászati okoknál fogva másfelől, 1769-ben a határokat az oláh kormány egyetértése mellett szabályozták, az ausztriai sasokat a régi határokon kitüzték, a hétbiráknak pedig a tőlük jogtalanul és erőszakosan elvett 22 havast megint visszaadták. **)

Ez történt 1769-ben.

1786-ig a szász nemzet e havasokat háboritatlanul birta és a sajtbért folytonosan huzta is, de ekkor már nem természetben, hanem megfelelő pénzösszegben.

1786-ban az összes szász nemzeti vagyonnak II. József császár által még 1785-ben elrendelt incameratioja következtében a nemzettől a megnevezett 22 havast is elvették és az első oláh határőr ezrednek adták.

Midőn 1790-ben II. József császár visszahelyezési elhatározása keletkezett és Leopold császár a szász nemzeti vagyonnak 1790. évi majus 1-jeig leendő visszaadatását elrendelé, a nemzet minden vagyonát visszakapta, melyet tőle jogtalanul elvettek volt; a nemzet csak a határőrezrednek átadott 22 havast kérte vissza sikertelenül, szintoly eredménytelenül kért kárpótlást a havasok elvétele által okozott haszonvétel elvesztéseért is.

---

*) Az erre vonatkozó tárgyalások a szász nemzeti egyetem levéltárában találhatók 1795. évi 195 és 1865. évi 480 számok alatt.

**) *1. Balint din Groupe, 2. Balint din mislok, 3. Furnika hel mika, 4. Strikatul, 5. Ottavul* (vagy *Ottiagu*), *6. Dobrun, 7. Sidul, 8. Butsets* és *9. Vojnagu* az ugynevezett talmácsi fiókszékben, azután *10. Ballul, 11. Szeretsin din szusz, 12. Szeretsin din misloku, 13. Szeretsin din szosz, 14. Stiaza din szusz, 15. Stiaza popo* vagy *mika* vagy *din szosz*, *16. Gotza* vagy *Gortsa din szusz*, *17. Gotza* vagy *Gortsa din szosz*, *18. Groape din szusz, 19. Groape din szosz, 20. Hanesch din szusz, 21. Hanesch din szosz* és *22. Kotroane* az ugynevezett szelistyei székben.

E haszonvétel kárpótlása még 1792-ben „a szász nemzeti és hétbirák követelései megvizsgálása ügyében kiküldött bizottság“ előtt igénybe lett véve a legelési dijakra nézve, miként azok még 1786-ban a nemzeti pénztárba folytak volt, tudniillik

a szelistyei szék 13 havasáért évenként . . . . . 214 ft. — kr.
a talmácsi szék 9 havasáért évenként . . . . . 205 „ 50 „
összesen évenként . . 419 ft. 50 kr.

De daczára a hétbirák igényei bebizonyitott és elismert jogosságának a havasok visszaadása ugyszintén a kárpótlás is elmaradt.

Csak 1865-ben, sokára azután hogy a határőrvidék meg lett szüntetve, a szász nemzetnek egy l. f. elhatározás következtében vissza lett adva e 22 havas, éppen ugy mint a többi földbirtokosoknak és községeknek a katonai határőrségi czélokra átengedve volt havasok és területek vissza lettek adva. A szász nemzetnek kárpótlás is lett megitélve tulajdona használatának 79 évig tartott elvesztéseért, de a kárpótlást mind e napig még nem kapta meg. Ámde ezen visszaadás nem történt megelőző tárgyalás nélkül, mint az emlékirat állitja, hanem épen az ezen ügyben 1790 óta folytatott vizsgálatok és tárgyalások alapján a határszabályozási bizottság által tett inditványai nyomán kelt l. f. elhatározás következtében.

A szász nemzet az idevágó tárgyalásnál és elhatározásnál semmi tekintetben sem részesült előnyben.

A szelistyei és talmácsi uradalomhoz tartozó havasokra és erdőkre vonatkozó dologállásának és jogviszonynak ezen okmányszerü és történelmi előadása mellett meglepő lehetne, hogy az emlékirat Mária Theresia királynénak egy állitólag 1769-ben kelt rendeletét idézi, melyben a havasok és erdők a szék lakósai tulajdonául vannak elismerve; mondjuk, hogy ez meglepő lehetne, ha bárki is, a kinek ezen emlékirat kezébe akad, már régtől fogva meggyőződve nem lenne, hogy ilyszerü idézetek csak az emlékirat szerzője tréfás és henye találmányai. Ilyes leirat, mely a jobbágyok tulajdonjogát a földesuri erdőkhöz elismeri és kimonoja, legalább a volt többi erdélyi jobbágyok érdekében is megérdemlette volna, hogy bővebben megnevezzék. De mig ez nem történik, az emlitett állitólagos 1769. évbeli leiratnak ép oly kevés bizonyitó erőt lehet tulajdonitani, mint

az emlékiratban idézett 1552. évi rendeletnek, mely szerint az egész szászföld a tisztán fiskális javak lajstromába volt beigtatva.

Miként már mondtuk, valóban megfoghatatlan, hogy valaki az ország képviselőtestülete előtt ily elferditésekkel, hamisitványokkal és találmányokkal merjen föllépni. Szintoly megfoghatatlan, hogy az emlékirat a fiókszék lassankénti elnyomásáról és azoknak a jobbágyi állapotba lett helyeztetéséről szóló elmélkedés és az erre vonatkozó viszonyok fejtegetése után egyetlen fordulattal derüre borura azzal állhasson elő, hogy ugyanezen lakósok még 1766-ban, tehát akkor, miután a szász nemzet állitólagos nyomása alatt már több századon át nyögtek, tökéletes szabadságban éltek, minden földesuri haszonvételi jog teljes birtokában és a havasok, erdők és földek tulajdonosai voltak.

Ez annál megfoghatlanabb, minthogy az emlékirat egész folyamában a szász elnyomás, a szász igazgatás zsarolásai több századéves igaztalanság gyanánt a legkirivóbb világban vannak föltüntetve és imé 300 éven át szakadatlanul tartott nyomás után hirtelenében azon tény legyen kimutatva, hogy a szelistyei szék lakósai 1766-ban oly szabadok és függetlenek voltak, mint azelőtt mindenkor.

És mi bizonyitja e tényt? Mily alapon képes az emlékirat itt oly hirtelen állitásokat koczkáztatni, melyek eddigi elmélkedésével egyenest ellenkeznek? Ez egyszerüen igy jön: Az 1766. évi összeirás szerint, melyben a szelistyei fiókszék a hétbirák nemes jószága gyanánt van megnevezve és leirva, a lakósok kijelentették, hogy ők nem tulajdonképi jobbágyok és hogy közöttök és a földesuraság között urbéri viszony nem létezik. A szék lakósai ezen emancipationalis első lépése az emlékirat szerzőjének elégséges, hogy az elnyomatás és zsarolások meséjéből eddigelé következetesen fölhozott hazugságait elfeledje, azt állitván, hogy „a szék lakósai akkor egészen szabadok és minden földesuri jog teljbirtokában voltak“ s. a. t. Hanem mindezek sem az 1766. évi összeirás, sem az 1585. évi szék jegyzőkönyve szerint nem állanak és tiltakoznunk kell azon vád ellen, mintha a szász közigazgatási hatóság az őrizete alatt lévő ezen okmányok megtekinthetését valakitől megtagadná.

De valamint ez okmányok megtekintése és használása a szászoknak is csak felsőbb engedély és hatósági felügyelet mellett van megengedve, azonként másnak is, a kit jogosan

érdekelhet, az meg van engedve, természetesen szintén csak kellő felügyelet mellett. Az emlékirat szerzője — ugy látszik — ez engedélyt ki is eszközlötte magának és dusásan is élhetett azzal; mert máskülönben bajosan hivatkozhatnék annyiszor ezen összeirásra és a jegyzőkönyvekre. Persze sajnálatos, hogy a kiszedegetett szavakat rendesen elferditve, hamisitva és igaz értelmöket eltorzitva idézgeti.

Nem igaz és határozottan tagadjuk, hogy a szelistyeiek 1803-ban vagy 1811-ben, vagy valaha a földesuri korcsomárlási királyi haszonvételi jog gyakorlatában voltak: ily állitást az emlékiratban be is kellett volna bizonyitni; de miután ez lehetetlen volt, és lehetetlen is lesz, sokkal könnyebb és egyszerübb volt, csak erősiteni azt; másfelől azonban nekünk sem lehet rosz néven venni, ha ily egyszerü állitásoknak egyszerüen ellentmondunk és hazugságoknak nevezzük azokat.

Ép oly valótlan és — bocsánat a kifejezésért — szemtelen az emlékirat további allitása, hogy a szászok 1750-től kezdve törvénytelen eszközökkel a szék lakósai jógait és földjeit eltulajdonitották legyen. (Az emlékirat ezt válogatott és illedelmes szavakkal igy fejezi ki: „legártalmasabb eszközökkel és addig hallatlan erőszakos eljárással léptek fel ellenünk, hogy jogainkat és földeinket elrabolják.“)

E hallatlan és gyalázatosan erőszakos rablás példájául az emlékirat azt a tényt emliti, hogy Nagy-Szebenből az addigi széktisztviselő helyett *spanus provisor* név alatt oly tisztviselő lett kiküldve, ki még a megyei tisztviselőknél is galádabbul garázdálkodott és gazdálkodott légyen.

E részben eleve csak azt kivánjuk helyreigazitani, hogy a *spanus provisor* nem — mint az emlékirat mondja — az előbbi székbiró helyett a birói és közigazgatási, hanem ezek mellett a gazdasági ügyeket kezelte.

Habár a tulkapásra semmi bizonyiték nincsen is fölhozva, mégis hihető és valószinü, hogy a széklakósok tulkapásai ellen alkalmazott netaláni szigoru rendszabályok még inkább okoztak ellenszegülésre és emancipatiora irányzott kisérleteket.

Mindezekből azonban, ha a dolog ugy állana is, mint az emlékirat állitja, még nem következnék, hogy a hétbirák vagy a szász nemzet jogtalanul eltulajdonitottak valamit, hanem csak azt lehetne megállapitani, hogy a földesuraság és jobbágyság között

egyenetlenségek merültek föl és hogy a szék lakósai már akkor azon voltak, hogy tartozásukat a lehető legkisebb mértékre alábbszállítsák.

Hogy a közigazgatási hatóság a földesuraság nevében ezen törekvésnek véget vetett, az tagadhatatlan. Az akkor fenállott fiskális directorátus mindazáltal még sem inditott productionális pört a szász nemzet ellen a szelistyei uradalom miatt. A szász nemzet ellen 1748-ban meginditott és az emlékiratban érintett productionalis pör egyedül és kizárólag a talmácsi uradalomra vonatkozik; de az emlékirat ezen talmácsi uradalmat már ritkábban emlegeti és csak amugy mellesleg tünteti föl mint a szelistyei székkel egyenjogulag.

A mi pedig a szász nemzet ellen 1748-ban inditott ezen productionalis pört illeti, ugy annak lefolyását és végét az illető áttételi okmányok (transmissionalia) alapján, tehát okmányszerüleg röviden a következőkben adjuk elő:

Miután a szászok 1453-ban a fennebb megirt uton a talmácsi vár és az annak fenntartására szánt vámok, továbbá a területéhez tartozandók birtokába jutottak volt, a közterhek felosztására nézve az adó miatt legelőbb a szász nemzet és a többi országos rendek (magyarok és székelyek) között nehézség támadott. Utóbbiak t. i. azon körülménynél fogva, mert a szászok a talmácsi uradalmat oly nemes jószág gyanánt birták, mely Felsőfehérmegyéhez tartozott, ezen uradalmat a községekre kivetendő és kapuszám szerint megállitandó közterhekhez aránylagos hozzájárulásra kötelezettnek akarták használni.

A szászok, kik a három rend közterheiből reájok eső részt amugy is nem a földbirtok aránya szerint fizették, azt kivánták, hogy a talmácsi uradalom a fizetendő közterhekben való részesedés tekintetében a szász nemzettesthez tartozzék, *Privil. Math.* 1485-dik évről, *pag. Transmiss 366.* — A szász nemzet ezután is ki volt téve a két társrend ezen egényének, mig elvégre 1792-ben az országos rendek között azon egyezmény jött létre, hogy a talmácsi uradalom, habár megyei földön fekszik és nemesi joggal biratik is, a kapuszám szerint kivetett közterhekben részvétel tekintetében a szászok, nem pedig a megyék javára betudandó. 1692. évi *Accorda die 21 julii pag. Transmiss 377.*

Az 1527-től 1540-ig terjedő korszak volt a legnevezetesebb a szászoknak adományozott talmácsi hübér-jószágra nézve.

Erdély Nagyfejedelemsége Zápolya János és I. Ferdinánd között folytonos czivódás oka volt; mindegyiknek voltak párthivei és mert a szászokra bé lett bizonyitva, hogy Ferdinándhoz szitnak, János király a talmácsi hübér-jószágot Majlát erdélyi vajdának adományozá. A szászok Talmácsot csak később váltották vissza; Vinczet és Borbereket a szászok részéről felhasznált minden igyekezete mellett is Majlát halála után ennek gyermekei kapták; a nevezett két jószágrészt a fiscus később visszavette és mostani nemes birtokosainak adományozta. E tények mellett bizonyitnak az átruházási oklevelek tára 215—236 lapjaiba beigtatott okmány és Zsigmond király 1430. évbeli kiváltságlevele.

Báthori István király inkább a szászoknak adományozott talmácsi donationalis jószág czéljára, tudniillik a vármüvek karbantartására volt tekintettel; meg levén győződve, hogy főleg a nagy-szebeni főtisztviselők gondoskodtak ugy a vármüvek épségben tartásáról mint szintén a talmácsi uradalom területében a közigazgatásról is, 1583-ban az eddig fennállott közigazgatási módozat megerősitése mellett a talmácsi birodalomnak a vármüvek karbantartására szánt jövedelmeit *in specie* az emlitett két szebeni főtisztnek adományozá *Pag. Transmiss. 210.*

A nemesi előjogokkal és szabadsággal birt erdélyi jószágok köztudomás szerint két osztályra oszlanak. — Az elsőhöz azok tartoznak, melyeket régibb időkben a királyok érdemszerzett állampolgároknak érdemeik jutalmául olyképen adományoztak, hogy azokat a megadományozottak örökségképes utódai rendre örökölték, a nélkül, hogy azok, kivéve az örökségképes családtagok végkép kihalása, vagy elkövetett hazaárulás eseteit kivéve, a fejedelemre visszaszállottak volna, az emlitett esetekben pedig is mindenkor megint érdemszerzett állampolgároknak voltak adományozandók. — A másik osztályba tartoztak az ugynevezett *„bona pure fiscalia,“* tisztán fiskális jószágok —, melyekhez a tulajdonjogot az ország magának fenntartotta; habár ezek jövedelmei a fejedelem szükségei födözésére szánva voltak is, a rendek világos beleegyezése nélkül még sem volt szabad eladni azokat. *App. Const. P. 2, T. 8, Art. 1* és *P. 3. T. 5. Art. 1.* —

Az ország rendei, kiknek a beleegyezésök nélkül el nem adható tisztán fiscusi jószágok épsége érdekében kellett hogy legyen, észrevették, hogy a nemzeti fejedelmek uralkodása

alatt több magán ember lesuton tisztán fiscusi jószágok birtokába jutott.

Hogy tehát az egyfelől fiscusi jószágokat az előbbi karba visszahelyezhessék, másfelől pedig a fejedelmek önkényét megkorlátozhassák, azon törvényes intézkedést tették, hogy az elidegenitett tisztán fiscalis jószágokat törvény utján visszaszerezhessék; egyuttal azonban tekintettel voltak arra, hogy a jószágok birtokosai terjedelmes pörök által terhelve ne legyenek és ennélfogva elhatározták, hogy csak az elfogadott 1588-dik korszakos év óta eladott fiscusi jószágokat lehessen törvény utján visszakövetelni; egyszersmint az 1615-ik évben ismerve volt kétségtelen fiskális jószágok is meglettek állitva. *A. C. P. 2, T. 8 Art. 1.*

Ennek következtében az ezelőtt érvényes törvény is ujból lön szentesitve, mely szerint *ratione perpetuitatis bonorum,* midőn a kiváltságlevél előmutatása szükséges, a pörök közvetlenül a kir. itélőtáblánál legyenek megindítandók. *A. C. P. 4, T. 1, Art. 12.*

De ezen intézkedések még mind nem feleltek meg a czélnak, miért is törvényes határozat értelmében a fiscusi jószágok lajstromba lettek fölvéve és mert e lajstromozásnál különböző jószágok iránt még kételyek maradtak fenn, 1650-ben el lön határozva, hogy a lajstomozásnál kétség alatt maradott jószágok birói megvizsgálására határnap kitüzendő és a vizsgálat e határnapon megkezdendő legyen. 1650. évi 31. czikk.

A határnap 1650. évi október 24-kére lett kitüzve, mely napon a fejedelem, ennek tanácsosai és itélőtáblája jelenlétében a kétséges jószágok birtoklási czime a felek által jogositványaikra vonatkozólag előmutatott próbák alapján vizsgálat alá lett véve; ez alkalommal némely jószágok formaszerinti itélettel fiscusi jószágoknak, mások megint nem olyanoknak lévén kinyilatkoztatva, a kétségtelen fiskális jószágok lajstromát rendbe hozták és közkihirdetés és köztudomásra juttatás végett sajtó aló adták. *A. C. P. 3, T. 82, Art. 1.*

Ezen intézkedéssel gondoskodva volt ugyan arról, hogy a fiskus elvesztett jogositványait visszakapja, de az által a fejedelmeknek a fiscusi jószágok eladása körül elkövetett önkénykedése kellő megkorlátozásáról aligha volt gondoskodva; 1657-1669-ig alkalmasint ujból el kellett hogy adtak legyen fiscális jószágokat; mert utóbbi évben *C. C. Ed. 27.* törvény nyert

szentesitést, mely azt határozza, hogy azon jószágbirtokosok, kik 1657. óta adomány utján fiscusi jószágokat szerzettek, a fejedelem által meghatározandó időpontban a fökormányszékből, a kerületi főtisztekből és a kir. itélőtáblából alkotott bíróság előtt megjelenni és birtokjogukat bebizonyitani tartozzanak.

E törvény értelmében Erdélyben *forum productionale* név alatt törvényszék lett fölállitva, melynél a közjoggal ellenkező azon elv szolgált zsinormértékül, hogy az alperes a próbákat felmutatni tartozik.

A szászoknak már 1650-ben meg kellett jelenni ezen törvényczikkelyileg szervezett bíróság előtt és birtokjogukat valamennyi nemesi jószágukra nézve bebizonyitani; ők ezt tették és a többi jószágokkal együtt névszerint a talmácsi uradalom is formaszerinti és a fejedelem személyes jelenlétében hozott itélettel a fiskálitások lajstromába bé n e m vezetendő tehát n e m fiskális jószágnak lett kinyilatkoztatva.

A királyi fiscus 1729-ben mind a mellett jogi eljárás szemmeltartása mellett kisérletet tett, a szászok birtokában levő talmácsi jószágot pörölni, fölhozván azt a jogczimet, hogy a jószág a szászok részére csak zálogként lett átirva és a zálogösszeg visszafizetésének inditványozásával a jószág visszaváltását sürgette. *Pag. Trmss. 239.*

A megintett szászok nem akarván önkéntesen belenyugodni a fiscus követelésében, a fiscus 1748-ban, hivatkozva az 1729-ben előrebocsátott megintésre, a kir. fökormányszéknél föllépett, azt követelvén: hogy a szászokat annak teljesitésére, mit teljesiteni önként nem akarnak, tudniillik a csak zálogként birt jószág kiadására kényszeritsék. *Pag. Trmss. 246.*

A megidézett szászok a k. fökormányszék biráskodása ellen tett kifogásukat az előterjesztett és fennebb emlitett 1650. évi itélettel igazolták. *Pag. Trmss. 253.*

A nélkül, hogy ezen állitólagos zálogélvezet iránt birói itélet keletkezett volna, a kir. fiscus 1766-ban a talmácsi uradalom birtokosai: a hétbirák ellen a végrehajtást megkezdvén, a talmácsi uradalom jövedelmeit igényhe vette, állitólagos joga erősitésére következő igényczimet használván:

László király 1453. évi okmányával a talmácsi várat a hozzátartozandókkal együtt oly föltétel mellett kebelezte legyen a szászföldhöz, miszerint a békeblezett uradalom lakósai

ugyanazon kötelességeket tartozzanak teljesiteni, melyeket a szász föld lakósai tartoznak teljesiteni; de az *Andreanum Privilegium* a szászföld lakósaira a korona irányában kötelességeket ró, melyeket a talmácsi uradalom lakósai teljesitnek ugyan, de melyeket a hétbirák, kik Talmács fölött földesuri jogot sajátitottak el maguknak, a koronától megvontak.

A pör több évig folyt és 1822-ben a szász nemzet hátrányára lett eldöntve.

A productionalis biróság ezen itélete ellen használt felfolyamodásában a szász nemzet ezen itélet minden alaki és anyagi hiányait kiemelte. Az alaki panaszokat e helyen mellőzni kivánjuk, hogy ama productionalis biróságot, mely immár a halottak országában van, az utókornak ne kelljen bemutatnunk igazi fényében, mert ezen megvilágitás ama korszak erdélyi igazságszolgáltatásához furcsa illustratiot szolgáltatna.

Ezennel a szász nemzet felfolyamodási irásából csak a tulajdonképi pörös kérdésekre vonatkozó főmozzanatokat idézzük:

1. *A Certificatorio relatoria pag. transm. 5* a *Levata pag. transm. 16* és a *pag. transm. 272* szavainak tartalma szerint az van állitva: *Castrum Talmats cum adhaerentibus possessionibus vi Privilegialium Ladislai Regis de anno 1453 ita est fundo Regio incorporatum Gubernationique et administrationi Officialium Septem Sedium saxonicalium eo modo subjectum, ut illud jure illo, illa obligationeque pro Corona teneant, quo tenent et gubernant Civitates, oppida et villas in terris regalibus.“*

Az 1453. évi egész oklevélben, mely a Tránsmissionáliák 149-dik lapjába van igtatva, kötelezettségről (obligatio) mi sem fordul elő, hanem csak azon *jure et libertate*-röl van szó, mely a szászokat a koronához való viszonyukban illeti.

Az okmány világos szavai imé ezek: *„ipso jure et libertate pro nobis et corona nostra teneant, quo tenent gubernant et possident sub nostro et Coronae nomine Civitates“* s. a. t.

Az okmány ez idézett tartalmával, valamint e szavakkal: *„turrim cum tributo inibi exigi solito generaliter eum quarumlibet utilitatum et pertinentiarum integritatibus sub suis veris metis et antiquis limitibus quibus*

huc usque per praedecessores nostros et eorum Castellanos tenta et possessa fuerunt" a szászok és a korona közötti viszonyt állapitja meg; hogy itt a szászokra átruházott donátionális jószágról van szó, mutatják e szavak: „*feudum regale*" *quia supremis principis autoritate cum dignitate regali et jura regalia minora vectigalia concessa habentur*, ezenfelül „*feudum conditonatum*" *quia investitura servitia expressa habentur ad quae Saxones qua Vasalli obstricti sunt.*

Mindazon végváraknál, melyeket a királyok vásállusaiknak adományoztak, az „*onus inhaeret fundo*" alapelv irányadó, azaz: valamely vár jó karban tartásának terhe a várhoz tartozó terület jövedelmeiből fedezendő. Ugyanezen eset áll a szászoknak adományozott Talmácsra nézve is; ide tartoznak e szavak: „*cum tributo* és *omnibus utiliatibus* és *quibus per praedecessores nostros et Castellanos eorum tenta sunt.*"

A kiváltságlevél a talmácsi uradalom lakósainak viszonyát a közterhek viseléséhez is megállapitja, anélkül, hogy egyenlő jogokat a szászföld lakósaival nyernének, miként ez Mátyás király egyik kiváltságleveléből *pag. trmss. 366* kitünik.

A szászok által szerzett jog megitélésénél főleg azon ok döntő, mely László királyt az adományozásra inditotta. Ezen ok pedig egyfelől a király azon ohajtása volt, hogy az országnak biztonságot szerezzen, másfelől pedig a király jól megfontolt saját előnye; bizonyságot erre a kiváltságlevél szavai szolgáltatnak: „*Convenit nobis praevidere ut confinia Regni integra perserventur et ea quae corrupta sunt reparentur.*" És alább „*quum castra nostra Regalia in suis aedificiis et structuris rupta essent et penitus desolata*" s. a. t.

Annálkevésbé képzelhetni tehát, hogy László király a mellett, hogy saját és az ország részére lényeges hasznot biztositott, a szászoknak a várat oly kötelezettség mellett átadta legyen, miszerint azt helyreállitsák és fenn is tartsák, anélkül hogy egyuttal a közjog értelmében az ezen költségek kiállására szükséges jövedelmeket is átadta volna, miután akkor már az 1370-ben kelt királyi

biztositás birtokában voltak *„quia Castrum non ad fidelium Saxonum nostrorum onus et gravamen, sed magis ad ipsorum conservationem uberiorem et tuitionem salubriorem construi fecimus.“*

2. Fel van hozva az állitás: *Vi Privilegii Andreani ex universo fundo regio a singulis domibus ceratis et numeratis certis census seu terragium a Valachis vero Quinquagesimae lucrum praeterea Camerae administrantur.*

   De a *Privilegium Andreanum* a *lucrum Camerae*-n kivül a felhozott adók közül ugymint: *census, terragium* és *Quinquagesimae* egyetlen sincs fölemlitve.

3. A fiscus állitja, hogy: *Privilegio Andreano vetitum est praedium aliquod aut villas intra metas septem sedium saxonicalium existentes per donationes regias impetrare ac dominio nobilitari adnectere.*

   Az Endre kiváltság levele szavai ezen esetre nem vonatkoztak, mert Talmácsot nem a szász földtől szakitották el és azzal nem a nemes jószágok száma szaporodott, hanem ellenkezőleg a szászok mint nemes jószágot kapták. Alperesek erre vonatkozólag Mátyás király azon kiváltságlevelére hivatkoznak, mely őket a szomszédos nemes birtokra nézve elsőbbségi joggal ruházza föl.

4. A fiscus azt állitja, hogy: *„ab aliquot annis teragium seu census lucrum Camerae ac Quinquagesimae in aerarium Regium illatae, 10mae regales ab incolis fisco Regio competentes praestitae non sunt.“*

   Alperesek erre nézve arra hivatkoznak, mit a második pontban a *terragium census, lucrum Camerae* és a *Quinquagesimae* ügyében mondtak, hogy a talmácsi uradalom lakósai az adót a behozott adózási rendszer szerint folytonoson fizették. A dézmákat illetőleg a fiscus követelése nem alapulhat az Andreanumon, mert ebben, midőn mondja: *„Sacerdotes suos libere eligant et ipsis 10-mas persolvant“* semmi fiskális dézmáról nincsen szó; egyébiránt erre nézve az 1453. évi privilegium szavai is tekintetbe veendők: *„quibus hujusque per praedecessores nostros Regis et eorum Castellanos tenta et possessa fuerunt.“*

5. A fiscus állitja: *Saxones actionatum Castrum cum oppido villisque eo pertinentibus arrogato sibi nobilitatis juris dominii titulo tenent.*

Alperesek a hübér (feudale) és nemességi jogot hasonértelmü kifejezésnek tartják. E részben Szegedi is egyetért velök *Tyrocinio juris P. 3, t. 30, §. 17*, mondván: *Nobiles bona sua velut feuda a sacra Corona Regni acceperunt.* Ezen föltevésben arra hivatkoznak, mit a megszerzett hübérjogról mondtak.

6. A productionalis biróság a felvetett első kérdésben kétségtelennek veszi, hogy a szászföld *pura fiscalitas.*

Ezen minden bizonyiték nélkül felállitott elvnek ellenkezője *pag. Trmss. 464*, a 4-dik pont alatt kellően ki van mutatva, minél fogva alperesek a már előállitott bizonyitékra hivatkoznak, mely szerint éppen az ellenkező elv áll kétségtelenül, ide tartozván, hogy a törvényekben a szászföld mint a fiskális föld ellentéte van fölállitva.

7. Az itélet szerint Talmács a szászföldhöz tartozó, földesuri hatóság alatt nem álló jószágnak tekintendő.

a) Ez már a közjoggal sincs összhangzásban, mely a várak birtokát elválhatlanul összeköti a várakhoz tartozó terület jövedelmeivel.

b) Világos törvényekkel és sok oklevéllel, a törvényhatósági illetékesség miatt támadt vitára nézve, be van bizonyitva, hogy Talmács Felsőfejérmegyében fekvő és a hétbirák hatalma alatt álló jószágnak lett elismerve.

c) Minden kiváltság kivételt képez a szabály alól. — A szászok az iránt, hogy a talmácsi uradalom lakósai a rendek által azelőtt egyetemlegesen meghatározott mennyiségben kivetett adó tekintetében a szászföldhöz betudva legyenek, királyi védleveleket kellett hogy kieszközöljenek maguknak. Ez mutatja, hogy a talmácsi uradalom soha sem volt tekintve a szászföldhöz tartozó jószágnak.

d) Maga a fiscus mondja saját *Convocatoriis*-ében, hogy Talmács Felsőfejérmegyében van.

e) Ha a kir. fiscus az egyszer bemutatott *Statutorias Nicolai Sebesi et Christinae Hajdu*-t, melyeket vádlottak *pag. trmss 410* utólag adtak be, a *fori productionalis*

megtekinthetése elől el nem vonta volna, akkor e bíróság a végzésben foglalt állitás ellenkezőjéről győződött volna meg.

8. A *forum productionale* az itélet egyik indokául elfogadta, hogy a határőrvidékhez kapcsolt Rákovicza helység adórészének kárpótlása végett folyt pör eldöntése után 1784. maj. 22-kén alperesek az 1453. évi oklevelet bemutatván, a fiscus impetitioja alól éppen oly okból lettek fölmentve, mely bizonyitja, hogy Talmács a hozzátartozó helységekkel azelőtt a megyei törvényhatóság alá tartozott, de ettől elszakitották és a szászföldhöz csatolták.

Feltünő, hogy a *forum productionale* a törvény határozata ellenére *D. T. P. II. t. 15 Iudex ex allegatis et productis judicare debet* végzését a Rákovicza miatt folyt pörben hozott itéletre alapithatta, miután ezen itélet a jelen pör folyamában be sem lett mutatva.

A rákoviczai ügyben hozott itéletből kölcsönzött indok *(motivum)*, mellyel azon állitás lenne bebizonyitandó, hogy Talmács a megyei törvényhatóságtól el lett szakitva, nincs fölhozva. Az akkori ítéletben tehát hézag van, melyet pótolni kellett, ha azt akarták, hogy a végzést meglehessen érteni. A *forum productionale* indokolása oda megy ki: Rákovicza és Talmács különbözők, a mi a rákoviczai pörben alperesek mellett szólott, az most a talmácsi pörben ellenök szól.

De ha a *forum productionale* az *Allegata* és *producta*hoz tartotta volna magát, akkor ugy találta volna, hogy a fiscus László király azon privilegiumát mutatta be, mely szerint *pag. Trmss. 151.* az utolsó előtti sorban Rákovicza névszerint Talmácshoz tartozónak van fölhozva.

9. Az itélet mondja: *Assertum Fisci R. quod dominium Talmatsch cum obligamine praestationum fundo Regio incorporatum extitisse comprobatum est.*

Az 1453. évi oklevélben csak az *Obligamine fortificationis*-ről van szó; más tartozásokról egy szó sem áll és éppen ez mutatja a szászföld és a talmácsi uradalom birtoklása közötti lényeges különbséget, minthogy az *Andreanum Privilegium* a szászföld lakósait nem kötelezi *Obligamen fortificationis*-re.

10. A *forum productionale* valószinünek tartja, hogy Majlát István a talmácsi uradalmat jogtalanul ejtette birtokába.

Az elfogadott valószinüség ellen azon bebizonyitott tény szól, hogy János király az uradalom visszaváltására befolyással volt.

11. Báthori fejedelem 1583. évi *Donationales*-e ellen a statutio hiánya van felhozva kifogásul. A törvény szerint *Decrt. Trip. P. 1. t. 37. §. 6.* az egészen fölösleges volt.

Állitják, hogy az approbatalis törvénnyel ellenkezik és eszerint meg nem állhat.

Az oklevél tartalmából kitetszik, hogy a fejedelem különös tekintettel csak azokra volt, kik a várok fenntartásáról különösen gondoskodtak; a *denuo damus* szavak az azelőtti birtoklásra mutatnak, melyet a vissza nem ható törvény meg nem szakithatott.

12. Az 1650. évi *absolutionales* ellen azon ellenvetés van téve, hogy ama feloldó itélet nem a kellő hiteles alakban lett kiadványozva és hogy a törvényszék, mely a feloldó itéletet hozta, nem csak az 1657-ben meghatározott formális *forum productionale* volt, miután amannak csak az a hivatása volt, hogy a fiskálitásokat lajstromozza. A feloldó itélet alakja ellen tett kifogás feltünő kell hogy legyen, miután fennebb a *fori productionalis* 1784. évi majus 22 diki itélete végzés indokául van felhozva, ezen indok pedig az 1650. évi *absolutionales*-re vonatkozólag e szavakat tartalmazza: „*Constat sententionales in crisim vocatas juxta modum et consuetudinem illius extra ordinarii articulariter constituti fori legitime expeditas et emanatas esse.*“

Az okmány Veres Ambrus itélőmester aláirásával és pecséttel van ellátva, mely utóbbin a Rákócziak családi és az ország czimere Georgius Rákóczi körirattal s. a. t. látható.

A törcsvári csereszerződés tartalmából *A. C. P. 3. t. 82, art. 1.* azon állitás ferdesége is kitetszik, miszerint az 1650-ben felállitott forum csak a fiskálitások sorrendes jegyzőkönyvezésére volt hivatva, mert a forum hivatása az volt, hogy a lajstromozásnál kéteseknek nyilvánitott jószágok fölött birósági lag itéljen.

1650. martius 20-kán országgyülés volt és a fiskálitások a 31-dik czikk szerint már akkor lajstromozva voltak.

Az is tévedés, hogy a forum, ugy a milyen most, 1657-ben lett szervezve, mert ez 1669-ben történt, a mikor a *Comp. Art. P. 5, Ed. 27* szentesitést nyert és csak az 1657. korszakos év lett megállapitva.

Mindezek ellenére a felfolyamodásra kedvezőtlen udvari elhatározás keletkezett; de ez soha sem lett kihirdetve: a szász nemzet képviselete tudniillik, mihelyt ezen udvari elhatározásról tudomást szerzett, Augustinovics udvari ügynököt és ügyvédjét utasitá, miszerint I. Ferenczet az igazságos és lelkiismeretes császárt figyelmeztesse, hogy az udvari korlátnokságnál a birák közül többen törvényellenesen szavaztak, miután már a productionale forumnál ugyanez ügyben mint birák müködtek. A császár, vezérelve ismeretes igazságszeretetétől, l. f. kézirattal az illető összes itéleteket visszakövetelte és csak itt bővebben nem fejtegethető behatások akadályozták meg az itéletek tökéletes megsemmisitését; de az itélet kihirdetése be lett tiltva és az összes irományok az udvarnál maradtak, mig az alaki és anyagi jog átalakitása következtében a további keresztülvitel amugy is megengedhetlenné vált; minélfogva a meginditott productionalis pör soha sem lett jogérvényesen eldöntve.

1848 után a jogérvényesen még el nem döntött pörökre nézve az ideiglenes perrendtartást behozó 1852. évi május 3-iki nyiltparancs VIII. szakasza szerint ilyes pörök végérvényes eldöntése a legfőbb törvényszéket illetvén, az akkor fennállott cs. k. pénzügyészségnél a pöriratok nem vesztek el, miként az emlékirat állitja, hanem a pénzügyészség a legfőbb törvényszék legtőbb birói itéletét kérte. Mielőtt ezen itélet keletkezett volna, megjelent az 1856. évi február 18-diki l. f, elhatározás, mely szerint a függőben levő productionalis pörök elejtetvén, a már jogérvényesen eldöntöttekre nézve is a végrehajtás meg lett szüntetve.

A legfőbb törvényszék ezen l. f. elhatározás nyomán az irományokat leküldötte; a pöriratok kicsomagolása az akkori n.-szebeni országos törvényszéknél 1856. évi augustus 28-kán 3138 polg. sz. alatt megtörtént és a teljes számban meg volt irományokat mindkét fél képviselői kézhezvették.

Ha az emlékirat tisztességes szerzője ezt nem tudta, akkor igen könnyen a magyar kir. kamarai ügyészségnél vagy a szász nemzeti egyetemnél megtudhatta és ezáltal köztiszteletben álló

személyiségek gyanusitását és alaptalan bevádolását is elkerülhette volna.

Ez az 1748-ban meginditott talmácsi productionalis pör okmányszerü története. E történet az emlékirat egyik következtetését sem fogja igazolni. A szelistyei uradalom miatti productionalis pörhöz szintén még lesz nehány szavunk.

Az emlékirat az ezen időben történt Seebergféle szabályozásra tér át.

Szerző ur e szabályozást 1750-ben lépteti életbe; de ez tévedés, mert ténylegesen csak 1753-ban jött létre; no de ez mitsem változtat a dolog lényegén.

Az emlékirat szerzője azonban mondja, hogy a Seebergféle szabályozás főmozzanatai abban állottak, miszerint a lakósok eddigi taksái és adói azontul ne a tisztviselők zsebébe, hanem a majorsági pénztárakba folyjanak.

Ez a mondott szabályozás tartalmának merőben hibás magyarázata, mert a szabályozás értelmében a lakósok által a földesuraság részére teljesitendő, a szelistyei székben és talmácsi uradalomban az 1722. évi országos összeirás és az 1766. évi urbarium bizonysága szerint *„Antea privatum servitium proportionaliter exigebatur ab illis, nunc autem domini Cibinienses illorum calcare, cummulare, merere, tritulare, arare, ad quaecunque Privata sua continua compellunt illos“* (1722. évi *regnicolaris* összeirás 58. lap. *Sedes Szelistye*-nél) mindennemü ur dolgából állott szolgálmányok meghatározott robot- és vontató marhadijakra lettek átváltoztatva. Ezen taksák a k. főkormányszék 1763. évi ismeretes rendeletével fejenként 2 forintban és minden egyes vontató marhára 15 krajczárban lettek megállapitva.

Ezt lehet a Seeberg-szabályozásból és az illető főkormányszéki rendeletből megérteni és egyedül ez az okmányszerü igazság.

Hogy ezen szabályozás az ugynevezett fiókszék érdekében történt, az oly világos, miszerint alig volt szükséges, azt az emlékirat által idézett 1722. évi főkormányszéki rendeletben kifejezni, minthogy kisem fog kételkedni abban, hogy a fejenkénti 2 ft. és a vontató marhánkénti 15 kr. egy évre lényeges könnyebbség volt a robotköteles jobbágyoknak, kik addig *„ad quaecunque Privata contiune compellebantur.“* Ámde amaz 1772. évi rendelet nem azt mondja, hogy a szabályozás kizárólag az

uradalmi lakósok előnyére történik, hanem a szabályozás által meghatározott dijak megfizetésére vonatkozó komoly intelemmel kapcsolatban azt mondja, hogy a szabályozás által a lakósok érdekeire anélkül is elegendő tekintet van forditva.

Azon vádnak, miszerint a szászok a lakósokat még azután is kényszeritették jobbágyi szolgálattételekre, miután semmivel sincs bebizonyitva és nem más mint az emlékiratban stereotyp többi hazugságainak méltó társa, ellentmondunk és azt ezennel határzottan visszautasitjuk.

Nem a szászok igyekeztek törvénytelen szolgálmányokra kényszeriteni az uradalmi lakósokat, hanem ezek törekedtek a szabályozott dijak megfizetésétől is minél előbb menekedni.

Jóllehet akkor, a midőn a Seeberg-szabályozásnál szabad tetszésökre volt hagyva, az eddigi robottételt vagy a fentmegnevezett váltságdijak megfizetését választhatni, a váltságdijfizetést választották, nem sokára ezen fizetést is megtagadták.

A k. főkormányszék nem a szászokat intette meg, hanem a szelistyei uradalom lakósait, még pedig előbb 1764-ben, mert az emlékirat által idézett főkormányszéki 1764. évi rendeletben foglalt intelem nem a szászoknak hanem a lakósoknak szól, — azután 1768-ban, mikor a megintés egyuttal katonai végrehajtással való fenyegetést is tartalmazott.

Az uradalom lakósai azonban nem engedelmeskedtek és eleve birói *) uton a királyi ügyészség segitségével törekedtek a szász nemzet birtokjogait és tulajdonát megtámadni. Kérésökre a királyi ügyészség, mely a szász nemzet ellenfelei iránt rendesen nagy előzékenységet tanusitott, 1772-ben a hétbirákat a productionalis törvényszék elébe idézte, a szelistyei uradalomra vonatkozó birtoklási czimök előmutatása végett. Minthogy pedig ezen kivánság ellenében már az illetéktelenség alaki kifogása is elégséges volt, miután a szelistyei uradalom a tisztán fiskális jószágok jegyzékébe soha sem volt fölvéve és ennélfogva productionalis törvényszéktől függő itélet tárgya nem lehetett, — ezen pör áttéve sem lett, hanem már megindításánál elenyészett.

*) A „birói“ kifejezés szántszándékosan van itt használva, miután a szokásos törvényutja szó a királyi ügyészségnek pereire a szász nemzet ellen hibásan volna alkalmazva.

Ez a szelistyei productionalis pör rövid története.

A szelistyeiek mindazáltal nem akarták fizetni a robotdijakat, sőt a földesuraságtól a földesuri dézmák, az italmérési és malom regale jog után járó jövedékekre vonatkozó többi földesuri jogok gyakorlását, a havas- és legelési dijakat, továbbá a dézmaadást és a havas-dijak fizetését is megtagadták, a királyi javadalmak jövedelmeit maguk részére lefoglalták és az erdőket elpusztitották. Miután az 1772. évi augustus 18-kán kelt főkormányszéki harmadik rendeletnek sem lett eredménye, 1774. évi julius havában végtére 73 legényből álló katonai végrehajtás lön kiküldve a rend visszaállitására és a törvényes állapot és jogviszonyok behozatalára.

A katonai karhatalom tervszerüleg előkészitett ellenszegülésre találván, kénytelen volt elvonulni, anélkül hogy valamit igazithatott volna.

A kormány tekintélye ekként nagy mérvben veszélyeztetve lévén, a főkormányszék rendeletére nagyobb katonai végrehajtó erő két ágyuval indult a szelistyei székbe.

E rendszabály eredménye az lett, hogy a kiküldött főkormányszéki bizottság közvetitése mellett legott egyezmény jött létre, melyben a lakósok tartozásainak már a Seeberg-szabályozás és az 1763. évi itélet által kiszabott mértéke szerződésszerüleg meg lön állapitva. Ez az 1774. évi augustus 12-dikén kötött urbéri szerződés volt, melyet a kir. főkormányszék és a legfelsőbb udvar megerősitettek és melyben meg van állapitva, hogy jövőben, 1774. évi Szent-Mihály hava 28-dikától kezdve, minden egyes családapa évenként 2 forintnyi robotváltságdijat fizessen, a miért a földesuraság a fizetetlen maradt robotdijhátralékokat elengedvén, csak a hátralékos dézmák és megtagadott italmérési regale jogjövedelmek megfizetését érvényesiti és magának a törvényes dézma és italmérési jog *et reliquorum beneficiorum allodialium* háboritatlan gyakorlását fenntartja.

Ime ezen okmányszerüleg bebizonyitott tényekre vezetendő vissza az emlékirat 35 és 36-dik lapjában foglalt mese, mely szerint a szelistyei uradalom ellenszegülésének elnyomása szász erőszakoskodás gyanánt van föltüntetve. Az illető hivatalos irományokból kétségtelenül láthatni, hogy egyedül a lakósoknak legféktelenebb ellenszegülése a földesuraság ellen és hallatlan el-

lentállása a kormány rendszabályaival szemben indithatta a kormány ily erélyes rendszabályok alkalmazására.

Ismétlendő, hogy nem a szász nemzet, hanem a kormány, a kir. főkormányszék, mely azon időben a szászoknak egyátalában nem kedvezett, gondoskodott, miszerint a lázadó jobbágyok kötelességeiket teljesitsék.

Ama tény, miszerint az 1774. évi urbéri szerződés a katonai végrehajtás mellett is a jobbágyokra nézve annyiban még kedvezőbb volt az erre vonatkozó addigi törvényes szabályoknál, minthogy a hátrálékos robotdijak nekik el lettek engedve, világlatig bizonyitja, hogy ki volt az erőszakoskodó, a jogosult szász földesuraság-e, vagy pedig az ellenszegülő jobbágyság?

A szerződés puszta ténye fényes bizonyságot tesz a szász nemzet mint földesuraság mérséklete mellett, miután a féktelen ellenszegülők ellen alkalmazott legkeményebb katonai végrehajtás mellett is jogai egyik részéről önként lemondott. Az emlékiratnak ezen katonai végrehajtást megéneklő minden költői földiszitését bátran oda utasithatjuk, a hová többi elmélkedései, állitásai és következtetései legnagyobb része tartozik, t. i. — hogy keményebb szót ne használjunk tudományos valótlanságok jellemzésére — a koholmányok országába.

Ugyanezen észrevétel teljtartalmulag áll az elbujt szelistyei székképviselőknek (ugyan honnan bujtak ezek oly hirtelen elő?) fáradozásairól szóló regényes elbeszélésére nézve is, t. i. azon fáradozásokra nézve, hogy Károlyfejérvárra eljuthassanak az ott beadandó tiltakozás végett; áll egész terjedelmében azon mesére nézve, miszerint a szászok őket üldözték; arra nézve is, hogy a szászok e tiltakozástól mennyire rettegtek; hogy a szászok mennyire igyekeztek, uj szerződést kötni; áll továbbá azon még nagyobb mesére nézve is, miszerint a szászok e szerződés létesitése végett tökéletes emberfogdosást üztek és áll végtére azon legnagyobb mesére nézve, hogy a szelistyei képviselők 1777-ben három évig tartott utazás és szakadatlan üldözés után végre valahára Károly-Fejérvárra érkeztek. Ezen mesék könnyebb jellemzésére elegendő lészen, e helyen ismételni, hogy az 1774. évi urbéri szerződést a kir. főkormányszék és az udvari korlátnokság megerősitették, hogy tehát mi ok sem forgott fenn ujabb szerződés kötésére és hogy a tiltakozás e szerződés ellen meg nem engedhető volt. A mi a szelistyei képviselők három

évig tartott utazását és üldöztetését illeti, erre nézve felvilágositásul szolgálhat, hogy Szelistye Károly-Fejérvártól mindössze 5 órányi távolságban van, eszerint a három évig tartó odautazás ép oly valószinütlen, mint a szászoknak föltukmált erőszakos üldözés, minthogy kevéssel ezelőtt be volt bizonyitva és maga az emlékirat is mondja, hogy a szelistyei uuadalmi lakósok ellen még a 73 legényből álló katonai vezénylet is mitsem tudott igazitani; ily elszánt férfiakat bizonyára bajosan lehetett volna fejérvári utjokban megakadályozni, miután a századokkal és ágyukkal reájok küldött katonai végrehajtss mellett és az 1744. évi urbéri szerződés után is a dijfizetést megtagadták.

Valóban nem a merőben törvénytelen, jogtalan és bizonyiték hiányában szenvedő állitólagos óvás az, mely a visszapillantásnál ez időviszonyokra meglep, hanem megfoghatatlan az erőszakoskodás leirhatlan magas foka, mellyel mint ma, ugy akkor is politikai czélok elérése végett az anyagi haszonnal kecsegtetés és ámitás által fölizgatott alsóbb osztályok, akkor még jobbágyok, félre lettek vezetve. Mert a dijak fizetését, a szerződési föltételek teljesitését állhatatosan megtagadták és a földesuraság ujból kénytelen volt panaszt tenni a kir. főkormányszéknél. Hát ez-é a szászok erőszakoskodása, melyről az emlékirat mesélget? Erőszakoskodás-é, mert a helyett, hogy földesuri törvényhatóságukkal élve megerősitett és megpecsételt igazukat maguk hajtották volna végre, előbb mindég a kormányhatóságokhoz folyamodtak?

Lehet-e a szászoknak ez ügy egészen hivatalos tárgyalása szerint bár a legcsekélyebb törvénytelenséget vagy önkényt szemökre hányni?

Nem, csakugyan nem! mert az emlékirat mesebeszédei emberfogdosásról és effélék csaknem érdemelnek említést, miután nem a dologhoz tartozó mozzanatok.

Ámde a bebizonyitott tények hatalmas bizonyitványt szolgáltatnak, hogy melyik részre talál a törvénytelenség és önkény vádja.

Midőn a kir. főkormanyszék a szászok ezen ujabb panaszára az 1774 óta 1785-ig hátrálékban maradott dijak kitudása végett 1785-ben a szelistyei uradalomba két biztost küldött, kitünt, hogy az ugynevezett szelistyei fiókszék a szász nemzetnek mint földesuraságnak ezen időszakból csupán robotdijakért

72055 forinttal tartozott. (A szelistyei uradalom conscriptioja, az 1774 óta 1785-ig hátrálékos dijak megállapitása végett).

Még mielőtt ez összeget be lehetett volna hajtani, a szász nemzeti vagyonnak II. József császár által még 1784-ben elrendelt incameratioja végrehajtatván és az összes nemzeti jószágok és ezek között a szelistyei uradalom igazgatása is a kincstári igazgatóság által felállitott provisoroknak *) átadatván, a kir. fökormányszék által 1785-ben a dijhátralékok behajtására tett intézkedések végrehajtása elmaradott.

József császár rendelete szövege, melyet az emlékirat (39. lapon) idéz, egyátalában nem vonatkozik a szász nemzeti jószágoknak eddig urbéri kapcsolatukból való fölmentésére, hanem egyszerüen a szász nemzeti vagyon és a nemzeti jószágok jövedelmei jobb kezelésére.

Az emlékirat ez alkalommal is oly eszközt használt fel, melyet illedelemből igazi nevén bajos megnevezni; egy császári rendeletből tudniillik nehány szót szakitott ki, melyek, ép ugy mint az egész császári rendelet egészen más tárgyra mint a felhozott kérdésre vonatkoznak; de az emlékirat azzal nem törődik és ama kiszakitott szavakat állitása bizonyitékául idézgeti.

Ideje, az emlékirat szerzőjét e helyen ismételve figyelmeztetni, hogy nem járja, ily módon a történelmet — hamisitani.

A mi Gál József királyi ügyésznek 1784. november 14-én tett nyilatkozatait illeti, ugy nyugodtan bizzuk részrehajlatlan birák tudományára és belátására, hogy a szelistyei és talmácsi uradalmakra vonatkozó és ezen emlékirat folyamában általunk körülményesen közlött adományozási okleveleket megvizsgálják és megbirálják.

A Gál királyi ügyész véleményezésében idézett törvényes határozatokat rendre bemutattuk és lényegök és összefüggésök szerint elemeztük.

A történettudó, az államjogot értő ember az adománylevelek és ezen törvényidézetek szembesitésénél igen könnyen megfogja itélhetni, hogy mily becset lehessen tulajdonitani Gál fiskális director ur következtetéseinek.

---

*) Talán ez az emlékiratban fennebb emlitett *Spanus provisor*, ki még a megyei földbirtokosok tisztjeinél is galádabbul gazdálkodott?

A mi az emlékiratnak megkisérlett arra vonatkozó bizonyitékát illeti, hogy a szelistyei uradalomnak mint nemes birtoknak megszerzése jogtalan volt, ugy az ebbéli érvelések még kevésbé érdemelnek helyreigazitást, mint Gál királyi ügyek igazgatója véleményadása; különben azokat még rövidebben meglehet czáfolni.

Az emlékirat következő kérdésekkel érvelget:

1. Mikép történhetett a szelistyei széket illetőleg 1472-ben adományozás a szászok részére, miután ezen szék 1585-ben kebli szervezetet készittetett magának?
2. A szászok miért nem mutatták be donátiojukat az 1651. évi országgyülésnek?
3. Miért nem mutatták azt be a productionale forumnál 1772-ben?
4. Miért akarták a szászok a 18-dik század folyamában a *„bona septem judicum“* elnevezést az összeirásba becsusztatni?
5. Miért erőszakolták ki katonai karhatalommal az 1774. évi urbéri szerződést?
6. Miért bántak a szászok Omlás községével mint szabad községgel és miért vetették csak az omlási terület többi román községeit — Szelistyét s. a. t. jobbágyi viszonyra?
7. Hogy ajándékozhatta Mátyás király 1472-ben az omlási területet a szászoknak, miután 1464-ben ugyanő az omlási várat *„pro utilitate regni“* fenntartani rendelte és 1467-ben elidegenithetlen koronajószágnak nyilvánitotta?
8. Mikép jön az, hogy a határnak 1486-ban történt ujabb bejárásánál Omlás a *fundus regius* és Fejérmegye között fekvőnek van fölemlitve?

E nyolcz kérdésre, mellyel az emlékirat szerzője Mátyás király 1472. évi adománya és ugyanazon király 1483. évi megerősitése érvényességét és jogosságát, valamint a szász nemes birtoklási jogot megczáfolni törekszik, nyolcz rövid felelettel akarunk válaszolni.

Az 1-ső kérdésre: az 1472. évi adományt és annak 1483. évi megerősitését az emlékirat által „kebli statutum“ czimmel kitüntetett, 1585. évtől 1709-ig terjedő ügyletjegyzőkönyv már csak ezért sem gyöngitheti, mert a két első tény, t. i. az adomány és a megerősités, egész századévvel előbb ment végbe,

mielőtt az említett jegyzőkönyvet megkezdették volna. Azonfelül az ezen megvilágositás 54-dik lapján körülményesen idézett jegyzőkönyv nem tartalmaz határozmányt, mely alkalmas lehetne arra, hogy a szász nemzet joga a szelistyei uradalomhoz mint nemes birtokhoz kétségessé váljék.

A 2-dik kérdésre: A szászok, miként ez a 80-dik lapon részletesen ki volt mutatva, 1650-ben valamennyi nemes jószágaikat illető adományleveleiket az országgyülés előtt bemutatván, ugyanazon 1650-dik évben nekik valamennyi nemes jószágaikra nézve az itélőmester által aláirott és a fejedelem pecsétjével ellátott feloldozó levél ki lett szolgáltatva, mely feloldozó levelet maga a *forum productionale* még 1784-ben is *„legitime expeditas emanatas esse“*-nek nyilvánitotta.

Ők tehát még a 17-dik században mutatták be az országgyülésnek donátionális okleveleiket, persze nem 1651-ben, hanem 1650-ben, mert a birtoklási czimek általános bemutatása éppen az utóbbi évben történt az országgyülés előtt.

A 3-dik kérdésre: Az 1772. évi *productionale forum* előtt azért nem kellett hogy ez okmányt bemutassák, mert már az érdemleges tárgyalás előtt emelt alaki kifogás, hogy a szelistyei uradalom nincs fölvéve a tisztán fiskális jószágok jegyzékébe, minélfogva ezen uradalom nem is lehet productionalis pör tárgya, elégséges volt a felperes fiskális directoratus elutasitása kieszközlésére.

A 4-dik kérdésre: Hogy a szászoknak mi szükségök sem volt, nemes birtokaikat *„bona semptem judicum“* elnevezés alatt az összeirásba „becsusztatni,“ hogy ez elnevezés egyátalában már a 18-dik század előtt érvényes volt, azt bizonyitják az emlékirat által is idézett 1610, 1615, 1650 és 1651. évi országgyülési törvényczikkek, melyek szerint a szászok jószágai már a 17-dik század elején *„bona septem judicum“* nevet viseltek; a törvényhozás e jószágokról mondván: „melyeket addig is nem különben birták mint más nemes emberek.“ De bizonyitják különösön az összeirások és urbáriumok, hogy nem a szászok törekedtek ezen elnevezésre, hanem hogy ezen elnevezést az országos bizottságok, tehát az országos rendek közegei törvényes és jogosan megillető elnevezés gyanánt használták.

Az 5-dik kérdésre: A szászok az 1774. évi urbéri szerződést kierőszakolták! Az ország főhatósága oltalma alatt létrejött,

legfelsőbb helytt megerősitett egyezményt nem lehet kierőszakoltnak nevezni, ha az eljárás törvénytelenségére bizonyitékokat föl nem lehet mutatni. Az 1744. évi urbéri szerződésben különben a földesuraság más jogai és a jobbágyok más kötelességei nem lettek megállapitva és meghatározva, mint azok, melyek már azelőtt törvényesen fennállottak, miként ezt a Seeberg-szabályzat és az 1763. évi főkormányszéki rendelet mutatják.

A 6 dik kérdésre: Miként a szászok által alapitott Kolozsvár városa az idő folyamával német városból magyar lett, miként a Zsigmond király által 1430-ban a szászoknak adott Alvincz és Borberek helységek az idő folyamával — mint fennebb a productionalis pör előadása alkalmával ki volt mutatva — más nemes birtokosok birtokába jutottak: azonként a szászoknak 1472-ben *jure nobilitari* adományozott omlási kir. vár is az idő folyamával Szebenszék többi helységeihez hasonló szabad szász község lett. Ezen helység története fejlődésének főoka abban keresendő, hogy Omlásnak német, tehát szabadságban részes lakósai voltak, mig az uradalom többi helységei lakósai az akkori államjog szerint a szabadságban nem részesedtek. Kemény József még 1846-ban megható szavakban ad kifejezést ebbéli meggyőződésének.*)

---

*) Nem a szabad német népnek a 12-dik században történt behivatása Erdélybe okozta oláhaink netaláni előbbi polgárjogai elrablását, hanem az azt már megelőzött népvándorlás zajló utólsó hullámai, előidézve a magyarok rohamos és hóditó betörése által Pannoniába és Dáciába, okozták az országokban hajdan hatalmas volt némely urak és ezek között nevezetesen az oláhok leigázását és joguktól megfosztását. Egy komoly pillantás a régi multra és az egykori oly kemény és embertelen elnyomásra, melynek a mi oláhaink a szolgaság és jobbágyság gyülöletes szine alatt a nemesitett bárdolatlanság századaiban áldozatai voltak, akaratlanul borongó, szomoru érzelmet és (miért nem mondanám ki nyiltan?) szégyent költ fel, mely a jelen sokkal szelidebb és müveltebb kor folyamában mindnyájunkat komolyan int: hogy ne maradjunk föltétlenül a régi mellett. Nem az ósdi, rég elévült netaláni jogok szenvedélyes, erőszakos és mások rovására kizsákmányolandó rabulistikus felhajtása, hanem időszerü engedékenység és ujabb illendő engedmények önkéntes békés kitudása az, mire egy a régi idők szorongatta-

A 7-dik kérdésre: Valamint a koronához tartozó más jószágok eladományozva lettek, azonként Mátyás király is adományozta a szászoknak Omlás határvár területét *cum appertinentiis*, mely tartozékokhoz az emlékirat tulajdon idézete szerint, a 14-dik lapon, névszerint Szelistye is tartozik: „*oppidi regalis Omlasch nec non villarum seu possessionum Szelistye, Weidenbach et Kripsbach ad praefatum oppidum pertinentium*“ — és valamint az 1588. korszakos év előtt adományozott többi kir. várakat és koronajószágokat többé visszakövetelni nem lehetett, azonként a szelistyei uradalom is a szász nemzet kifogástalan birtokában maradott.

A 8-dik kérdésre: Az emlékiratban (14. lap.) idézett 1486. évbeli határjárásból egyátalában nem az tünik ki, hogy Omlás Fejérmegye és a szászföld között fekvőnek van fölemlitve. De ha igy volna is, akkor mindez csak azt bizonyitaná, mit a jelen czáfolat az emlékirat hypothesiseivel szemben ismételten bebizonyitott, hogy tudniillik a szászföld még a legrégibb időben sem volt tekintve Fejérmegye részének és hogy a határterületek a szászok részére megtörtént adományoztatásuk után is nem a szászföldhöz kebelezett területnek, hanem pusztán csak a szászok oly birtokainak voltak tekintve, melyek ezeknek tulajdonképi földje és a megyei terület között feküdtek. —

Az emlékirat többi érveléseire, melyek a szelistyei uradalom adományozása érvénytelensége bebizonyitására czéloznak, csak azon észrevételünk van, hogy azok egytől-egyig üres combinatiok és tarthatlan áltételek.

Az emlékirat a 43-dik lapon végtére ráérkezik nehány szót a talmácsi uradalomról is elmondani és e részben is nehány merész állitással föllépni.

Minthogy jelen czáfolatunkban a talmácsi uradalom megszerzését, ugyszintén a fiskális igazgatóság részéről ez uradalom ellen emelt igények elutasitását eddigelé már részletesen és ok-

---

tása által és a mult nyomasztó üzelmeiben sujtolt nemzetnek van szüksége, mely napról-napra mindinkább müveltség által fölemelkedik és mely már gyakran a legjobb hazafiakat, hősöket és államférfiakat szülé és igy mégis némi érdemet szerzett a haza és király körül.

mányszerüleg kimutattuk, erre vonatkozólag itt röviden az emlékirat állitásai megczáfolására szoritkozunk.

Az emlékirat állitja, miszerint nincs tudva, ha vajjon valaki látta-e László király 1453. évi adománylevelét? A szék lakósainak azt soha sem mutatták; állitja, hogy az okmány tartalma, az uradalom adományozása összeegyeztethetlen ugyanazon király rendeletével *„quod rex juramentum deponet et quod metas regni hungarici non alienabit, sed pro posse defendet et alienata recuperabit“*, hogy tehát eszerint az 1453. évbeli királyi adománylevél tartalma hamisitvány.

Ez állitás az emlékirat szemérmetlenségének a koronát teszi föl; ezen állitásával méltóan tetézi érveléseit!

Ma, midőn a tudomány a legrégibb okmányt is legcsalhatatlanabb valódiság tekintetében szigoru vizsgálat alá veheti, ma egy egész nemzetet, egy német nemzetet okmányhamisitással vádolnak! És ki teszi azt? Volt jobbágyok jogcsavaró képviselője, ki semmi eszköztől nem riad vissza, hogy történelmileg bebizonyitott és megdönthetlen tényeket ferdithessen és hamisithasson!

Méltó-e a szász nemzethez ily vádakra felelni?

A szászok — mint fennebb ki volt mutatva — már 1650-ben, midőn először fölszólitották, hogy okleveleiket, melyekkel ezen nemes jószágok birtokát és tulajdonát bebizonyithatnák, bemutassák, ezen okleveleket az országgyülés előtt bemutatták és a többször emlitett absolutionales-t kikapták. A szék lakósainak azon időben csakugyan hiában mutatták volna be, mert ezek alig értették volna, miután a klassikus müveltség akkor még nem hatott volt a jobbágyokig. Ujabb időkben az oklevél ismételve elő volt mutatva.

Ha pedig a szászok előmutatni nem akarták, a szék lakósainak a régibb időkben is szabadságukban állott tenni, mit később tettek, azt tudniillik, hogy a károly-fejérvári káptalani levéltárban ezen oklevél létezéséről meggyőződést és szükséges másolatokat szerezzenek. Hogy az oklevél tartalma László király idézett rendeletével semmi tekintetben sem ellenkezik, mindenki átláthatja, ki annyit tud latinul, mennyi az emlitett rendelet határozmánya lefordítására szükséges, mert *„metas Regni hungarici“* nem jelent mást, mint a birodalmi határt, nem pedig végvárakat, melyek azáltal, mert birodalmi polgároknak ado-

mányozzák, még nincsenek elidegenitve. Az oklevél-hamisitás vádjával szemben egyszerüen ugy az adománylevélnek, a bévezetési és beigtatási okleveleknek a károly-fejérvári káptalani levéltárában meglévő átirataira, valamint az 1650. évi országgyülési absolutionales-re hivatkozunk.

Ezen bizonyitékok valódiságával szemben a szék lakósai az emlékirat szerzője azon állitásával rendelkeznek, hogy az adomány hamisitva van.

Ez állitást, ugyszintén a hamisitás bebizonyitására (az emlékirat 44. és 45. lapjain) felhozott védokokat nyugodtan bizzuk a tudományos vizsgálódás itéletére és — nem az adománylevél valódiságának bizonyságául, mert ilyesmi nem szükséges, hanem — csupán annak bebizonyitására, hogy a szászok Talmácsnak mint nemes jószágnak már 1453-ban léptek birtokába, itt közöljük a hétbiráknak a talmácsi uradalomba lett beigtatásáról szóló káptalani átirat másolatát:

. . . „*Tenor sequitur hunc in modum: Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex, Austriaeque et Styriae dux nec non Marchia Moraviae etc. fidelibus nostris capitulo ecclesiae Transilv. salutem et gratiam, cum nobis pro fidelibus servitiis fidelium nostrorum Saxonum septem sedium partium nostrarum Transilv. castrum nostrum regale Tholmatsch vocatum in comitatu Albense eorundem partium nostrarum Transilv. situm, cum Turri Werestorony tributoque inibi exigi solito ac castro Lothorvár vocat. nec non oppido similiter Talmatsch Villisque et possessionibus Kis-Tolmatsch, Boitza, Plopy, Porchest utraque Sebes ac Praedio Czeitzerfeld appellat. nec non medietate Villae Reuke nuncupato similiter in comitatu Albense existent. aliis etiam cunctis villis et juribus possessionariis ad praedictum castrum de jure spectantium, ipsiusque et eorumdem utilitatibus et pertinentiis quibus libet ad praefatas septem Sedes nostras Saxonicales in perpetuum et irrevocabiliter annexerimus et eisdem septem sedibus incorporaverimus et quod saxones eorundem septem sedium praesentes et futuros hujus modi, castra, Turrim, villas et possessiones ipso jure pro nobis et pro sacra corona nostra teneant, et gubernent, sicut tenent civitates oppida et villas in terris dictorum septem sedium existentes, volumusque praefatos saxones nostros in ipsorum et eorum dominium per nostrum et homines vestrum*

legitime facere introduci. Igitur fidelitati vestrae firmiter praecipimus et mandamus quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Stefanus vel Ladislaus de Huzyntelke aut Joannes seu Ladislaus de Kerek seu Georgius Tobiasy, sive Michael de Almás, sive Laurentius seu Thomas de Bolya, alius absentibus homo noster, per nos de curia nostra regia ad id specialiter deputatus ad facies praedictorum castrorum ac turris villarumque et pertinentiarum earundem Vicinis et cometaneis ipsorum et eorundem universis convocatis, et praesentibus accedendo introducat praefatos saxones in dominium ipsorum et eorundem statuatque eodem et ipsos eisdem praemino jure perpetuo, et irrevocabiliter possident, si non fuerit contradictum, contradictores vero si qui fuerint evocet ipsos contra accusatos nostros saxones in praesentiam Vajvodae dictarum partium nostrarum Transilvanicarum ad terminum competentem rationem contradictionis eorum redditur. Et post haec, hujus modi introductionis et statutionis cum contradictoribus et evocatoribus, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum qui praemissae statutioni intererunt, nominibus terminoque assignato praefata Vajvoda more solito rescribatis. Datum Viennae feria sexta proxima post festum beati Mathiae apostoli. Anno domini millesimo quatringentessimo quinquagesimo tertio. Erantque sigillo ejusdem regiae Majestatis ab extra in medio loco videlicet solito super cera rubra ductili (uti vestigium demonstrat) compressive communitae et roboratae ac clausive in papyro simplici confectae emanatae. Indorsative tale scriptum legebatur: fidelibus nostris Capitulo ecclesiae Transilvan. pro septem sedibus Saxonicalibus partium nostrarum Transilvanicarum introduct. et Statutoriae.

És az emlékirat kérdi, ha valjon ily igaztalanság Magyarországon megtürhető-é?

E kérdésre nyugodt lélekkel válaszolhatjuk: ma már nincs értelme, mert ma a talmácsi fiókszék lakósa ép oly szabad, mint a birodalom legmagasabb állásu mágnása.

De akkor ilyen adományozások, melyek az elvont jogbölcselem és erkölcsiség szempontjából az eladományozott jobbágyokra nézve mindenesetre igaztalanságot foglaltak magukban, jogilag és törvényesen megengedhetők voltak. Nem csak a szelistyei és talmácsi fiókszék állitólagos 30,000 lakósa volt 1848-ig földesuraságával szemben bizonyos urbéri kapcsolatban,

egy milliónál több román állampolgár még sokkal nyomasztóbb jobbágyi kapcsolatban volt, mint ezen 30,000.

És ezt igazságnak tartották, mert a törvényen és államjogon alapult.

II. József császár uralkodási idejét e részben nem lehet számba venni, mindenki tudja, hogy saját kormányteneyit ő maga semmisitette meg és hogy halála után az államjogi viszonyok az előbbi állapotba vissza lettek helyezve.

Némelyek a nemeslelkü fejedelem intentioit müvelődési reformok gyanánt üdvözölhetik, mások az ő rendszabályait az egyes személy magánjogába való jogtalan beavatkozásoknak tekinthetik, — de rendeletei a szóban forgó kérdésre nézve nem döntők, mert uralkodási ideje hazánk államjogi viszonyaira nézve csak fehér lap a történelem könyvében.

E korszak mellőzésével nézzük most az emlékirat elmélkedését báró Bruckenthal szász nemzeti ispán javaslatáról „a szelistyei uradalom jövendő szervezése iránt, melyet Erdély Nagyfejedelemségében a szász nemzet hétbirái *jure nobilitari* birnak".

Az idézett javaslatban foglalt inditványok nem vonatkoznak — miként az emlékirat hibásan állitja — a kölcsönös jogviszonyok rendezésére, hanem vonatkoznak csupán közigazgatási rendszabályokra, melyek a kormány beleegyezésével be is lettek hozva; az emlékiratban felhozott körülmény pedig, miszerint a javaslat tárgya az uradalmi biráskodás haszonbérbe adása volt legyen, az emlékirat szerzője valótlan találmánya. A mi pedig a földesuraság és jobbágyok kölcsönös jogviszonyát illeti, ugy az egészen a régi maradott. A szelistyeiek az incamerálva volt nemzeti jószágoknak 1790-ben történt visszaadatása után is megtagadták darab időig a dijak szerződésszerü fizetését, mig végtére az 1803. évi april 9-diki l. f. elhatározás a hátrálékos robotdijak behajtására katonai végrehajtást engedélyezett. A kir. főkormányszék által foganatositott ezen rendszabály elvégre eredményezte, hogy a hátrálékos dijak nagyobb részét megfizették, miután azonban egy l. f. elhatározás értelmében *„ex mera regia clementia"* az 1790. évig meggyült hátrálékok el lettek engedve.

De ezen hátrálékok eligazitása után is az 1805. évi január 3-diki l. f. leirat a szelistyei „jobbágyoknak" a legszigoruabb

eljárással fenyegetés mellett megparancsolá, hogy a földesuraság részére az 1774. évi szerződésben elvállalt minden kötelességöket pontosan teljesitsék.

Tehát nem a szászok terrorismusa, — miként az emlékirat állitja, hanem a kormány igazságossága és erélye kényszeritette a szelistyei szék lakósait kötelezettségeik teljesitésére.

Az emlékiratba fűzött resinári melléktörténet, tudniillik e községnek II. József császár által 1786-ban elrendelt önhatósága a josefini caesarismus ténye, mely a két fiókszéket nem érinti, eszerint e helyen birálatot nem igényel.

Az emlékiratnak az 1805 óta történtekre vonatkozó előadását szerző ur megint elmulasztja okmányilag bebizonyitani; pedig kár; hiszen a mondott év óta folyt tárgyalásokról és az ügyben kelt elhatározásokról szóló minden okmány megvan. Szerző ur — mint mondók — elmulasztotta állitásait okmányilag bebizonyitani. Erre nézve tehát egyszerüen constátáljuk, hogy az emlékirat tulajdon előadása szerint is minden azóta kelt elhatározás szigoruan hangsulyozza az 1774. évi urbéri szerződést, mely szerződés pedig még az idézett udvari 5562 sz. a. 1837. évi december 20-kán kelt és a kormányszék által 1084 sz. a. 1838. évben közlött elhatározás után is urbéri szerződésnek nem pedig magánszerződésnek maradt, miként az emlékirat immár elnevezni szeretné. Minden azóta folyt tárgyalásban és végzésben következetesen az lett határozva, hogy a szék lakósai által a szász nemzethez mint földesurasághoz való jobbágyi viszonyuk mindég ujból megkisérlett fölbontása csak törvény utján lehetséges és hogy a birói elintézésig az urbéri szerződés egyedül jogérvényes és irányadó. Törvény utján ezen jobbágyi kapcsolat ellen 1848-ig nem történt kifogás; a fejtegetett jogviszonyt tekintve ily kifogás eredménytelen lett volna; de 1848-ban minden urbéri kapcsolat államjogilag lön felbontva, ennélfogva e kapcsolat felbontása ez időszerint többé már nem szükséges, söt lehetetlen is.

Az emlékiratnak a talmácsi productionalis pör lefolyására vonatkozólag tett észrevételeit illetőleg fennebb körülményesen már válaszoltunk; a mi pedig az 1841-ben meginditott pört illeti, ugy a volt jobbágyoknak az 1848. évi események nyomán

történt általános és egyenkénti fölszabadulása és az állam lakósai egyenkénti jogegyenlősége következtében ezen pör is fölöslegessé és lehetetlenné vált, nem is tekintve, hogy a tételes törvények szerint még ma sem lehetne tovább folytatni.

Ez a szász nemzet és a szelistyei és talmácsi fiókszék lakósai között 1848-ig fennállott jogviszonynak perirati történeti és oklevélszerü fejlődése.

Azon helyzetben vagyunk, miszerint szükség esetére minden idézett oklevelet és irományt előadásunk bizonyitékául egyenként előmutathatunk és előterjeszthetünk.

Az előrebocsátottakban a többször említett beadvány tévelygéseit nyomozván, minden egyes tételt elemezvén, helyreigazitván vagy megczáfolván, a türelmes olvasó figyelmét sokáig kelle hogy igénybe vegyük. Tettük ezt, nehogy azon szemrehányás érhessen bennünket, miszerint bármely csekély döntő mozzanatot mellőztünk, vagy hallgatással rajta átsurrantunk. Mindazonáltal a bizonyitás áttekintőleges összeállitása végett kénytelenek vagyunk az előrebocsátottakat röviden összefoglalni.

Megczáfoltuk az emlékirat állitásait, melyek a déli határvidékeknek Szent István király és utódai alatt történt elfoglalására és adományozássra, a királyi várak és várlakosok fölötti elméletekre és a szelistyei és talmácsi uradalomnak mint tisztán koronajószágnak azokból leszármaztatott jellemzésére, a kenézek és kenézségek elméletére, ezeknek összeelegyitésére, valamint az ezen uradalmak összes lakósai részére mindezekből levont jogkövetkeztetésekre vonatkoznak.

Kimutattuk, hogy mily hibások a *Desertum* és *Silva blaccorum*-ot és amaz uradalmak majorsági birtokjogaihoz formált közös vagy kizárólagos tulajdonigényeket illető téves felfogások és állitások; a törvényre és tényekre támaszkodva visszautasitottuk a mindezekre alapitott állitólagos jogigényeket.

Bebizonyitottuk, hogy a királyföld kettős tulajdonsága és a *fundus regius antiquus*-ra és *partes fundi regii incorporatae*-re ugynevezett felosztása történelmileg nem való; megmutattuk, hogy a mesék országába tartoznak a fentebbieken alapuló érvelések, miszerint ama területek lakósai politikai vagy nemes állodialis jogokat gyakorolhattak oly módon, mely azon időben a fennállott alkotmány értelmében lehetetlen volt.

Leszállitottuk kellő értékére a „fiókszékek“ hétköznapi elnevezésre alapitott okoskodást, melyszerint az országgyülésre vagy az egyetembe köztudomás szerint soha meg nem hivott amaz uradalmaknak okmányilag egyátalában be nem bizonyitható és akkor alkotmányellenes része lett volna a képviseletben és közigazgatásban.

Kimutattuk, hogy nem a szászokra ráfogott uralkodási vágy és erőszakoskodás, hanem az 1848-ig fennállott, az „oláh nemzetet“ mint olyant és a türött görög keleti vallást mint olyant az egyenjoguságból embertelenül ugyan, de elvileg kizáró hazai alkotmány, melynek megváltoztatása csakugyan nem a szászoktól függött, okozta a románok politikai elnyomatását és a politikai jogok közös élvezetétől kizáratását.

Kimutattuk végtére, hogy a hétbiráknak tulajdon- és birtokjogai a sokszor emlitett két uradalomhoz, mely tulajdon- és birtokjogokat az emlékirat szerzői ok és alap nelkül megtámadni igyekszenek, — megingathatlan alapköveken, jogi adományozásokon, folytonos birtokon és élvezeten, a hazai törvényes bíróságok jogérvényes itéletein s. a. t. alapszanak, nem is tekintve, ha vajjon a jogosult politikai hatósághoz soha le nem érkezett beadványt az illető községek jogosult képviselői valósággal irták-e alá és ha vajjon a beadvány e községeknek (melyek közül az egyik, t. i. Talmács, az egyik uradalom u. n. *Caput bonorum* képviselve sincs) akaratával keletkezett-é?

Ámde mindezen — mint emlitve volt — körülményesen megczáfolt történelmi következtetések és álokoskodások a közmagánjok elvi kérdései eldöntésénél még akkor sem lehetnének irányadók, ha mindjárt alaposok volnának is.

Ama két uradalom és az uradalmi jobbágyok jogállapota, ugy a mint törvényesen és tényleg a haza régibb alkotmánya alatt 1848-ig fennállott, veendő itt tisztán szemügyre, mert csak ezen jogállapot határozhat egyedül.

Ezzel szemben a királyi várak és várlakósok, a kenézségek kérdése, sőt amaz uradalmaknak a tiszta koronajószágok sorába szándékolt és a tételes hazai törvényekkel már csak azért is ellenkező utasitása, mert ezen uradalmak a tiszta koronajószágok lajstromaiban, nevezetesen az 1588, 1615 és 1650-dik korszakos évek után soha sem fordultak elő, még azon

esetben sem szólhatna az igénylett jogok mellett, ha ezen érvelések helyesek volnának is.

Tudva levő dolog, hogy az 1848-ig fennállott erdélyi hazai alkotmány szerint az akkor csak tűrött „oláh“ nemzet mint olyan semmi polikai jogokkal nem birt. Sőt a görög katholika egyház kedvezésére 1744-ben hozott törvények is határozottan tiltakoznak az ebből netalán következtethető ilyes ujitás ellen.

Hiszen a román nemzet épen ez okon fektetett 1848 óta gyakran ismételt beadványaiban és a szebeni $186^{3}/_{5}$ évi gyülésen oly nagy sulyt a béczikkelyezésre, jóllehet hogy akkor politikai teljes egyenjogusitása elvileg és tényleg már kétség alá sem jöhetett.

De az erdélyi jogtörténet soha sem ismerte el a szelistyei vagy talmácsi széket politikailag jogositott municipiumnak, vagy képviselőtestületekbe meghivható corporationak; alkotmányosan annak el sem is ismerhette.

Ez talán nem volt a szászok hibája, kik a 300 országgyülési tag kebelében 22 szavazattal birtak: az 1864. évi béczikkelyezés tényével megmutatták, hogy a kizáró irányzat, szabadelvüség hiánya vagy gyülöleteskedés hibáiban nem szenvedtek.

Amaz uradalmak román lakósai épen jobbágyai voltak a hétbiráknak az ország fejedelmei által ez utóbbiaknak adományozott jószágokon, szintugy mint más földbirtokosok más jobbágyai, habár — még pedig csakis a földesuraság elnézéséből — kevésbé nyomva és terhelve, mint a hogy nyomva és terhelve voltak a jobbágyok egyes nemes családok más nemes birtokain.

A jobbágyok földesuraságuk törvényhatósága alatt állottak és mert politikai jogok élvezésére képtelen lételöknél fogva saját törvényhatóságot nem képezhettek, tehát a földesuraság közigazgatási területe egy részét képezték, anélkül azonban, hogy ezért a szászföld alkotó része lettek volna; ép oly kevéssé, mint p. o. Magyarországon az egyik, vagy másik szabad kir. város, p. o. Sopron városa jószágai, melyek szintén a város határával egyesitve voltak és a város közigazgatása alatt állottak, 1848 előtt bármely politikai, annál kevésbé a földesuri város polgáraival egyenlő polgárjogok élvezetében részesedhettek volna. Amott egyszerüen a város, emitt a hétbirák mint földesuraság uradalmi törvényhatósága alatt állottak.

Ez világos, ha ama kor közigazgatási viszonyait nézzük; világos, ha az Approbáták és Compiláták ide vágó helyeit tekintjük: még világosabb, ha az 1792. évi *Accorda* tárgyalását és szerkezetét nézzük.

Az emlékirat szerzője által idézett pörök egyikében sem — kivéve a királyi fiscus által zaklatási szándékból száz évvel ezelőtt és akkor is eredmény nélkül megindított kereseteket — lehetett kétséget érvényesiteni vagy elismertetni az iránt, hogy ezen uradalmak a hétbiráknak tulajdonul lettek adományozva, valamint az iránt sem, hogy az ottani lakósok a hétbirák igazi jobbágyai; mert a panaszok, vizsgálatok, összeirások és végzések mindég csak a földesuraságnak járó tartozások módjára és kiszabására szoritkoztak.

De a szászoknak azt tukmálni föl, hogy folytonos törvénytelenségek és erőszak s. a. t. által hamis jogállapotot teremtettek, ilyesmi csak annak juthat eszébe, a ki készakarva ignorálni akarja, hogy a szászok mindenkor kisebbségben voltak a törvényszékeknél, hatóságoknál és az országos képviseletnél — és készakarva szemet huny azon tény előtt, hogy a szászok, éppen mert mindég kénytelenek voltak, magukat a velök szemben lévő többség és ezen többség által gyakorlott sanyargatások ellen védelmezni, az ellenök felpanaszolt ilyes jogsértések és erőszakoskodások ügyében bajosan részesültek volna mindezen testületek oltalmában.

Ezen előzmények nyomán tisztán áll, hogy a panasztevő uradalmi lakósok

1. csak mint közigazgatási terület tartoztak a szászföldhöz vagy Szeben székéhez, de mint ennek politikailag kiegészitő része 1848-ig politikai jogokat soha sem gyakoroltak, mit a szászok nekik akkor a hazai alkotmány ellenére meg sem engedhettek volna.
2. Hogy ellenben — miként emlitve volt — a nagy-szebeni tanács mint a hétbirák megbizottja közigazgatása és törvényhatósága alatt állottak, továbbá: hogy a mondott tanács őket igazgatta és szervezte, mint fennebb az 1585. évi ugynevezett statutum mutatja.
3. Hogy a kérdéses uradalmi lakósok — lett legyen eladományoztatásuk korábbi természete és viszonya bármilyen is — az adományozás óta 1848-ig századéveken át a hét-

birák jobbágyai voltak és mint ilyenek — még pedig szolgálmányaik és tartozásaik minősége és mennyisége szerint — a földtehermentesitésbe be is lettek vonva.

4. Hogy az emlékirat valamennyi idézete és okoskodása nem képes a hétbirák törvényes tulajdon- és birtokjogát a nekik adományozott, mind e napig századéveken át birtokolt két uradalomhoz, ezek regaleihez, erdőihez s. a. t. kérdésessé tenni és hogy ezen földesuraság csak azon jövedelmekre nézve, melyekért — még pedig egészen törvényesen az országos pénztárból, ugy mint a többi volt földesuraságok, kárpótlást kapott, nem pedig a regalékre s. a. t., akár pedig bármely más tulajdonjogra nézve adta föl törvényes igényeit.
5. Hogy tehát a revindicalt havasok tulajdona is, a mennyiben ez az 1863. évi l. f. elhatározással a hétbiráknak oda lett itélve, mint *res judicata* sem törvényszéki sem törvényhozói uton további fejtegetés alá nem vonható.
6. Hogy a kérdéses uradalmi lakósokat 1848 után kétségtelenül megillető és a szász nemzet részéről távolról sem kétségbe vont jogok gyakorlása mindenesetre, mint Erdélyben sok más tárgy, még rendezendő; de hogy ezáltal a szász nemzet államjogilag elismert, annak rendje szerint megerősitett és minden időben a törvények szentsége által parancsolt tiszteletben tartott jogai, akár a szászföld belszervezete, határa és természete, akár a rendelkezési jog tekintetében, mely a nemzetet mint ilyent és részeit, legyenek ezek akár a hétbirák, akár az egyes helyhatósági közönségek vagy bármi mások, tulajdona és jövedelmei fölött illeti, praejudicálva ne lehessenek és hogy politikai közigazgatási intézkedések, utasitások s. t. eff. által bármely tulajdonjogokat jogilag semmiféleképpen megröviditeni vagy kérdésessé tenni ne lehessen.

Ez előzmények után áttérve a szelistyei és talmácsi uradalombéli többször emlitett községek nevében Puscariu lovag képviselő ur által a mélyen tisztelt pesti országgyüléshez beadott emlékirat végén foglalt, a czimnek azonban nem egészen megfelelő öt postulatumra, látjuk, még pedig az egyes kérésekre nézve:

ad 1. melyben kivánják, hogy az urbéri viszonyokat érintő tárgyak elintézésénél tekintet legyen azon (álllitólag bebizonyitott)

körülményre, miszerint ők urbéri állapotban és viszonyban nem voltak soha és most sincsenek abban, — hogy e viszonyok és kérdések ügyében már ismételve legfőbb birói végérvényes ítéletek hozattak, melyeket kifogás alá vetni jogállamban nem lehet. A mi pedig a netalán még fennforgó egyes kérdéseket illeti, ugy magától értetődik, hogy azok az erre illetékes bíróságok és hatóságok által szabályszerü eljárás mellett és tekintettel a törvényekre és a felek által előmutatandó próbákra rendszeresen ellátandók.

A mi a 2-dik pontban foglalt kérelmet illeti, miszerint a királyföld szervezésénél a közigazgatást és igazság kiszolgáltatást illetőleg, (állitólag bebizonyitott) állásuk tekintetbevételével akként történjék, hogy „Szelistye“ és „Talmács székei“ ugyszintén Sinna, Orlát, Vestem és Rákovicza volt határőrvidéki helységek Szebenszékhez kapcsolandók, illetőleg ennek fiókszékei gyanánt meghagyandók legyenek és ekként az egyesitett Szebenszékben a politikai jogokat együttesen és egyformán a székbeli helységek többi szász és román lakósaival gyakorolhassák, továbbá hogy mindnyájan birjanak a megyebéli szerkezethez hasonló, választott közigazgatási és igazság kiszolgáltatási központi hatósággal Nagy-Szebenben, Talmács és Szelistye fiókszékek mint Szebenszék egyes kerületei részére pedig egy-egy kiküldött egyesbirói és inspectori (szolgabirói) állomás szervezendő és választás utján betöltendő legyen, az illető fiókszék központi községében leendő székhellyel, — ugy mindezekre nézve következő észrevételeink vannak:

a) a nevezett két fiókszék — miként fennebb kimutattuk — politikailag egyenjogusitott tag vagy kiegészitő rész gyanánt soha sem tartozott Szebenszékhez vagy a szászföldhöz;

b) ezen uradalmaknak bekebelezését a szászföldhöz vagy ennek valamely kerületéhez, ugyszintén a szászföld szervezését a szász nemzeti egyetemnek és az illető kerületnek az eddigi törvények, szokások és jogviszonyok szerint kieszközlött beleegyezése nélkül jogosan nem lehet keresztül vinni, még pedig

c) annál kevésbé, mert a kérdéses uradalmak a nemzeti birtok egy részét, a belőlök huzott jövedelmek pedig a nemzeti bevételek egy részét képezik, tehát az általánosan

elfogadott jogelvek szerint oly gyülésekben, melyek hivatva vannak, ezen vagyon és ezen jövedelmek fölött rendelkezni, ezek hováforditása és biztositása iránt ellenőrzést gyakorolni, szavazattal ép oly kevéssé birhatnak, mint a hogy p. o. a Bethlen grófi vagy Kemény bárói családok is bajosan türnék el, hogy volt jobbágyaik a családi földtehermentesitési kötvényeik kamatja, regale jogaik, majorsági földekből erdőkből s. a. t. álló fekvő birtokaik tekintetében közös rendelkezési jogot igényelhessenek.

Nekünk legtávolabbról sem juthat eszünkbe, a kérdéses uradalmak lakósságától az állampolgári jogok jogosult gyakorlását elvitatni; de ez minden jogsérelem nélkül egyszerüen akként történhetik, ha őket vagy Fejérmegyéhez, melyhez saját állitásuk és fentebbi bizonyitásunk szerint tartoznak, kiegészitő és egyenjogu rész gyanánt kapcsolják, vagy hogy engedélyt kapjanak, külön álló municipiumot alkothatni, — nem pedig akként, hogy őket századéves, ez időig kifogás alá soha sem jött jogok megsértésével heterogen természetü más politikai testülethez — e testület akarata ellen kapcsolják, sem akként, hogy politikai vagy rendelvényi intézkedés ürügye alatt eddigelé hallatlan beavatkozások végrehajtva vagy meginditva legyenek harmadik személyek tisztán magánviszonyai, tulajdonjoga és rendelkezési joga rovására. —

A 3-dik pontban foglalt kérelem, hogy az ország határán fekvő, nagy jelentőségü revindikált havasok kérdése uj tárgyalás és itélet alá veendő, a havasok pedig azoknak legyenek visszaadandók, kiket azok jog- és törvényszerüleg illetnek, — a fentebbi bizonyitékok mellett magától is elenyészik, mert hisz épen mit kérelmesek — látszólag egészen méltán — kivánnak, az már megtörtént Ő Felsége 1863. évi végérvényes, akadály és ellentmondás nélkül végre is hajtott elhatározása által; a kérdéses havasok a pénzügyi hatóság kezelésétől külön lettek választva és az illető jogosult birtokosoknak, a községeknek valamint a földesuraságnak tényleg vissza is lettek adva.

Jogerejü, végérvényes és már végre is hajtott legfelsőbb elhatározást megtámadni és — ugyszólva — uj foglalásokra indulni, ellenkezik a mostani kor szellemével, a közönség jogérzetével, a jogi állam jellemével és komolyan nem csak a szász

nemzetet vagy a hétbirák földesuri jogát, hanem elhárithatlan következéseiben és következetes keresztülvitelében sok más magánbirtokos és család tulajdonjogát is az ország belbékéje valóságos felforgatása által veszélyeztetné.

A 4-dik kérelmezési pontban azt kivánják, hogy a regale jogokat érintő ügyek tárgyalása alkalmával (állitólag bébizonyitott) állodiális joguk tekintetbe legyen veendő, azután vizsgálat tárgya legyen annak megállapitása, ha valjon a szász nemzeti egyetem jogosan vagy jogtalanul huzott-e kárpótlást a szelistyei és talmácsi székért az állampénztárból?

Erre nagyon röviden azt lehet felelni, hogy a kérdéses uradalmi lakósok állitólagos állodiális jogait fennebb már leszállitottuk igaz értékökre, hogy egyébiránt függőben levő ilyes tárgyalásoknál a hivatott hatóságok és birószágok itéleteiket bizonyosan — ugy mint eddig történt — csak mindkét fél által — tehát kérelmesek által is — az ellátásnál rendszeresen előmutatandó próbák, oklevelek megitélése és megfontolása után és a törvények értelmében hozandják, hozhatják, a mig a jog az országban egyátalán létezik.

Az 5-dik pontban foglalt látszólag méltányos kérést, miszerint intézkedés történjék, hogy kérelmeseknek a „székeiket" érdeklő összes okleveleket, irományokat és leveleket a n.-szebeni levéltárból adják ki, e helyen illedelem okáért alig lehet megérdemlett néven megnevezni, nevezetesen ha visszatérünk az öt kérelmi pontot megelőző bevezetési kikezdésre, hol a többek között a szelistyei telekkönyveken és földosztályozási irományokon kivül „a kérelmesek által emelt igényekre vonatkozó és a n.-szebeni levéltárban lévő összes okmányok" emlitve vannak.

A mi a telekkönyveket és földosztályozási irományokat, valamint a közigazgatásra és igazság kiszolgáltatásra vonatkozó más okmányokat és iratokat illeti, ugy azokat nem a „nagyszebeni levéltárban," hanem a politikai, törvényszéki és pénzügy hatóságoknál, melyeknél eredetileg voltak és melyeknek csak egy része ment át ideiglenes ellátás végett a n.-szebeni tanácshoz, őrzik és bizonyára senki részéről nem fog akadály fönnforogni, — ha a n.-szebeni tanács igazgatása alatt eddigelé állott két uradalmat ezen igazgatás alól kivenni és egy más meglévő vagy ujból alakitandó municipium igazgatása alá helyezni fog-

nák, — miszerint az irományokat az arra ujból illetékes közigazgatási közegek annak rendje szerint átvehessék.

Hanem a mi „a szebeni levéltárban találtató“ azon okmányokat illeti, melyek a kérelmesek által, azaz tulajdonképen a kérelmesek tudatlanságával visszaélő emlékirat — szerzők által — miként kimutattuk — a történelemmel, hazai alkotmánnyal és a magánjog alapelveivel egyenesen ellentétben álló és a mostani jogosult tulajdonosok rovására nem csekély mértékben igényelt jogokra és vagyonra vonatkoznak, ugy azon kivánság — szeliden mondva — mégis ujdonat uj, miszerint valakit egyszerüen rövid uton arra szoritsanak, hogy ellenfeleinek a tulajdonjogát, birtokczimeit s. a. t. bizonyitó épen azon okleveleit amugy árván és ártatlanul szolgáltassa ki, mely oklevelekre épen e jogok megóvására pör utján előállható valamely zaklattatása esetében égető szüksége van és melyek mint birtokának anyaga az ő kizárólagos tulajdona!

A hajdani hétbirák uradalma és más hajdani földesuraságok helyzete hasonlatosságát e helyen sem lehet szem elől téveszteni és ha valamely törvényhozásnak tetszenék, ilyes kivánságot teljesiteni, akkor észszerüleg az egész hazában minden más földbirtokost is arra kellene szoritani, hogy volt jobbágyainak, ha jogigényeket akarnának emelni tulajdona, magán haszonélvezete s. a. t. ellen, egész családi levéltárát még pedig minden hatósági vagy birói eljárás nélkül — tehát ellenfelei — rendelkezése alá adja!

Az előrebocsátottak nyomán az értelmesen gondolkodó és igazságosan érző ember nem kételkedhetik, miszerint a magas ministerium a kérdéses megkeresést visszafogja utasitani.

Azon körülmény, hogy a két uradalom Szebenszék alá, mely alatt eddigelé is állott, ideiglenesen lett rendelve, mint pusztán közigazgatási rendszabály a magas ministerium végleges elhatározásának elébe nem vághat.

A messzeható, alaptalan és tarthatlan kivánalmak végleges teljesitése pedig amaz uradalmak békés lakóinak semminemü valódi hasznot nem hajtana, ellenben lényegesen megsértené a szász nemzet és a hétbirák jogait és az adott példa természetes visszahatásában más jogokat, a tulajdon biztonságát és a jogérzetet az egész birodalomban mindenfelé megingatná és veszélyeztetné.

Dr BALLAG GÉZA

A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL